

Eriarvoisen vanhemmuuden sosiaalinen todellisuus

Hannaleena Immonen

Lotta Vatanen

Pro gradu -tutkielma

Kevät 2023

Sosiaalityö

Lapin yliopisto

Sisällysluettelo

1 Johdanto.....	1
2 Sosiaalinen konstruktionismi teoreettisena viitekehyksenä	3
2.1 Sosiaalisen konstruktionismin määrittelyä	3
2.2 Kielenkäytön kontekstisidonnaisuus.....	5
3 Tutkittavan ilmiön käsitteellinen taustoititus.....	8
3.1 Vanhemmuus	8
3.1.1 Vanhemmuus ja sen normi yhteiskunnassa	8
3.1.2 Riittävä vanhemmuus	11
3.1.3 Aiempia kotimaisia tutkimuksia vanhemmuudesta.....	14
3.2 Eriarvoisuus	16
3.2.1 Yhteiskunnallinen näkökulma	16
3.2.2 Yksilön näkökulma eriarvoisuuteen	19
3.3 Lastensuojelu	20
3.3.1 Lastensuojelun perustehtävät.....	20
3.3.2 Lastensuojelun vertaistukiryhmä.....	22
4 Tutkimuksen toteutus	25
4.1 Tutkimuskysymys ja aineisto.....	25
4.2 Diskurssianalyysi analyysimenetelmänä	26
4.2.1 Diskurssianalyysin soveltaminen	29
4.3 Eettisyys tutkimuksen tekemisessä.....	31
4.3.1 Eettinen ajattelu	31
4.3.2 Eettinen kirjoittaminen	33
5 Eriarvoisuusdiskurssi.....	35
5.1 Eriarvoisuus avun saamisessa	35
5.2 Eriarvoisuus suhteessa muihin perheisiin yhteiskunnassa.....	42
6 Tunnetiediskurssit.....	47
6.1 Surudiskurssi.....	47
6.2 Syyllisyysdiskurssi.....	52
6.3 Vihadiskurssi	55
6.4 Välittämisdiskurssi.....	59
7 Johtopäätökset ja pohdinta.....	63
7.1 Yhteiskunnan vastuu eriarvoisuuden aiheuttajana.....	66
7.2 Eriarvoinen vanhemmuus tutkimuksessamme.....	67

7.3 Pohdinta	68
Lähteet	72

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: Eriarvoisen vanhemmuuden sosiaalinen todellisuus

Tekijät: Hannaleena Immonen ja Lotta Vatanen

Koulutusohjelma/oppiaine: Sosiaalityö

Työn laji: Pro gradu -työ X Sivulaudaturtyö Lisensiaatintyö

Sivumäärä: 80

Vuosi: 2023

TIIVISTELMÄ

Tutkimuksemme tarkoituksena oli selvittää, miten lastensuojelun asiakkuudessa olevien lasten vanhemmat keskustelivat vanhemmuudestaan, kun heitä haastateltiin lastensuojelun avohuollon vertaistukiryhmässä. Tutkimme aihetta tarkentavan tutkimuskysymyksen kautta eli selvittämällä, *millaisia diskursseja vanhempien puheessa on löydettävissä, kun he keskustelevat vertaistukiryhmässä*. Pyrimme selvittämään, minkälaisia ovat vanhemmuutta rakentavat eriarvoisuus- ja tunnediskurssit ja miten ne kuuluvat vanhempien puheessa. Toteutamme analyysin diskurssianalyysina ja teoreettisena viitekehyksenä käytämme sosiaalista konstruktionismia. Tutkimuksen keskeisimmät käsitteet ovat eriarvoisuus, vanhemmuus sekä lastensuojelu. Tutkimusaineistona käytämme Mirka Ruokosen (2020) pro gradu -tutkielmaansa keräämää aineistoa, jonka hän on toteuttanut käyttämällä puolistrukturoitua teemahaastattelua. Aineisto koostuu kuuden henkilön yksilö-, pari- ja ryhmähaastatteluista. Aineisto on kerätty helmi-maaliskuun aikana keväällä 2020, ja se sisältää 77 sivua litteroitua tekstiä.

Aineistossa ilmeni vahvimmin eriarvoisuus niin käsitteenä kuin diskurssinakin. Eriarvoisuutta koettiin vanhempien keskuudessa suhteessa yhteiskuntaan ja muihin vanhempiin. Haastatteluissa tuotettiin paljon puhetta eriarvoisuuden kokemuksista ja niihin liittyvistä tunteista. Vanhempia yhdisti se, että he olivat joutuneet lastensuojelun asiakkuudessa ollessaan itse etsimään lapsilleen sopivaa tukimuotoa. Perheen ongelmista ei ollut puhuttu edes lähipiirissä, sillä suhtautumisen oli koettu herättävän asenteellista käyttäytymistä erilaisilta ammattitahoilta. Vertaistukiryhmä koettiin vanhempien keskuudessa tärkeäksi siksi, että siellä ei syntynyt eriarvoisuuden kokemusta.

Eriarvoisuusdiskurssin lisäksi aineistosta jäsenyi neljä erilaista tunnetta koskevaa diskurssia, jotka nimesimme suru-, syyllisyys-, viha- ja välittämisdiskursseiksi. Tunnediskursseille oli tyypillistä niiden osittainen päällekkäisyys, rinnakkaisuus ja se, että eriarvoisuus kietoutui kaikkiin tunnediskursseihin. Surudiskurssi kietoutui vanhempien tunteisiin menetyksien ja epäonnistumisien eri ulottuvuuksien kautta. Syyllisyysdiskurssi puolestaan vei pois jopa kokemuksen äitinä kelpaamisesta. Vihadiskurssi esiintyi sekä omaa elämäntilannetta että ympärillä olevia tahoja kohtaan. Välittämisdiskurssi oli osa vanhempien sisukasta pyrkimystä hankkia lapsilleen apua. Verrattaessa aiempaan vanhemmuustutkimukseen, näyttäytyi vanhempien haastattelutilanteessa käymä keskustelu samansuuntaiselta, ja se antoi asiakkaan näkökulmasta lastensuojelusta etäisen ja leimautavan yhteiskunnallisen kuvan.

Tutkimuksemme yhtenä johtopäätöksenä on, että vanhemmat olivat tuskastuneita palveluiden huonoon saatavuuteen. Lisäksi he olivat kohdanneet epäasiallista kohtelua useilta eri ammattitahoilta, mikä on hyvin huolestuttavaa ja vastoin sosiaalityön eettisiä arvoja. Eriarvoisuuden tunnistaminen on tärkeää, jotta vanhempaa voidaan tukea hänen kasvatustehtävässään.

Avainsanat: vanhemmuus, lastensuojelu, vertaistukiryhmä, eriarvoisuus, tunteet.

1 Johdanto

Halusimme tehdä pro gradu –tutkielmamme vanhemmuuteen liittyvästä aiheesta. Työkentelemme molemmat lastensuojelun avohuollossa sosiaalityöntekijän viransijaisina, joten meille oli jo lähtökohtaisesti selvää, että haluamme kytkeä tutkielmamme lastensuojelun kontekstiin. Lastensuojelun asiakkuudessa olevien lasten vanhemmista puhutaan yhteiskunnassamme ajoittain melko negatiiviseen sävyyn. Meidän kiinnostuksemme kohdentuu kuitenkin siihen, miten he itse rakentavat vanhemmuutensa sosiaalisen todellisuuden keskinäisessä puheessaan. Tarkastelumme keskiössä on etenkin se osa-alue, miten he puhuvat vanhemmuuteen liittyvistä tunteistaan ja eriarvoisesta – kenties marginaalisestakin suhteesta yhteiskuntaan ja toisenlaisiin perheisiin. Aiheenamme onkin tutkia, *miten vanhemmuus rakentuu lastensuojelun asiakkaana olevien lasten vanhempien puheessa.*

Lapsesta huolehtiminen ja kasvatustehtävä ovat suomalaisessa yhteiskunnassa ensisijaisesti vanhempien tehtäviä. Vanhemmuuteen liittyy kuitenkin lastensuojelun kontekstissa usein riittävyuden terminologia ja samalla sen arvioiminen. (Ks. Bardy 2013.) Lastensuojelun asiakasmäärien, huostaanottojen ja muiden kodin ulkopuolisten sijoitusten määrä on ollut nousussa vuodesta 2017 aina vuoteen 2021 asti. Vuoden 2022 osalta tilastot eivät ole vielä valmistuneet. (THL, Tilastoraportti 2022.) On ajankohtaisen tärkeää saada tutkittua tietoa siitä, miten vanhemmuus koetaan jo asiakkuudessa olevien lasten perheissä. Ilman tätä tietoa voimme sosiaalityöntekijöinä rakentaa nimittäin vain osittaisen kokonaiskuvan siitä, minkälaisena vanhemmuus ilmenee sellaisessa sosiaalisessa todellisuudessa, joka rakentuu muualla kuin sosiaalityöntekijän ja vanhemman välisessä vuorovaikutuksessa. Perustamme ajatuksemme siihen, että vanhemman ja sosiaalityöntekijän välisessä vuorovaikutuksessa on potentiaalisesti olemassa jonkinlainen viranomaispelko. Siihen voi liittyä esimerkiksi huoli lastensuojelullisista toimenpiteistä, mikä puolestaan vaikuttaa siihen, minkälaisista asioista he uskaltavat puhua.

Liisa Hokkasen (2009, 315–316) mukaan sosiaalityö on yhteiskuntatiede, jonka erityispiirre on marginaalien tutkiminen ja sitä kautta huomion kohdentaminen ihmisten tai ihmisryhmien ja rakenteiden välisiin suhteisiin sekä niiden tuottamiin ilmiöihin. Mielestämme on kiinnostavaa tutkia, miten lastensuojelun asiakkaana olevien lasten

vanhempien puheissa kuuluu vanhemmuus. Viranomaisten kanssa puhuessa edellä mainittuun näkökulmaan pakosta voidaan ajatella liittyvän sen, että vanhemmuudesta kerrotaan vain turvallisiksi ajatellut asiat. Asioista on turvallista puhua siten, etteivät ne aiheuta vaaraa vaikkapa sille, että lapsi sijoitettaisiin kodin ulkopuolelle.

Lastensuojelun asiakkuudessa elävien perheiden sosiaalinen todellisuus näyttäytyy sosiaalityöntekijöille yksittäisissä hetkissä tai näiden hetkien muodostamissa tapahtumaketjuissa. Tätä todellisuutta rakennetaan erilaisten struktuurien, kuten esimerkiksi tapaamisten ja puheluiden konteksteissa. Näin rakentuu omanlaisensa käsitys muun muassa lapsen kotiolosuhteista ja hänen asemastaan perheessä. Osa vanhemmuuden rakentumisesta tapahtuu kuitenkin ainoastaan heidän keskinäisessä vuorovaikutuksessaan ja ilman, että se välittyy sellaisenaan sosiaalityöntekijälle. Näiden kertomusten ja niihin liittyvän puheen tieteellinen tutkimus on oleellinen osa sosiaalityöntekijän ymmärryksen lisäämistä lastensuojelutyössä, missä lapsen etua on aina tarkasteltava kaikista mahdollisista lähtökohdista käsin. Käytämme tutkimuksessamme Mirka Ruokosen (2020) pro gradu -tutkielman aineistoa, jossa tarkastelumme keskittyy vanhemmuuteen. Emme siis tarkastele vertaisuutta, vaikka aineistossa vanhemmat kertovat kokemuksiaan vertaisryhmätoiminnasta, mikä on yksi lastensuojelun avohuollon tukitoimista.

Etenemme tutkielmassamme seuraavasti. Luvussa kaksi käsittelemme tutkielmamme teoreettista viitekehystä, sosiaalista konstruktionismia. Tämän jälkeen jatkamme avaamalla tutkittavan ilmiön käsitteitä: vanhemmuutta, eriarvoisuutta ja lastensuojelua luvussa kolme. Esittelemme luvussa myös aiempia kotimaisia tutkimuksia vanhemmuuteen liittyen. Luvussa neljä puolestaan kerromme tarkemmin tutkielmamme toteutuksesta. Esittelemme tutkimustehtävän ja -kysymyksen, sekä tutkimuksen metodologisia lähtökohtia, jossa avaamme diskurssianalyysiä ja sen soveltamista tutkimuksessa. Avaamme lisäksi eettisyyttä tutkimuksemme tekemisessä ja kirjoittamisessa, sekä tutkijan positiota. Luvuissa viisi ja kuusi esittelemme tutkimuksemme tulokset, joissa avaamme analyysissa löytämämme eriarvoisuus- ja tunnediskurssit. Seitsemännessä luvussa kokoamme tutkielmamme johtopäätökset kolmeen alalukuun: yhteiskunnan vastuu syrjäyttämisestä eriarvoisuuden aiheuttajana ja eriarvoinen vanhemmuus tutkimuksessamme, minkä jälkeen päätämme tutkielmamme pohdintaan.

2 Sosiaalinen konstruktionismi teoreettisena viitekehyksenä

2.1 Sosiaalisen konstruktionismin määrittelyä

Käytämme pro gradu -tutkielmassamme teoreettisena viitekehyksenä sosiaalisen konstruktionismin teoriaa siten, että painopiste on sekä amerikkalaisen sosiaalipsykologin Kenneth J. Gergenin että Peter L. Bergerin ja Thomas Luckmannin ajattelussa. Kenneth J. Gergen on sosiaalipsykologian teoretikko ja Swarthmore Collegen tutkimusprofessori. Hän on julkaissut lukuisia teoksia sosiaalipsykologian aloilta, kuten *An invitation to social construction* (3. painos 2015) ja *The saturated self, Dilemmas of identity in contemporary life* (1991). Bergerin ja Luckmannin tiedonsosiologinen tutkielma Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen (*The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*) on puolestaan kirja, joka on tuonut julkaisunsa (1966) jälkeen sosiaalisen konstruktion käsitteen yhteiskuntatieteisiin. Suomeksi teos on ilmestynyt vuonna 1994, ja sitä pidetään kuvauksena siitä, että ymmärryksemme todellisuudesta perustuu sosiaalisiin prosesseihin. Näitä Berger ja Luckmann kutsuvat sosiaalisiksi rakentumiseksi. (Hacking 2009, 44–45.)

Pekka Kuuselan (1999, 17) mukaan sosiaalinen konstruktionismi on laaja, tieteenalojen rajoja koetteleva ja ylittävä ajatteluperinne. Siihen voidaan ajatella kuuluvan lähes kaikki sellainen uusi, mikä jollain tapaa käsittelee kielen merkitystä sosiaalisen todellisuuden rakentumisessa. Berger ja Luckmann (1994, 29–35) jatkavat yhteisestä kielestä todeten, että sen avulla ihmisten jokapäiväinen arki, elämä ja elämismailma jäsentyvät mielekkääksi kokonaisuudeksi. Tämä jokapäiväinen elämä on intersubjektiivisesti jaettu maailma, mikä erottaa sen muista tiedostetuista maailmoista. Bergerin ja Luckmannin mukaan jokainen ihminen – yksilö, rakentaa minuutensa siinä nimenomaisessa sosiaalisessa kontekstissa, missä hän elää. Sen lisäksi ihmiset rakentavat yhdessä inhimillisen maailman ja sen sosiokulttuuriset ja psykologiset rakennelmat. (mt. 61–63.)

Sosiaalista konstruktionismia on pidetty suhteellisen hajanaisena huolimatta siitä, että siinä on kuitenkin joitakin yleisestikin jaettuja näkemyksiä. Vanhemmuuden kannalta sosiaalisessa konstruktionismissa ajattelu valottaa esimerkiksi sitä, että se millaisia merkityksiä riittävälle vanhemmuudelle annetaan, vaihtelee kulttuurista ja ajasta toiseen. Näitä merkityksiä rakennetaan jatkuvasti vuorovaikutuksessa ja laajemmin yhteiskunnassa

usein tiedostamattomasti. Sosiaaliselle konstruktionismille on tyypillistä, että se suhtautuu kriittisesti sellaiseen tietoon, jota on pidetty itsestään selvänä. Ympäröivästä todellisuudesta nousevat havainnot eivät ole objektiivisia ja puolueettomia. Ne ovat ihmisten välisestä vuorovaikutuksesta syntyviä todellistumia ja sosiaalisten prosessien tuotoksia. Näin ollen sosiaalinen konstruktionismi voidaan nähdä vastakkaisena positivismiin ja empirismiin nähden. (Burr 2003, 2–5.)

Gergenin (1991, 16, 148) näkemyksen mukaan ihmisen minuus pitää paikkansa vain juuri siinä hetkessä, missä se on juuri sitä hetkeä varten rakennettu. Näin ollen minuus ei ole pysyvä, minkä vuoksi ihmissuhteiden jatkuva virta johtaa jatkuvaan pohdintaan siitä, ”Kuka minä olen?” ja omien väittämien todistamiseen paikkansa pitäviksi muille ihmisille. Sarah Hampson (1982, 8–9) toteaa, että sosiaalisen konstruktionismin persoonallisuusteorian mukaan ihminen tarkkailee aina oman käyttäytymisensä vaikutusta muihin ihmisiin. On luontevaa, että hän tekee tästä johtopäätöksiä, minkä lisäksi myös arvioi ja muokkaa käytöstään vastaamaan sekä muiden odotuksia että omiaan. Toisaalta kuitenkin varsinaista objektiivista todellisuutta ei ole, sillä asiat ovat suhteellisia ja riippuvaisia moneen asiaan. Näistä keskeisimmin siihen, mitä muut ja me itse ajattelemme, miten asioihin suhtaudumme ja miten lopulta toimimme. Lastensuojelun asiakassuhteessa vanhemman ja sosiaalityöntekijän välisen professionaalisen ihmissuhteen voi ajatella määrittävän osaltaan, ja jokaisessa hetkessään yksilöllistä vanhemmuutta. Vanhemmuuden voidaan ajatella siis olevan kontekstisidonnaista ja tilannekohtaisesti rakentuvaa.

Berger ja Luckmann (1994, 42–44) ovat todenneet ihmisten luokittelevan toisiaan tietynlaisiin tyyppityksiin, joita voidaan ajatella jonkinlaisina kategorioina. Ihmisten arkinen elämä ja siihen liittyvä todellisuus ajatellaan tapahtuvan näiden kategorioiden jatkumona. Tavallista on, että ihmiset itse luokittelevat näissä kategorioissa toisiaan heissä yksilöinä vallitsevien piirteiden mukaan. Tästä puolestaan muodostuu ajatus siitä, että on olemassa tiettyjä piirteitä tietyille kategorioille. Nämä piirteet ovat sovellettavissa yksilötasolla kenen tahansa kategorian edustajaan.

Bergerin ja Luckmannin (1994, 77–83) mukaan kieli ja kulttuuri vaikuttavat siihen, miten ja minkälaisena todellisuus hahmotetaan. Gergen (1991, 81) on puolestaan todennut, että sosiaalisen konstruktionismin mukaan maailma rakennetaan uudelleen aina silloin, kun ollaan yhteydessä muihin ihmisiin. Sosiaalisessa konstruktionismissa nimenomaan kielellä nähdään siis olevan aivan keskeinen rooli, mikä on myös diskurssianalyysin

lähtökohta. Kieli ajatellaan vahvasti keskeiseksi ja erottamattomaksi osa-alueeksi todellisuuden rakentumisesta. Se voidaan nähdä lisäksi ihmisen toimintaa rajoittavana tekijänä. Tällöin sen ajatellaan kuvailevan jotain sellaista, mikä on jo ollut koko ajan olemassa enemmän kuin jotain, mikä on vasta muodostumisillaan. (Burr 2015, 53; Berger & Luckmann 1994, 49; Gergen 1999.)

Sosiaaliseen konstruktionismiin on aina kohdistunut kritiikkiä. Sen on esimerkiksi nähty kieltävän henkilökohtaisen kokemuksen, materiaalisen todellisuuden ja muiden mentaalisten tilojen tärkeyden tapahtumiseen. Sosiaalisen konstruktionismin ajatusten on nähty sortuvan moraaliseen relativismiin ja dekonstruoivan itsensä, mikä johtaa siihen, ettei mitään kannata tehdä. (Gergen 2009, 159–174.) Vaikka vanhemmuus on oma konstruktiionsa, ei sen ulkopuolelle voida jättää esimerkiksi vanhemmuuteen liittyviä biologisia piirteitä ja ominaisuuksia. Kuusela (1999) on todennut sosiaalisen konstruktionismin saaneen osakseen paljon kritiikkiä. Etenkin suuntauksen tietoteoreettiset ylilyönnit ovat kasvattaneet kriittisten puheenvuorojen osuutta. Sosiaalinen konstruktionismi sisältää vain niukasti systemaattista pohdintaa ihmistieteiden perusteista. Näin ollen monet keskeiset tieteofilosofiset kysymykset saattavat jäädä kokonaan problematisoimatta.

2.2 Kielenkäytön kontekstisidonnaisuus

Sosiaalisen todellisuuden rakentumisesta tapahtuu ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa jatkuvasti. Se, mitkä asiat vaikuttavat kielellisyyteen, ilmaisuun, ja puheessa tuotettuun sisältöön, riippuu myös siitä kontekstista, missä keskusteluita pidetään yllä. Oletus siitä, että sosiaalista todellisuutta konstruoidaan kieltä käyttämällä tarkoittaa sitä, että kieli on nimenomaisesti apuväline kohteiden merkityksellistämiseksi. Sen nähdään merkityksellistävän nimenomaan niitä kohteita, mistä tuotamme puhetta tai tekstiä. Mikäli kielellä ei olisi tätä konstruoivaa luonnetta, jäisi uupumaan asioiden merkitykset, keskinäiset suhteellisuudet ja ennen kaikkea jaettu ymmärrys. (Suoninen 2004, 17–18; Potter & Wetherell 1987, 35.)

Arja Jokinen, Kirsi Juhila ja Eero Suoninen (2016, 17, 21) ovat todenneet kielenkäytön rakentavan sosiaalista todellisuutta, minkä lisäksi toiminnan merkityksellisyys nähdään kontekstisidonnaisena. Lisäksi oletetaan, että on olemassa sellaisia merkityssystemejä, jotka kilpailevat keskenään ja mihin toimijoiden oletetaan kiinnittyvän. Sari Pietikäinen

ja Anne Mäntynen (2009, 18, 29–30) näkevät kontekstilla voivan olla monikerroksisuutta. Kun kontekstia rajataan, voidaan tehdä erilaisia kielenkäyttöön liittyviä tulkintoja analyysin erilaisissa vaiheissa. Kielenkäyttöön sisältyy yleensä käyttökontekstissa esiintyviä ja yhteiskunnan näkemyksiä ilmiöstä sen sijaan, että siinä näyttäytyisi ainoastaan kielenkäyttäjän henkilökohtaisia valintoja. Näin kielenkäyttöön liittyvä tilanne ja kielenkäyttäjä vaikuttavat yhteisesti ilmiöstä muodostuvaan kuvaan.

Näemme lastensuojelun kontekstin olevan yhteiskunnallinen ilmiö, josta muodostetaan omanlaistaan puhetta. Puhetta ylläpidetään eri tavoin niin asiakkuudessa kuin sen ulkopuolellakin olevien yksilöiden tahoilla, mutta lisäksi tyypittelevää puhetta ilmenee valitettavasti yhä myös erilaisten ammattilais- ja viranomaisverkostojen edustajien ilmaissa. Pohdimmekin tutkimusta tehdessämme sitä, minkälaisena asiakkuudessa olevan lapsen vanhemmuus näyttäytyy kenelle tahansa muulle, hänen elämänsä sivusta seuraavalle henkilölle. Valitettavan usein työssämme vanhempi kertoo meille niistä kokemuksistaan, missä menneisyys määrittää yhä hänen nykyisyyttään, asettaen hänet herkästi yhteiskuntamme marginaaliin.

Lastensuojelun sosiaalityössä vanhemmuus rakentuu ja määrittyy eri ajassa ja kontekstissa eri tavoin, minkä lisäksi siihen voi ajatella liittyvän useita eri todellisuuksia. Melko tyypillinen jaottelu ajattelussa asettuu sosiaalityön asiantuntijuuden ja asiakkuuden näkökulmiin. Asiantuntijuudessa tai siinä tapahtuvassa työskentelyssä oleellista ei ole niinkään varsinainen vanhemmuuden itseisarvo vaan se, miten asiakasvanhemman kertomasta muodostuu sellainen osa lapsen edun mukaista kokonaiskuvaa, missä voidaan nähdä olevan riittävää vanhemmuutta. Vanhemmilla itsellään on käsitys siitä, mikä kulttuurisissa käsityksissä on riittävää vanhemmuutta ja millaisia odotuksia siihen kohdistuu. Kielellisyys ja siitä muodostuva kerronta on siis ammattilaiselle välttämätön ymmärryksen työväline lapsen tilannetta selvitetessä. Myös Bergerin ja Luckmannin (1966) mukaan käsitys kielellisyydestä sosiaalisuuden rakentumisessa luo yhteyden toisiin ihmisiin. Sosiaalisen konstruktionismin mukaisesti määrittävä tieto on sosiaalisten prosessien kautta luotua ja niiden ylläpitämää.

Kuusela (2001, 320) jatkaa vielä sosiaalisen konstruktionismin ihmiskäsityksestä. Tällöin muun muassa yksilön ajattelu ja mielipiteet nähdään osana yhteisöllistä keskustelua. Tämä syventää sosiaaliseen konstruktionismiin liittyvää ajattelua edelleen, sillä se herättää pohtimaan yksilön sosiaalisuutta. (Kuusela 1999, 24–31). Vivien Burr (1995,

136–137) toteaa, että kerronnassa on huomioitava näkökulma siitä, millaisen version yksilön kertomuksessa esiintyvät muut henkilöt samoista tapahtumista mahdollisesti rakentavat. Onko lastensuojeluun liitettyssä vanhemmuudessa siis kyse vastakkainasettelusta muihin yhteiskuntamme vanhempiin nähden? Lastensuojelutyössä puhe on yksi niistä merkittävistä työvälineistä, minkä avulla arvioidaan lapsen kokonaistilannetta. Puhe on kuitenkin enemmän kuin sarja sanoja tai todellisuutta määritteleviä lauseita.

Gergenin (1999, 62) mukaan konstruktionismissa sanojen merkitysten avoimuutta onkin tärkeää tarkastella. Esimerkiksi lause ”kiroilevatko miehet enemmän kuin naiset” on itsessään epämääräinen, sillä näin sanottaessa vahvistuu sukupuolijärjestelmän käsitys kahdesta eri sukupuolesta. Toisaalta ei voida sanoa tai määritellä sitä, mitä kiro sanat ylipäätään ovat. Lastensuojelun tematiikkaan liittyy sisällöllisesti paljon teemoja, ilmiöitä ja käsitteitä. Huomion kiinnittäminen näiden kielelliseen käsittelemiseen on tärkeää myös siksi, että sen myötä voidaan välttää lisäämästä lastensuojelun asiakkuuteen liittyviä negatiivisia tunteita, kuten syyllisyyttä, häpeää tai eriarvoisuutta. Burr (1997) on todennut jo lähes 30 vuotta sitten, että ymmärrys itsestämme perustuu kieleen ja sen rakentumiseen.

3 Tutkittavan ilmiön käsitteellinen taustoitus

3.1 Vanhemmuus

3.1.1 Vanhemmuus ja sen normi yhteiskunnassa

Sirkka Hirsjärven ja Jouko Huttusen (2001, 53–55) mukaan vanhemmuutta voidaan käsitteellisellä tasolla lähestyä tarkastelemalla esimerkiksi biologista, sosiaalista, juridista ja psykologista vanhemmuutta. Biologisella vanhemmalla tarkoitetaan lapsen synnyttäneitä tai siittäneitä henkilöä, eli biologista äitiä tai isää. Sosiaalisesta vanhemmuudesta puhuttaessa kyseessä on yhteiskunnallinen, lakeihin perustuva instituutio. Tähän liittyy yleisesti hyväksytyt normit ja moraalikäsitteet vanhemman ja lapsen välisessä suhteessa. Juridinen vanhemmuus puolestaan tarkoittaa henkilön juridista suhdetta lapseen. Vanhempana toimii siis sellainen vanhemmaksi laillistettu henkilö, jonka luona lapsi elää. Tällainen voi olla esimerkiksi adoptiolapsen ja vanhemman välinen suhde adoptioperheessä. Vanhemmuutta voidaan lopulta ajatella vielä psykologisen vanhemmuuden kautta. Tällöin aikuisesta tulee lapsen mielessä vanhempi, kuten esimerkiksi sijaisperheessä sijaislapsen ja -vanhemman välisessä suhteessa saattaa tapahtua. Marika Vilénin (2006, 86) mukaan psykologisessa vanhemmuudessa merkittävintä on lapsen kiintymys vanhempaansa. Kun lapsi kokee aikuisensa psykologisen vanhempana, hänen on helpompi ottaa vastaan häneltä ohjausta, tukea ja neuvoja.

Johanna Hurtigin (2003, 14) mukaan silloin, kun vanhemmuutta lähestytään sen tehtävälouonteen kautta, painottuvat ajattelussa ja tarkastelussa vanhemman ominaisuudet kyetä toteuttamaan vanhemmuuteen kuuluvia velvoitteita. Velvoitteiden lisäksi tähän nähdään liittyvän olennaisesti myös kyvyt niiden toteuttamiselle. Vanhemmuuden suhdeluonnetta korostettaessa nähdään lapsen ja vanhemman välillä oleva vuorovaikutus ja side ensisijaisen tärkeänä lapsen kasvun ja kehityksen kannalta. Näkemyksemme mukaan vanhemmuudesta ajatellaan suomalaisessa yhteiskunnassa yhä melko konservatiivisesti. Tämä näyttäytyy muun muassa siten, että vanhemmuus on jo itsessään kategorisoitavissa normin tai jopa ”normaalin” käsitteistöön. Valitettavasti tämä ei kuitenkaan aina tarkoita sallivuutta tai hyväksyttävyyttä tilanteissa, missä vanhemmuus asettuikin tyypillisestä poikkeavaan sijaintiin – pois olettamuksesta ja kenties jopa marginaaliin. Tällainen tilanne tulee kyseeseen usein lastensuojelun asiakasperheissä. Riitta Laakso (2012, 31) tuokin

artikkelissaan esiin sijoitettujen lasten ja vanhempien välisten suhteiden tukemiseen liittyvät jännitteet. Suhteen tukemiseen liittyy vahvasti perhesuhteiden määrittelyä, institutionaalinen valta, erinäiset käsitykset lapsen hyvinvoinnista sekä jännitteen tuettavasta ja kontrolloitavasta vanhemmuudesta.

Sosiaalityön professori Hannele Forsberg (2012, 8) toteaa, että perheiden moraaliset jännitteet arjessa ovat kuitenkin saaneet enemmän huomioita, kun perhe-elämä muuttuu entistä moniarvoisemmaksi. Maailmantilanteen muuttuminen, ihmisten globaali liikkuminen, kulttuurien väliset kontaktit, sekä keskenään ristiriitaiset ja kilpailevat perhesuhteet ovat moninaistaneet perhekäsitystä. Muutosten myötä myös suhtautumisen perhekäsitykseen tulisi muuttua. Forsberg korostaa kuitenkin, että perhesuhteissa etenkin lapsen ja vanhemman välistä suhdetta säädellään yhä yhteiskunnan asettamien ulkoisin normein, kuten lainsäädännön kautta. Susanna Helavirta (2012, 162–164) toteaa artikkelissaan, että lastensuojelussa arvioinnin kohteena on usein kodin hyvyys ja huonous. Normit ja arvot ovat työskentelyssä vahvasti läsnä, joten tämä moninaisuus on tärkeää tunnistaa. Hyväksyttävyyttä vaihtelee yhteiskunnallisesti ja yksilöllisesti, minkä lisäksi se on myös tilannesidonnaista. Sosiaalityön vastuulle jää tunnistaa, milloin yksittäisen lapsen velvollisuudet ja vastuut ylittävät ikätasoisien ja kohtuullisen määrän ja muuttuvat uhkakuvaksi hyvälle elämälle.

Sukupuolentutkija Judith Butler (2009 52, 137–164) lähestyy normi-ajattelua siten, että normien voidaan ajatella olevan rajoittavia tekijöitä suhteessa siihen, ketkä kuuluvat niin sanotun vallitsevan normin mukaiseen ihmiskategoriaan. Rajoittavia normeja voivat olla esimerkiksi erilaiset vammaisuuden määritelmät tai seksuaalisuuteen liittyvät normit. Puhutaan siis juuri sellaisista eroavaisuuksista, joiden on pitkässä historiassa nähty olevan niin sanotun kunnollisuuden taustalla. Butlerin lähestymistapa herättää meitä pohtimaan, mihin kategoriaan lastensuojelun asiakkaana oleva henkilö asettuu, kun ajatellaan hyvää vanhemmuutta tai siihen liittyviä normeja.

Myös Michel Foucault'n (2003) mukaan voidaan nähdä olevan olemassa sellaisia normeja, jotka tuottavat normaaliutta vertautumalla keskimääräiseen. Näin ajatellessa ei nähdä kyseessä olevan tavallisuudesta tai säännöstä poikkeamista vaan ennemmin ajatellaan yksilön olevan jonkinlaisesta normista poikkeava. Tällöin hänet pyritään tyypillisesti palauttamaan nimenomaan keskimääräisesti ajatellun normaalin keskuuteen. Kyseessä on normalisoinnin prosessi eli tilanne, missä yksilöä ei normista poikkeamisen seurauksena

rangaista esimerkiksi sulkemalla häntä yhteisön ulkopuolelle, vaan hänet pyritään saattamaan normin mukaiseksi. Tämä kuitenkin edellyttää sitä, että yksilö itse osallistuu oman käyttäytymisensä muokkaamiseen.

Vanhemmuutta tai siihen liittyviä normeja ei voida tarkastella yksiselitteisesti tai vain yhdestä näkökulmasta käsin. Näemme lastensuojelun näkökulman painottuvankin usein juuri tehtävä- tai suhdeluontaisuuteen (vrt. Hurtig 2003), sillä ajateltaessa riittävää vanhemmuutta päädytään väistämättä pohtimaan sitä hyvin monista erilaisista lähtökohdista ja viitekehyksistä käsin. Sosiaaliviranomaiselle riittävä vanhemmuus voi tarkoittaa aivan eri asiaa kuin asiakasvanhemmalle. Tähän liittyy usein sosiaalisten ilmiöiden ylisukupolvisuutta ja tietynlaista elämäntapakulttuurista tottumusta. Lisäksi juridiikka tuo oman vahvan osallisuutensa tähän ajatteluun ja kentän työskentelyyn. Lastensuojelutyössä vanhemmuutta joudutaan hyvin usein arvioimaan, mikä jo terminologisestikin herättää eettistä ajattelua.

Tim ja Wendy Booth (1997, 124) ovat todenneet, että vanhemmuuden arvioinnissa on otettava huomioon se, mihin vanhemmuutta varsinaisesti verrataan ja se, mikä mittaa riittävän hyvää vanhemmuutta tai on sen aktuaalinen mittaristo. Tämä herättää meissä vahvoja ajatuksia siitä, miten tärkeää on huomioida sosiaalityön etiikka, kun arvioidaan mitä tahansa ihmisyyteen liittyvää elementtiä, kuten tässä tapauksessa vanhemmuutta. Kirsi Kaikko ja Leila Friis (2009, 110) toteavat, että vanhemmuutta arvioitaessa lastensuojelun näkökulmasta käsin huomiota kiinnitetään aina lapsen kasvuolojen kokonaisuuteen. Tähän liittyvät perheen taustan ja tukiverkoston lisäksi taloudellinen vakaus ja asumiseen liittyvät olosuhteet. Aikuisten taidot toimia vanhempana heidän henkiseen tasapainoonsa ja motivaatioonsa yhdistettynä, vaikuttavat kuitenkin siihen, miten vanhemmuus itsessään toteutuu.

Riittävää vanhemmuutta on kuvattu usein lapsen edun ja hyvinvoinnin näkökulmasta käsin. Ritva Nätkinin (2003, 36–38) mukaan lapsen edussa ja siihen kytkeytyvissä käsitteissä viitataan turvallisuuteen ja pysyvyyteen. Lisäksi lapsen osallisuus on merkittävässä roolissa. Näihin käsitteisiin puolestaan liittyy oleellisesti vanhemman tarjoama rakkaus, hoiva ja suojele. Myös Annlis Söderholmin (2004, 59–60) mukaan riittävän hyvää vanhemmuutta voidaan kuvailla lapsen hyvinvoinnin ja siihen liittyvien perustarpeiden huomioimisen kautta. Tällöin riittävän hyvän vanhempi huolehtii lapsen perustarpeiden täytymisestä.

Brittiläinen sosiologi ja yhteiskuntateoreetikko Nikolas Rose (1990, 156) lähestyy vanhemmuutta hieman toisenlaisesta kulmasta, kuvaillen vanhemman rakkauden velvoitetta ja määritelmää siten, että se on muuttunut ikään kuin moraalisesta vaatimuksesta tai romanttiseksiin ajattelusta ideaalista mittariksi. Tämän mittarin kautta voidaan määrittää tai ajatella määrittyvän sen, minkälaisia lapsista kasvaa. Tässä puolestaan on varsin jyrkkäräjäinen luokittelu – lapsista kasvaa joko normaaleja tai epänormaaleja. Vanhemmuutta, sen normeja ja hyvää vanhemmuutta määritellään siis yhteiskunnassa, kulttuurissa ja esimerkiksi asiantuntijoiden toimesta. Samalla tärkeää on se, kuinka vanhemmat itse näkevät ja kokevat oman vanhemmuutensa.

3.1.2 Riittävä vanhemmuus

Lastensuojelutyössä tarkoituksena ei ole arvostella vanhemmuutta, vaikka sitä joudutaankin joskus riittävyden näkökulmasta arvioimaan. Joskus sosiaalityöntekijän näkemys riittävästä vanhemmuudesta myös poikkeaa siitä, miten vanhempi sen itse näkee. (Vrt. Bardy 2013.) Sosiaalityössä työskentelyn kohteena ei ole asiakas, vaan sen sijaan jonkinlainen häiriö hänen ja hänen ympäristönsä, yhteisönsä tai yhteiskunnan välisessä vuorovaikutussuhteessa. Lastensuojelussa asiakkaana ajatellaan ja tarkoitetaan kuitenkin aina ensisijaisesti lasta, sillä työskentelyssä lapsen etu on keskiössä. Voidaankin ajatella, että työskentelyä ovat raamittamassa lapsen elinympäristössä vaikuttavat useat samanaikaiset sosiaaliset ilmiöt, haasteet tai häiriöt. Lastensuojelun kontekstissa tämä asettaa lapset perheineen herkästi marginaaliin huolimatta siitä, onko se välttämätöntä, tarpeellista, relevanttia tai eettisesti kestävä. (Vrt. Civil 2018.)

Perheiden elämäntilanteisiin liittyviin häiriötilanteisiin on sosiaalityön keinoin pyrittävä vaikuttamaan ongelmia vähitellen lieventäen tai niitä poistaen. Tähän pyritään muutostyöskentelyn kautta lapsen ja hänen vanhempansa voimavarat ja vahvuudet esiin tuoden. Tämä ei kuitenkaan ole mahdollista ilman, että esimerkiksi vanhempi itse osallistuu muutostyöskentelyyn. (Vrt. Civil 2018.) Myös Juhilan (2006, 119) mukaan sosiaalityö on nimenomaan osallisuuden vahvistamista suhteessa asiakkaan omaan elämään, sillä sosiaalityön asiakaskohtaamisissa käsitellään tyypillisesti asiakkaan elämään liittyviä pulmia. Muutosta tapahtuu lisäksi ihmisten elämässä niin yksilö- kuin yhteiskuntatasollakin.

Hannele Forsbergin (2011, 269–270) mukaan yhteiskunnalliset muutokset ovat aina olleet isoja. Muutokset näyttäytyvät muun muassa siten, että perhearvoissa on tapahtunut liberalisoitumista, ja perhesuhteita normitetaan nykyään useilla erilaisilla ja kilpailevilla-kin normeilla. Monimutkaisiin perheiden tilanteisiin voi tyypillisesti liittyä kovin monitulkintaisia näkemyksiä siitä, mikä on riittävää vanhemmuutta. Konfliktitilanteita aiheuttavat esimerkiksi kiistat huoltajuudesta tai lasten yleisestä hyvinvoinnista. Sosiaalityössä onkin kaivattu tilanneherkkää ja neuvottelullista moraalista ja eettistä pohdintaa.

Lastensuojelun julkisuuskuva on suomalaisessa yhteiskunnassa varsin negatiivinen. Vanhemmat tuovat usein meille työssämme esiin kokemuksiaan häpeästä ja siitä, ettei lapsen asiakkuudesta kerrota välttämättä edes läheisimmille ihmisille. Lastensuojelun kontekstiin liittyy yhä käsityksiä vallankäytöstä ja pelkoa siitä, että apua pyydetessä lapsi sijoitetaan herkästi kodin ulkopuolelle. Yksi sosiaalityöntekijän tärkeimmistä tehtävistä onkin kertoa tarkoin ja ymmärrettävästi niin lapselle kuin vanhemmallekin siitä, minkälaista työskentely on, ja minkälaisissa tilanteissa sijoittamista harkitaan toteutettavan. Avoin keskustelu lisää luottamusta työskentelyn rakentumiselle ja luo pohjan riittävän vanhemmuuden yhteiselle käsittelemiselle. (Vrt. Bardy 2013.)

Johanna Hiitola (2015, 21) toteaa perheisiin kohdistuvaa yhteiskunnallista hallintaa kuvatessaan, että mikäli vanhempia ei yhteisessä työskentelyssä onnistuta niin sanotun suostuttelevan vallan keinoin ohjaamaan yhteiskunnan määrittelemään oikeaan ymmärrykseen vanhemmuudesta, joudutaan siirtymään riskien arvioinnin kautta autoritäärisiin kontrolloikeinoihin ja niihin liittyvään juridisen vallan käyttöön. Perheiden vaikeita tilanteita ei tällöin nähdä olosuhteista johtuvina, vaan vanhemmuuden ja vanhempien ongelmina. Yleisten hyvinvointipalvelujen sijaista ongelmallisiksi määritetyille perheille suunnataan erityistä tukea ja kontrollia. Näistä aivan viimesijaisena keinona lapsi voidaan joutua sijoittamaan kodin ulkopuolelle. Näemme edellä mainitun, ongelmaksi määritetyn perheen olevan käsitteenä eettisesti kestämätön, sillä se nimenomaisesti ohjaa marginaaliseen ajatteluun. Sellaisessa ajattelussa lastensuojelun asiakasperhe on automaattisesti yhteiskunnan reunalla ja monin eri tavoin huono-osainen.

Tuija Suikkanen-Malinin (2015, 124) mukaan huostaanotettujen lasten vanhempiin kohdistuukin erityisesti sijoituksen aikana monenlaisia epäilyjä yhteiskunnan puolelta. Tämä herättää meissä paljon pohdintaa siitä, miten marginaalisuutta voisi lieventää. Sosiaalityöntekijöinä velvollisuutemme on lieventää yhteiskunnallista häpeää sosiaalityöhön, ja

tarkemmin tässä yhteydessä nimenomaan lastensuojelun asiakkuuteen liittyen, sillä se on osa yhteiskunnallista vaikuttavuutta. Merja Laitinen ja Asta Niskala (2013, 9–12) ovat pohtineet sosiaalityön suhdetta asiakkuuteen, nähden sen vuorovaikutusprosesseina ja keskinäisinä kohtaamisina ammattilaisten, asiakkaiden ja kansalaisten välillä. Näissä korostuvat vuorovaikutussuhteiden kokonaisvaltaisuus ja haastavuus, minkä yhteydessä roolit etsivät alati asemaansa. Toimijuuden he näkevät sellaisena asiakkaan arjen uudelleen rakentamisena, missä ammattilaisen osallisuus ja tietämys tulevat näkyväksi. Toisaalta yksi työskentelyn päämääristä on samalla tehdä ammattilaisesta tarpeeton, kun optimaalisessa tilanteessa asiakas pärjää lopulta itse.

Laitinen ja Kemppainen (2010, 138–139) jatkavat kirjoittaen asiakkaan arvokkaasta kohtaamisesta erityisesti sekä työntekijä että yhteiskunnallisesta – asiakas näkökulmasta. Heidän painotus korostaa laaja-alaisen tiedon haltuun ottamisen merkitystä sosiaalityössä. Tämän nähdään olevan oletuksena sille, että sosiaalityöntekijä pystyy yhdistämään asiakkaan, eli vanhemman, lapsen tai perheen kokonaisvaltaisen elämäntilanteen yhteiskunnan palvelurakenteisiin. Tekstissä näyttäytyy myös arvoperusta, minkä nähdään mahdollistuvan tilanteessa, jossa työntekijä pystyy kontrolloimaan tunnereaktioitaan asettaen ne sopivalle tasolle asiayhteyteen ja tilanteeseen liittyen. Näemme sosiaalityössä olevan merkittävää vanhemman kohtaaminen erityisenä itsenään hänen yksilölliset ominaisuutensa huomioiden. Riittävää vanhemmuutta on tarkasteltava lapsen edun näkökulmasta, eikä vanhemmuuden normiin verraten.

Ajatustamme tukee Juhilan (2014, 140–142) toteamus siitä, että asiakkaiden tilanteet ovat aina yksilöllisiä. Tämän vuoksi asiakastapausten selvittäminen ei ole suoraviivaista, jonka vuoksi yhtä oikeaa soveltamismallia ei ole olemassa. Juhilan mukaan tietäminen sosiaalityössä on paikallista, ja se syntyy asiakastapaamisessa asiakkaan ja työntekijän välisessä kanssakäymisessä. Juhila painottaa paikallista kontekstia sosiaalityössä, sillä asiakkaan kuin työntekijänkin aikaisemmat kohtaamiset ja kokemukset vaikuttavat vuorovaikutuksessa, mutta ne näyttäytyvät kumminkin sen aikaisen ongelmatiikan valossa. Asiakas on oman elämänsä asiantuntija, jonka vuoksi työskentely vailla reflektiivistä työskentelyotetta siirtää asiakkaan näkökulman helposti syrjään, vaikka sen paikka pitäisi olla työskentelyn keskiössä. Pidämme kiinnostavana Juhilan ajatusta reflektiivisyydestä tilanteessa, missä hän näkee sen olevan nöyryyttä suhteessa työntekijän omaan tietoon. Tilanteessa, missä nöyryys kohtaamisessa ja vuorovaikutuksessa unohtuu, syntyy

mielestämme helpommin valta-asetelma sosiaalityöntekijän ja vanhemman välille. Tämä lisää vanhemman kokemusta esimerkiksi eriarvoisuudesta.

3.1.3 Aiempia kotimaisia tutkimuksia vanhemmuudesta

Vanhemmuutta on tutkittu empiirisesti paljon eri konteksteista ja tieteenaloista käsin. Esittelemme tässä alaluvussa joitakin tutkimuksemme näkökulmasta kiinnostavia tutkimuksia 2000-luvulta. Esimerkiksi Eija Sevón (2009) on selvittänyt kasvatustieteiden väitöstutkimuksessaan, millaista äidiksi tuleminen on nyky-yhteiskunnassa, jossa äitiyteen ja äiteihin liitetään useita ristikkäisiä vaatimuksia ja odotuksia. Sevónin tutkimuksen painotus oli äitiyden alkuaikajassa, raskausajassa, vauvan syntymässä sekä hänen ensimmäisessä elinvuodessaan. Sevón toi esiin äitiyteen liittyviä ristiriitoja, samoin kuin lapsen tuomaa merkityksellisyyttä naisen elämään. Merkityksellisyyden hän katsoi tuovan äidille nautintoa, iloa ja pätevyyden kokemuksia, joiden merkitys hänen identiteetilleen on merkittävä. Toisaalta elämään sisältyy niin huolen, syyllisyyden, väsymyksen, epävarmuuden kuin uupumuksenkin kokemuksia lapsen syntymän myötä.

Tarja Hiltunen (2015) on puolestaan tutkinut kasvatustieteiden väitöstutkimuksessaan naisten kokemuksia lasten huostaanotosta, äitiydestä ja voimaantumisesta. Tutkimuksessa ilmeni muun muassa huostaanoton aiheuttama syvä kriisi, josta äidin oli vaikeaa selvitä yksin, ja jonka koettiin vaikuttaneen vahvasti äitiyteen. Susanna Rautio (2016) on käsitellyt sosiologian väitöstutkimuksessaan neuvolan perhetyötä, joka kuuluu pikkulapsiperheiden varhaisen tuen muotoihin. Rautio toi tutkimuksessaan esiin lapsiperheiden tukemisen tärkeyden, sillä sosioekonomiseen asemaan perustuva eriarvoisuus tukipalvelujen käytössä, hyvinvoinnissa ja terveydessä on kasvanut yhteiskunnassamme. Myös Sanni Tiitinen (2015) toi sosiaalipsykologian väitöstutkimuksessaan esiin tapoja, joiden avulla vanhemmuutta on tuettu äitiys- ja lastenneuvoloitten vastaanotoilla tapahtuvassa vuorovaikutuksessa.

Johanna Hiitola (2015) on käsitellyt yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden väitöstutkimuksessaan vanhemmuuden ja perheen määrittelyä tilanteissa, joissa lasten huostaanotoista on päätetty hallinto-oikeudessa. Tutkimuksen keskiössä oli feministinen tutkimustraditio, jossa tarkasteltiin sitä, miten tiedon tuottamisen menetelmät kietoutuivat yhteiskuntaluokan, etnisyyden, sukupuolen, seksuaalisuuden ja fyysisen sekä psyykkisen kykenevyyden

kysymyksiin silloin, kun lapsen tahdonvastaista huostaanottoa käsiteltiin hallinto-oikeudessa. Myös Johanna Korpinen (2008) tarkasteli sosiaalityön väitöstutkimuksessaan hallinto-oikeudessa pidettyjä lastensuojelun suullisia käsittelyjä. Hänen tutkimuksensa painopisteenä oli tutkia etenkin sitä, minkälaisia informaatioita tilanteeseen osallistuneet tuottivat sekä se, miten he perustelivat omaa tietoaan.

Ella Sihvonen (2016) on tarkastellut kasvatustieteiden vertaisarvioidussa artikkelissaan huolta vanhemmuuden katoamisesta. Sihvonen analysoi 2000-luvulla toimineiden vanhemmuutta tukevien projektien dokumenteista korostunutta kuvaa lasten kasvatuksesta ja nykyvanhemmuudesta. Analysoitavien projektien tavoitteena oli kehittää keinoja ja toimintatapoja perheen tukemiseen.

Perhetutkimuksissa on myös käytetty konstruktionistista lähestymistapaa. Hannele Forsberg (2014, 127–130) on tuonut esiin Jaber F. Gubrium ja James A. Holstenin konstruktionistista lähestymistapaa perhetutkimuksissa. Forsbergin mukaan tärkeä lähtökohta on se, ettei perheille etsitä yksiselitteistä etukäteismääritelmää, vaan sen sijaan keskitytään näkemään niiden monimerkityksellisyys ja kiistanalaisuus. Tässä lähestymistavassa mielenkiinto analyysissä kohdistuu ideoihin, mielikuviin ja merkityksiin perheessä, eikä niinkään tyypillisiin konkreettisiin asioihin, joita perheessä tapahtuu. Tämän suuntaiset tutkimukset siis painottuvat vuorovaikutuksen ja puheen tutkimiseen perheissä, joissa etenkin tilannesidonnaisuus on läsnä sosiaalista todellisuutta rakennettaessa. Ihmisten välistä arkista vuorovaikutusta ja siinä tapahtuvaa merkitysvälitteisyyttä toimintaan nähden pidetään arvokkaana tiedon antajana. Tällainen lähestymistapa, jossa korostetaan rakentamista ja työstämistä, on omiaan muuttamaan perheen käsitystä siten, ettei perhe ole enää etukäteen tarkasti määritelty käsite, vaan ennemminkin tutkimuksen lopputulos. Mielestämme tämän kaltainen lähestymistapa ja tutkimusote tukee ja tekee näkyväksi perheiden ainutlaatuisuutta ja moninaisuutta.

3.2 Eriarvoisuus

3.2.1 Yhteiskunnallinen näkökulma

Tässä alaluvussa käsittelemme eriarvoisuutta sen yhteiskunnallisesta ja sosiaalisesta näkökulmasta käsin niin yksilön osallisuuden kuin toimintamahdollisuuksien kautta. Huomioimme tarkastelussa yhteiskunnallisten rakenteiden vaikutusta eriarvoisuuden rakentumiseen. Tämä on tärkeää, sillä sosiaalityön keskeisimpänä tehtävänä voidaan pitää eriarvoisuuden lieventämistä ja heikoimmassa asemassa olevien puolien pitämistä. Eriarvoisuuden yksiselitteinen käsitteellinen määrittelyminen ei kuitenkaan ole helppoa. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (2018) määritelmän mukaan kaikki erot eivät ole eriarvoisuutta, sillä eriarvoisuus on vältettävissä olevia eroja, jotka ovat eettisesti väärin ja epäoikeudenmukaisia. Göran Therborn (2014) kuvaa näitä eroja annetuiksi tai itse valituiksi, kun taas eriarvoisuus rakentuu sosiaalisesti. Eriarvoisuuden perustana voidaan ajatella olevan oletus kokemus yhteisyydestä, esimerkiksi ihmisyydestä. Eriarvoisuus loukkaa ilmiönä tällöin oletusta yhdenvertaisuudesta tai vaihtoehtoisesti jotakin yhteisyydestä johdettua normia tai oletusta. Eriarvoisuus voidaan ymmärtää esimerkiksi tasa-arvon puutteena, kuten ihmisten sulkemisena tiettyjen asioiden ulkopuolelle. Eriarvoisuus voi erilaisine ilmenemismuotoineen viedä yksilöltä tasavertaiset mahdollisuudet toimia täysipainoisesti yhteiskunnan jäsenenä. Siten eriarvoisuus loukkaa myös ihmisoikeuksia.

Tuula Helne (2002) on tehnyt väitöskirjan *Syrjäytymisen yhteiskunta*, mikä on yksi pro gradu -tutkielmamme merkittävimmistä aiemmista tutkimuksista. Merkittävyys perustuu siihen, että tutkielmamme fokus on eriarvoisen vanhemmuuden sosiaalisessa todellisuudessa. Eriarvoisuus ja syrjäytyneisyys limittyvät usein keskusteluissa toisiinsa lähes rinnakkain. Helne on lähestynyt syrjäytyneisyyttä mielenkiintoisesta ja tärkeästä näkökulmasta, tuoden tutkimuksessaan esiin oman käsityksensä yhteiskunnallisesta vastuusta liittyen perinteiseen ajatteluun yksilöstä reunalla. Syrjäytymisen katsotaankin muodostuvan ja saavan alkunsa suhteessa toisiin ihmisiin ja yhteiskuntaan. Helnen lähestymistapansa syrjäytyneisiin on arvostettavan kunnioittava ja eettinen, kun hän pyrkii tutkimuksessaan kääntämään katseen reunoilta keskukseen. Hänen näkemyksensä mukaan tuo keskus on konteksti, missä syrjäytyminen on tyypillisesti konstruoitu sosiaalisesti ongelmaksi. Helnen tutkimus pohtii sitä, minkälainen on yhteiskunta, jota syrjäytymisdiskurssi tuottaa, mutta myös sitä minkälainen on syrjäytymisen yhteiskunta, jossa syrjäytymisdiskurssi on päässyt syntymään. Tutkimuksessa syrjäytyminen on muutakin ja enemmän kuin vain

sosiaalinen ongelma, sillä se voidaan nähdä sosiaalisen ongelmana. Huomiota tulisikin siis kiinnittää yhteiskuntaamme, joka tuottaa syrjäytymispuhetta.

Myös Juho Saari (2015, 92) korostaa yhteiskunnan vastuuta eriarvoisuuden rakentumisessa. Hän tuo esiin yhteiskunnallisia eroja ja jakoja sosiaalisen etäisyyden näkökulmasta, nostaten samalla puheisiin yhteiskunnan kulttuurisen ja sosioekonomisten rakenteiden eriytymisen. Saaren mukaan yhteiskunta on rakenteeltaan varsin hierarkkinen, sillä rakenteellisuus vaikuttaa siihen, miten erilaiset statukset jakautuvat väestössä. Saari näkee myös ryhmän ja yksilön välisen kilpailun vaikuttavan tilanteeseen. Ryhmä on joko sisäinen tai ulkoinen, jolloin ajatukseen vaikuttaa näkemys siitä, että vähemmistöryhmän lisäksi joku ulkopuolinen tekijä voi määrittää ryhmän leimalliseksi tietämättä todellista faktaperustaa. Yksilön itsemääräämisoikeutta ei kuitenkaan saa poistaa erityyppisten ryhmärakenteiden välillä vallitsevat hierarkiat.

Itsemääräämisoikeuteen liittyvään keskusteluun tuovat oman näkökulmansa Tiina Silvasti, Kirsti Lempiäinen ja Tomi Kankainen (2014, 18–19) pohtiessaan yksilön vapautta ja toisaalta yhteiskunnallisten rakenteiden vaikuttavuutta sosiaalisten ongelmien ja eriarvoisuuden yhteydessä. Heidän näkemyksensä mukaan yksilöitä on vastuutettu jo 1990-luvulta lähtien enenemissä määrin sen sijaan, että päävastuu olisi yhteiskunnalla palveluiden saamisesta. He näkevät erottelun välineenä tasa-arvon käsitteen, sillä kohtuuton tasa-arvoon yrittäminen tekee eroavaisuudet enemmän näkyviksi ja korostuneiksi. He arvostelevat myös yksilön kohtuutonta vastuuttamista yhteiskunnallisen vastuun puolesta, ajatellen tästä seuraavan pahimmillaan yksilökohtaista leimautumista. Tämä ei edesauta yksilöä omassa elämäntilanteessa toimimaan aktiivisena osallisena, esimerkiksi avun hankkimisessa. Näkemys vahvoista ja heikoista on varsin ristiriitainen, kun sitä tarkastelee sosiaalityön etiikan näkökulmasta.

Yksilön vastuuseen liittyy myös Raimo Blomin, Tomi Kankaisen ja Harri Melinin (2012, 7) näkemys, minkä mukaan ilmiötä on aina peilattava menneisyyteen. Heidän ajattelussaan suomalaista yhteiskuntaa on alun perin rakennettu kansallisena projektina. Nyky-yhteiskunnassa yhteisiä päämääriä on kuitenkin nähtävissä aiempaa vähemmän, minkä vuoksi yksilöillä ja tietyillä yhteiskuntaryhmillä on vain vähäisiä mahdollisuuksia vaikuttaa hyvän elämänsä rakentumiseen tai omaan elämäntilanteeseensa ylipäättään. Eriarvoisuus onkin kasvanut 2000-luvulla, eikä sitä enää määritellä ainoastaan tuloerojen, vaan kaikkien elinolojen kautta.

Tulojen epätasainen jakautuminen on kuitenkin Harri Melinin ja Raimo Blomin (2011, 211) mukaan tutkimusten ja tilastojen valossa nyky-yhteiskunnassa tosiasia. Yhteiskunnan polarisoitumisella nähdään olevan yksilölle negatiivisia vaikutuksia. Tämä on perusteltavissa muun muassa nuorten työttömyydellä, mikä pitkittyessään voi johtaa syrjäytymiseen. Eriarvoisuuden ei siis näin ollen voida ajatella olevan ainoastaan vain huono-osaisuutta, sillä yhteiskuntaluokat välittävät ja mahdollisesti uusintavat yhteiskunnallista eriarvoisuutta. Näkemyksemme mukaan yksilön ja yhteiskunnan välistä yhtenäisyyttä on kuitenkin ajoittain vaikeaa ylläpitää tai luoda, mikäli esimerkiksi palvelujärjestelmä on yksilön tavoittamattomissa.

Jo yhteiskuntatieteiden klassikko Émile Durkheim (1990) näki samoin, sillä hän ajatteli yksilön olevan ajoittain etäällä yhteiskunnasta ja sen rakenteista. Tämä lisää mielestämme eriarvoisuuden kokemusta myös yksilön vanhemmuudessa, sillä hän jää etäälle palveluista. Tällöin palvelut eivät välttämättä toteudu lainkaan. Sosiologi Anthony Giddens (1984) puolestaan ajatteli rakenteiden olevan ihmisten keskinäisissä vuorovaikutussuhteissa, ja samalla riippuvaisia siitä, että niitä tuotetaan näissä suhteissa yhä uudelleen. Näemme tutkimuksemme valossa eriarvoisen vanhemmuuden kokemuksen olevan niin syvällä, että vanhemman on vaikeaa integroitua yhteiskuntaan, missä palveluita ja muuta yhteisöllisyyttä ilmenee. Tämä altistaa sille, että vanhemmuutta näyttäytyy yhteiskunnan sisällä erilaisissa ryhmissä sen sijaan, että vanhemmat olisivat osa yhteiskuntaa omina yksilöinä.

Durkheim näki vuorovaikutussuhteen yksilön ja rakenteiden välillä edellyttävän kiintymystä suhteessa ympäröiviin rakenteisiin, jotta toimijuutta voisi syntyä. Giddens (1984, 9) totesi, että hänen mielestään ihmisten toimijuus on enemmän kuin vain jonkinlainen yksilön sisäinen ominaisuus. Hän ajatteli yksilön toimijuuteen liittyvän aidon tahdon lisäksi mahdollisuuksia tehdä valintoja oman toimintansa suhteen. Eriarvoisen vanhemmuuden näkökulmasta on mielestämme tärkeää pohtia sitä, mitä normaali vanhemmuus nykypäivän suomalaisessa yhteiskunnassa tarkoittaa – tai kuka sen saa kenellekin määrittää. Eriarvoisuutta pohdittaessa on aina otettava huomioon myös sosiaalinen näkökulma ja se, mitä sille tapahtuu yksilön jäädessä muiden ulkopuolelle.

3.2.2 Yksilön näkökulma eriarvoisuuteen

Siirryttäessä yhteiskunnalliselta eriarvoisuuden tasolta yksilölliselle tasolle Johanna Kalio ja Mia Hakovirta (2020, 10–12) sisällyttävät huono-osaisuuden osaksi eriarvoisuutta. Yksilön huono-osaisuutta pohdittaessa voidaan ajatella, että mitä syvempää huono-osaisuus on, sitä jyrkemmin se poikkeaa niin sanotun keskivertokansalaisen elämästä. Tätä pohdintaa käytetään erityisesti elämänlaatuun tai sen puuttumiseen liittyen, minkä yhteydessä voidaan todeta elämäntavan ja -tason olevan erilaisia valtaväestöön verrattuna. Juho Saari, Niko Eskelinen ja Liisa Björklund (2020, 13–15, 17) korostavat huono-osaisuuteen liittyvän oleellisesti sen, että oma elämäntilanne koetaan epäreiluna, minkä lisäksi omassa elämässä nähdään olevan puutteelliset mahdollisuudet elää siten, miten haluaisi, tai arvostamallaan tavalla.

Therborn (2014, 62–64) jatkaa yksilöllisyydestä todeten eksistentiaalisen eriarvoisuuden liittyvän siihen vahvasti. Erityisesti hän liittää sen minuuteen ja ihmisarvoon, mutta myös vapauteen ja identiteetin kunnioittamiseen. Siihen liittyy vahvasti yksilön yhdenvertaisuuden kieltäminen ja hänen toimintamahdollisuutensa sekä osallisuutensa rajoittaminen. Stuart Hall (2002, 160) toteaa, että tulkinta omasta itsestä syntyy aina silloin, kun ollaan vuorovaikutussuhteessa muiden kanssa.

Eriarvoisuuden kokemus syntyy yksilön verratessa itseään muihin ihmisiin, esimerkiksi ryhmän jäseniin. Filosofi Alain de Botton (2004) määrittelee statuksen olevan yksilön paikka tietyn ryhmän sisällä, minkä lisäksi se voidaan nähdä yksilöön liittyvänä arvokäsityksenä ja tärkeytenä suhteessa muihin ihmisiin. Michael Marmot (2004) puolestaan näkee statuksen liittyvän ihmisen tarpeisiin yhteiskunnassa. Statuksella voidaan ensinnäkin näyttää, että yksilö kykenee hallitsemaan elämäänsä, minkä lisäksi se osoittaa yksilön toiminnan asettuvan yhteiskunnallisesti hyväksytyihin raameihin.

Saari (2015, 90) jatkaa todeten sosiaalisen etäisyyden käsitettä käytettävän yleensä silloin, kun tutkitaan tietyn erityisryhmän ja muiden ryhmien välistä sosiaalista etäisyyttä. Huono-osaisuus liittyy tähän siten, että yleensä samassa tilanteessa elävät yksilöt tai ryhmät kokevat suurta sosiaalista yhteenkuuluvuuden tunnetta. Tämä puolestaan on omiaan altistamaan sille, minkälainen vuorovaikutussuhteiden kuilu muodostuu keskenään erilaisten ryhmien välille. Anna Meeuwisse ja Hans Swärd (2019, 259) toteavat elämässä varhain koettujen ongelmien olevan merkittävä riskitekijä sille, että sosiaalinen

sopeutuminen erilaisiin tilanteisiin voi vaikeutua pitkäkestoisesti. Heidän mukaansa yksilöt, joilla on sosiaalisia ongelmia, muodostavat usein heterogeenisen ryhmän. Lastensuojelun asiakasvanhemmat ovat lähtökohtaisesti heikossa ja eriarvoisessa asemassa muihin vanhempiin nähden, sillä he elävät sellaisten sosiaalisten ilmiöiden kanssa, joiden vuoksi he tarvitsevat tukea lastensuojelusta.

3.3 Lastensuojelu

3.3.1 Lastensuojelun perustehtävät

Lastensuojelutyö on suomalaisessa yhteiskunnassa hyvin voimakkaasti lapsen oikeuksiin, etuun ja niitä ohjaavaan lainsäädäntöön pohjautuvaa työskentelyä. Suvianna Hakalehdon (2016, 35–37) ja Kati Saastamoisen (2010, 8–9) mukaan Suomessa lastensuojelun toimintaa ohjaavat lakien lisäksi myös kansainväliset sopimukset, jotka ovatkin merkittävässä roolissa lastensuojelun toimikentällä. Lapsen oikeuksien yleissopimus on lapsen oikeuksien turvaamisen kannalta ensisijaisin sopimus, jota Suomi on sitoutunut noudattamaan jo vuodesta 1991 alkaen. Lapsen oikeuksien sopimus korostaa lapsen huomiointia yksilönä, sekä varmistaa syntymästä lähtien lapselle ihmisoikeudet. Sopimuksessa painotetaan lapsen vähitellen kasvavaa itsemääräämisoikeutta, oman näkemyksen tärkeyttä sekä itsenäistä asemaa oikeuksien haltijana. Sopimus kattaa laajasti lapsen oikeuksien eri osa-alueita, eivätkä oikeudet rajoitu pelkästään lapsen perustarpeisiin. Oikeuksiin nähdään kuuluvaksi esimerkiksi lapsen oikeus yksityisyyteen, kulttuuriin ja kieleen. (Yleissopimus lapsen oikeuksista 60/1991.)

Hakalehdon (2016, 35–37) ja Saastamoisen (2010, 8–9) mukaan yleissopimuksessa lapsen oikeuksista (60/1991) määritellään lapsen oikeus lastensuojeluun, ja nämä velvoitteet on otettu huomioon lastensuojelulakia valmistellessa. Lasten oikeuksien sopimuksessa määritellään lapsen etu, joka on lähtökohtana myös lastensuojelulaissa. Lapsen etu ja näkemys velvoitetaan ottamaan huomioon jokaisella yhteiskunnan tasolla. Sopimuksen tarjoaman turvan ja suojan lisäksi lapsen oikeudet vaativat antamaan lapselle mahdollisuuden osallisuuteen itseän kytkeytyvissä asioissa. Tällä tarkoitetaan sitä, että lapsen oman äänen kuuluviin saaminen on tärkeää, samoin kuin lapsen oman näkökulman esiin tuominen häntä koskevissa asioissa. Lapsen osallisuuden turvaamisella pyritään vahvistamaan

lapsen mahdollisuutta ja kykyä toimia sosiaalisessa ympäristössä sekä tukemaan hänen kasvuaan tasapainoiseen aikuisuuteen. (Yleissopimus lapsen oikeuksista 60/1991.)

Lastensuojelulla nähdään olevan kolme perustehtävää, jotka ovat vaikuttaminen lasten yleisiin kasvuoloihin, vanhempien ja huoltajien tukeminen kasvatustehtävässään sekä varsinainen lasten suojelutehtävä. Lasten ongelmia pyritään ehkäisemään ja hyvinvointia edistämään erinäisillä yhteiskunnallisilla toimilla. Lapsen elinympäristön vakaus ja turvallisuus ovat keskiössä, koska niillä on merkittävä vaikutus lapsen kokonaisvaltaisessa hyvinvoinnissa. Vastuu lapsen hyvinvoinnista on ensisijaisesti hänen vanhemmillaan tai muilla huoltajilla. Tarpeen ja tilanteen vaatiessa perhe tulee kuitenkin ohjata lastensuojelun piiriin, jolloin viranomaisella on vastuu tukea vanhempia kasvatustehtävässään. (Lastensuojelun käsikirja.)

Lastensuojelulain (13.4.2007/417) 1 § ohjaa lastensuojelun toimintaa. Sen tarkoituksena on turvata lapsen oikeus tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen, turvalliseen kasvuympäristöön sekä erityiseen suojeluun. Hanna Heinosen (2016, 238) mukaan lapset ovat ensisijaisesti lastensuojelussa asiakkaina, mutta lasten kautta myös heidän perheensä sekä läheisverkostonsa ovat yleensä mukana työskentelyssä. Lastensuojelussa tasapainoillaan kontrollin ja tuen välillä. Lähtökohtaisesti lastensuojelussa tavoitteena on yhdistää viranomaisten ja vanhempien voimavarat. Lastensuojelulla on kuitenkin myös mahdollisuus ja valta puuttua perheen sisäisiin asioihin lapsen kehityksen ja kasvun turvaamiseksi.

Kun lastensuojelulain (13.4.2007/417) 34 §:n mukaisesti lapsen lastensuojelun tarve on todettu, on sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen ryhdyttävä viipymättä lastensuojelun avohuollon tukitoimiin. Laki toteaa, että lastensuojelussa on toimittava mahdollisimman hienovaraisesti ja pyrittävä käyttämään ensisijaisesti avohuollon tukitoimia, ellei lapsen etu vaadi muuta. Kun lastensuojelussa tehdään päätöksiä, tulee lapsen etusija erityiseen suojeluun huomioida joka kerta. Avohuollon tukitoimien avulla tavoitteena on tukea ja edistää lapsen myönteistä kehitystä sekä vahvistaa ja tukea huoltajien, vanhempien ja muiden vastaavien henkilöiden kasvatusmahdollisuuksia ja -kykyä. Lapsen ja perheen tarve lastensuojelun avohuollon asiakkuuteen syntyy, jos peruspalveluiden avulla ei pystytä tukemaan ja auttamaan perhettä riittävästi tilanteessa, jossa lapsen terveys ja kehitys on vaarantunut. (Räty 2019, 315; Heinonen 2016, 244–248.)

Lastensuojelun avohuollon tukitoimiin kuuluvat lastensuojelulain 36 §:n (30.12.2014/1302) mukaan tehostettu perhetyö, lapsen taloudellinen ja muu tuki, lapsen kuntouttamista tukevat terapia- ja hoitopalvelut, tuki lapsen ja perheen ongelmatilanteen selvittämiseen, perhekuntoutus sekä muut tukitoimet ja palvelut lapselle ja perheelle, kuten esimerkiksi päivähoitopaikka. Sosiaalityön ohjaava ja neuvova rooli painottuvat lastensuojelun avohuollon järjestämisessä, eikä palveluita voida toteuttaa ilman huoltajien suostumusta. (Araneva 2022, 441; Rätty 2019, 316.) Lastensuojelulain 37 §:n (12.2.2010/88) mukaan avohuollon tukitoimiin kuuluu myös lapsen sijoitus, joko yksin tai vanhemman kanssa yhdessä. Avohuollon sijoitus vaatii huoltajan ja 12 vuotta täyttäneen lapsen suostumuksen. Lapsen kiireellinen sijoittaminen kodin ulkopuolelle tulee kyseeseen tilanteessa, missä lapsen kasvu ja kehitys vaarantuvat välittömästi ja sijoittaminen nähdään siten välttämättömänä toimenä huolimatta siitä, että vanhempi tai lapsi sitä vastustavat. (Ks. LSL 30.12.2014/1302 § 38). Lastensuojelun avohuollon tukitoimia ja palveluja järjestettäessä edellytetään perheeltä omaa osallistumista, aktiivisuutta ja sitoutumista.

Mirjam Aranevan (2022, 294, 442) ja Tapio Rädyn (2019, 316) mukaan palvelujen ja tukitoimien järjestäminen liitetään lastensuojelun asiakassuunnitelmassa tavoitteelliseen ja suunnitelmalliseen toimintaan, jotka lapsen oma sosiaalityöntekijä on arvioinut välttämättömiksi lapsen terveyden ja kehityksen kannalta. Kaikille lapsille ja perheille ei tarjota samoja palveluita, mutta välttämättömät palvelut ja tuki on järjestettävä perheen sekä lapsen tarpeen mukaisesti. Lastensuojelun avohuollon tukitoimien tavoitteena on aina pyrkiä kohtuullisessa ajassa muutokseen haitallisessa ja lasta vaarantavassa käyttäytymisessä ja elinolosuhteissa. Tarkoituksena ei ole vain ylläpitää siedettävää tilannetta. On myös tilanteita, missä avohuollon tukitoimet eivät ole riittäviä. Tällöin sijaishuollon järjestäminen on lapsen edun kannalta välttämätöntä.

3.3.2 Lastensuojelun vertaistukiryhmä

Kukaan ei voi koskaan tietää, miltä toisesta ihmisestä tuntuu. Vertainen on kuitenkin aina jonkin osa-alueen kumppani, jolla on jaettua asiantuntijuutta joltain elämän osa-alueelta. Vertaistuelle on tyypillistä, että sitä tarvitaan ihmisyydelle herkillä osa-alueilla, joihin liittyy usein myös häpeää. Jaettavia asioita voi leimata puhumattomuus ja tunne siitä, että

on asioiden kanssa yksin. Lastensuojelulla on yhteiskunnassamme häpeäkeskeinen leima. Negatiivinen julkisuuskuva sen ympärillä ei helpota asiakkuuteen hakeutumista tai siitä julkisesti puhumista. Siksi vertaistuki on lastensuojelun kontekstissa merkittävä tukimuoto. Esimerkiksi Sidney Cobb (1976), Anu Kippola-Pääkkönen (2018, 164) ja Irwin G. Sarason ym. (1983) ovat todenneet, että vertaistuen nähdään perustuvan omien kokemusten jakamiseen vertaisten kesken. Se määritellään sosiaalisesti tueksi, sillä ihmisen toiselta ihmiseltä saama resurssi nähdään sosiaalisena tukena. Siihen liittyy vahvasti hyväksytyksi tuleminen, arvostaminen, välittäminen ja luottamus. Sosiaalisen tuen lisäksi vertaistuen nähdään kytkeytyvän myös sosiaalisen verkoston käsitteisiin. Sosiaalisten suhteiden verkostoon kuulumista pidetäänkin yhtenä ihmisen hyvinvoinnin ulottuvuutena, mihin kuuluu vahvasti välittämisen ilmaiseminen ja toisista pitäminen.

Vertaistukiryhmässä jokin yhteinen ominaisuus yhdistää vertaisia. Se voi olla esimerkiksi sama elämäntilanne, sairaus, ammatti tai ikäryhmä. Vertaistukeen voi sisältyä erilaisia tuen elementtejä kuten yhteenkuuluvuus, emotionaalisuus, tiedollisuus ja vastavuoroisuus. Osallistujat jakavat ryhmissä kokemuksiaan, saavat jokapäiväisen elämän tueksi tietoja sekä tuntevat yhteenkuuluvuutta. Vertaistuki on siis vertaisuuteen perustuvaa tukea, mutta kuitenkin kaikki verkostot, jotka ovat vertaisten muodostamia, eivät välttämättä anna tukea. Vertaistukiryhmät toimivat yleensä muiden palvelujen ja tukitoimien rinnalla. (Dennis 2003; Kippola-Pääkkönen 2018, 163–164; Mikkonen 2009, 29.)

Marianne Nylund (2005, 203) pohtii vertaistuen rakennetta ja toteaa sen vaihtelevan niin muodoltaan kuin rakenteeltaankin. Sitä on mahdollista toteuttaa strukturoidusti, vapaa-muotoisesti, ryhmässä tai kahdenkeskisesti. Ryhmälle ominaista on se, että ne kokoontuvat säännöllisesti. Usein vertaisryhmiin osallistujat eivät tunne toisiaan entuudestaan. Tapamisilla ei myöskään ole mahdollista paneutua ainoastaan omaan elämäntilanteeseen, vaan tavoitteena on pohtia sekä jakaa kokemuksia yhdessä toisten osallistujien kanssa.

Vertaistuen piirteissä korostuvat erityisesti molemminpuolisuus ja vastavuoroisuus. Tällöin niin tuen saaja kuin sen antajakin ovat kokeneet vertaistuen merkitykselliseksi, eikä roolien erottelu olisi välttämättä edes järkevää, koska ne saattavat linkittyä kiinteästi toisiinsa. Vertaistukea kuvaillaan monesti hiljaiseksi tiedoksi jostakin asiasta. Sen lisäksi sitä kutsutaan sanattomaksi ymmärtämiseksi. Pelkästään yhteinen kokemus ei kuitenkaan riitä vertaistukeen, vaan siihen tarvitaan myös sosiaalisia tilanteita, keskustelua, toisen

tilanteeseen eläytymistä, vastavuoroisuutta sekä kohtaamista. (Hyväri 2005, 225; Kippola-Pääkkönen 2018, 165; Sallinen ym. 2011; Embuldeniya ym. 2013.)

Elina Pekkarisen (2006) mukaan lastensuojelussa vertaistuen toiminta ja paikka ovat pirstaloituneet etenkin lastensuojelun avohuollossa. Vanhemmille suunnatuista vertaistukiryhmistä tunnetuin on VOIKUKKA-malli, joka on tarkoitettu huostaanotettujen ja sijoitettujen lasten vanhemmille (Kasper). Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman (LAPE) raportissa Marjo Alatalo ym. (2017, 49–51) korostavat organisoidumman, laajemman ja systemaattisemman vertaistuen tarvetta lasten ja perheiden kokonaisvaltaisemmassa tukemisessä. Vertaistukeen tulisi olla mahdollisuus kaikilla asiakkaila.

4 Tutkimuksen toteutus

4.1 Tutkimuskysymys ja aineisto

Tutkimuksen toteutusta käsittelevässä luvussa kerromme laajemmin tutkimusprosessistamme sekä siitä, miten olemme pyrkineet vastaamaan tutkimuskysymykseemme. Avaamme tutkimusprosessia käytännönläheisesti ja yksityiskohtaisesti, sillä näin tapahtuessaan lukijan on helpompi saada kokonaiskäsitys myös tutkimuksemme tulosten syntymisestä. Aloitamme tämän luvun tutkimuskysymyksellä ja aineiston kuvailemisella, minkä jälkeen toisessa alaluvussa perehdymme käyttämäämme analyysimenetelmään eli diskurssianalyysiin.

Tutkimuksemme aiheena on tutkia, *miten vanhemmuus rakentuu lastensuojelun asiakkuudessa olevien lasten vanhempien puheessa*. Tutkimme aihetta tarkentavan tutkimuskysymyksen kautta eli selvittämällä, *millaisia diskursseja vanhempien puheessa on löydettävissä, kun he keskustelevat vertaistukiryhmässä*.

Käytämme tutkimuksemme aineistona Ruokosen (2020) keräämää aineistoa, jota hän on kerännyt lastensuojelun asiakkaina olevien lasten vanhempien vertaistukiryhmässä. Löysimme aineiston Aila-tietoarkistosta. Aineisto koostuu kuuden henkilön yksilö-, pari- ja ryhmähaastatteluista. Kaikki haastateltavat olivat naisia. Keskitymme kuitenkin vanhemmuuteen äitiyden sijaan, sillä tutkimuksemme kontekstissa ja eriarvoisuuden näkökulmasta sukupuolittunut vanhemmuus ei ole avainasemassa, vaan vanhemmuus ylipäättään. Aineiston yksilöhaastattelu on toteutettu puhelimitse ja muut haastattelut kasvokkaisina keskusteluina. Kyseisessä aineistossa lastensuojelun asiakkaina olevien nuorten vanhemmat kertovat kokemuksiaan lastensuojelun avohuollon tukitoimiin kuuluvaan vertaisryhmätoimintaan liittyen. Aineisto on kerätty helmi-maaliskuun aikana keväällä 2020. Aineistossa on 77 sivua litteroitua tekstiä.

Haastattelujen teemoina olivat tuen saaminen ennen vertaistukiryhmää, kokemukset vertaisryhmätoiminnasta, mielikuva itsestä vertaisena sekä tulevaisuuden näkymät. Keskusteluissa pohdittiin muun muassa vertaistuen merkitystä tukimuotona, lisäksi sitä millainen on ohjaajien merkitys ryhmän toiminnalle. Keskusteluissa kävi ilmi myös se, millaista tukea osallistujat ovat lastensuojelusta yleisemmin saaneet tai vaihtoehtoisesti se,

ovatko he kokeneet saaneensa tukea lainkaan. Keskustelua käytiin lisäksi vielä siitä, miten vertaisryhmästä saatu tuki on näkynyt osallistujan arjessa, ja miltä osallistujan perheen tulevaisuus näyttää avuntarpeen ja -saannin kannalta. Taustatietoina on kerätty haastattelupäivämäärä ja osallistujan sukupuoli. Kyseisessä aineistossa käsiteltiin vanhemmuutta lastensuojelun kontekstissa siten, että vanhemmat keskustelivat lastensuojelun vertaistukiryhmässä lapsistaan, vanhemmuuteen liittyvistä tunteistaan ja yhteiskunnallisesta asemastaan.

Sirkka Hirsjärvi ja Helena Hurme (2008, 35, 41–42) määrittelevät haastattelun siten, että se on tiedonkeruumenetelmän lisäksi sosiaalinen vuorovaikutustilanne, jossa haastateltavalta kysytään hänen mielipiteensä tutkimuksen kohteeseen. Haastateltava vastaa kysymykseen puhutussa muodossa. Haastattelun voidaan siis ajatella olevan käsitteisiin, kieleen ja merkityksen rakentumiseen perustuvaa toimintaa. Toisaalta siihen liittyy myös sekä verbaalisen että non-verbaalisen kommunikoinnin muodot. Näiden avulla voidaan viestittää ajatusten ja tiedon lisäksi asenteita ja tunteita. Haastattelemisessa on lisäksi aina kyse myös tutkimuskohteen asettamisesta subjektiksi. Tämä mahdollistaa luovan, aktiivisen ja vapaan ilmaisemisen. Ryhmähaastattelua voidaan pitää keskusteluna, jonka tavoite on melko vapaamuotoinen. Osanottajat kommentoivat asioita spontaanisti, tekevät havaintoja ja tuottavat laaja-alaista tietoa tutkittavasta ilmiöstä. Haastattelija puhuu useille haastateltaville yhtä aikaa ja osoittaa kysymyksiä välillä myös ryhmän yksittäisille jäsenille. (Mt. 62.) Laadullisessa tutkimuksessa ylipäänsä on tyypillistä todellisuuden moninaisuuden tunnistaminen ja tutkimuskohteiden kokonaisvaltainen tutkiminen. Tutkimuksen kohteena ovat sellaiset ilmiöt, joita ei ole mahdollista tai mielekäästä mitata määrittäen. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2013, 160–161.)

4.2 Diskurssianalyysi analyysimenetelmänä

Tutkimuksessamme tarkastelemme eriarvoisen vanhemmuuden sosiaalisen todellisuuden rakentumista sosiaalisen konstruktionismin näkökulmasta. Analysoimme aineistosta vanhempien puheesta nousevia diskursseja, mihin käytämme menetelmänä diskurssianalyysiä. Sosiaalisessa konstruktionismissa kielellä on suuri merkitys esimerkiksi silloin, kun määritellään yksilön asemoitumista yhteiskunnan jäseneksi. Vanhemmuutta on tutkittu monissa eri tieteenaloissa, mutta nimenomaan vanhempien diskursseissa esiintyvä käsitys

vanhemmuudesta on meitä kiinnostava spesifi osa-alue laajempaa vanhemmuuden määrittelyä ja tutkimusta. Haluamme hyödyntää nimenomaan diskurssianalyysiä aihetta tutkiessamme sen sopivuuden vuoksi. Lisäksi meitä kiehtoo näkökulma siitä, mitä uutta tämä analyysi voisi tuoda vanhemmuuden tutkimukseen lastensuojelun kontekstissa.

Toteutamme vanhempien haastatteluiden pohjalta tehdyn tutkimuksemme laadullista menetelmää käyttäen. Amerikkalaisen sosiaalipsykologin Elliot G. Mishlerin (1986, 53–54) mukaan haastattelut muodostavat prosessin, missä kysymykset, vastaukset ja niiden merkitykset kietoutuvat toisiinsa. Tutkimuksessamme käytämme aineiston analysoimiseen diskurssianalyysiä, sillä olemme kiinnostuneita siitä, miten vanhempien puheessa on kuultavissa niitä tunteita, mitkä ovat nähtävissä osana eriarvoisen vanhemmuuden kokemusta. Pentti Alasuutari (1999, 39) näkee laadullisessa analyysissä olevan kaksi toisiinsa nivoutuvaa vaihetta. Nämä ovat havaintojen pelkistäminen ja jonkinlaisen arvoituksen ratkaiseminen. Tutkimuksessamme nämä vaiheet kulkevat toinen toistaan tukien. Haastatteluista pelkistetyt havainnot muodostavat meille arvoituksesta ratkaistavissa olevan kokonaiskuvan.

Diskurssit määritellään tyypillisimmin säännönmukaisuuksien systeemeiksi. Niitä voidaan ajatella joistakin tietyistä näkökulmista rakennettuina tapoina merkityksellistää asia-sisältöä. Nämä tavat muokkaavat tietoa järjestelmällisesti rakentaen samalla sosiaalista todellisuutta. (Jokinen ym. 2016; Pietikäinen & Mäntynen 2020). Arja Jokisen (2002, 38–41) mukaan sosiaalinen konstruktionismi toimii diskurssianalyysin teoreettismetodologisena viitekehyksenä. Berger ja Luckmann (1994, 29–30) ovat todenneet sekä sosiaalisen konstruktionismin että diskurssianalyysin lähtökohtana olevan sen, että arkinen elämä näyttäytyy ihmisten itsensä tulkitsemana ja rakentamana todellisuutena. Todellisuutta tuotetaan ajattelun ja toiminnan kautta, mutta sen myötä myös ylläpidetään todellisuutta.

David Machinin ja Andrea Mayrin (2012, 4) mukaan kielenkäyttö ei ainoastaan kuvaa asioita vaan se myös aina rakentaa todellisuutta. Tärkeää ei kuitenkaan ole se nimenomainen seikka, mitä diskurssin käyttäjä haluaisi tapahtuvan vaan se, mitä tosiasiasissa tapahtuu tai on mahdollista tapahtua. Tästä seuraa se, että tahattomat vaikutukset ovat tutkimuksen kannalta usein varsin mielenkiintoisia. (Jokinen ym. 2016, 47.) Eero Suoninen (2004, 24) samoin kuin Alexa Potter ja Jonathan Wetherellkin (1987, 38) ovat todenneet, ettei tutkijan päämääränä ole koskaan vain yhden yhtenäisen diskurssin tavoittaminen. Tutkijan tulee olla kiinnostunut diskurssien useista erilaisista ja kenties rinnakkaisistakin tavoista

kuvata sosiaalista todellisuutta. Tähän puolestaan liittyvät ihmisten erilaiset ja muuttuvat tavat käsitellä yhtä ja samaa ilmiötä. Sosiaalinen todellisuus ajatellaan hahmottuvan varsin moninaisena. Tutkimuksemme tavoitteena on paikantaa aineistosta keskenään kilpailuvia tai rinnakkaisia vanhemmuuden diskursseja ja nimetä ne.

Kielitieteen emeritusprofessori Norman Fairclough (1992, 29) on pohtinut sosiaalista konstruktionismia, mutta sen lisäksi myös sitä, mitkä seikat ovat vaikuttaneet diskurssianalyysin syntyyn ja kehittymiseen tutkimusmenetelmänä. Hän on nähnyt tähän vaikuttaneen 1900-luvulla vahvistuneen kielellisen käänteen sosiaalitieteissä. Käänteen myötä kielen roolista tuli sosiaalisten ilmiöiden tutkimisessa keskeinen. Pietikäinen ja Mäntynen (2009, 13–14) tuovat kielen tutkimukseen yhteiskunnallisen näkökulman todeten sen olevan samalla yhteiskunnan tutkimista, sillä se on sekä sosiaalista että kulttuurista, minkä vuoksi sen avulla voidaan ymmärtää yksilöitä ympäröivää yhteiskuntaa. Samalla kieli voidaan säännönmukaisuuksistaan huolimatta nähdä diskurssitutkimuksessa funktionaalisenä, sillä kielen käyttäjällä on valtasuhde siihen, miten hän kieltä käyttää. Kieli on ihmisten välisen kanssakäymisen, siihen liittyvän roolituksen ja ympäröivän maailman hahmottamisen mahdollistaja. Kieli tekee käyttäjästäan toimijan, mikä puolestaan on osallisuuden elementti. Toimijuuden ja osallisuuden kautta rakentuu myös asioista, ilmiöistä ja tapahtumista erilaisia kokonaisuuksia.

Pietikäisen ja Mäntynen (2009, 12–13) mukaan diskurssianalyttisessä tutkimuksessa kielellä nähdään olevan todellisuutta luova rooli. Pidämme kiinnostavana heidän näkemystään siitä, että keskenään samankaltaiset sanat saavat erilaisia merkityksiä riippuen siitä kontekstista, jossa ne tuodaan esiin. Tämä merkitys ei kuitenkaan enää palaudu ainoastaan pelkästään kielen muotoon, vaan sen jatkumo elää laajemmassa kontekstissa. Nimenomaan diskurssitutkimuksen avulla kyetään tarkastelemaan sitä, miten ja millaisin tavoin erilaisia merkityksiä tuotetaan. Tämän vuoksi hallitsevien merkitysten tutkiminen on osoittautunut tärkeäksi. Ajatuksemme siitä, että vanhemmat tuottavat keskinäisessä puheessaan erilaisia merkityksiä kuin sosiaaliviranomaisten kanssa puhuessaan, saa edellä mainitusta vahvistusta.

Vaikka diskurssianalyysi kuulostaakin sopivan tutkimuksemme varsin selkeäpiirteisesti, toteaa Fairclough (1997, 13) kuitenkin vielä, ettei diskurssi ole käsitteenä alkuunkaan yksinkertainen, saati yhtenäinen. Sen käytettävyyden sopii sekä kieli- että yhteiskuntatieteisiin, ja sillä voidaan viitata kahteen erilaiseen merkitykseen. Kieli voi nimittäin viitata

ihmisten välillä tapahtuvaan sosiaaliseen toimintaan eli vuorovaikutukseen, jolloin kyseessä on nimenomaan kielitieteellinen käytötapa. Toinen käsitys diskurssista on se, että sen ajatellaan tuottavan todellisuutta rakentavaa tietoa. Myös Gergenin (2009, 64) mukaan diskurssitutkimuksessa on olemassa kaksi erilaista suuntausta. Toisen avulla pyritään tutkimaan joitakin tiettyjä konstruktioita ihmistä ympäröivässä maailmassa tekstin tai puheen sisällöllisen kiinnostuksen kautta. Toisen avulla sen sijaan voidaan tarkastella sitä, mitä diskurssi tai diskurssit tuovat ihmisten väliseen vuorovaikutukseen. Näistä Gergenin suuntauksista molemmat sopivat lopulta tutkimukseemme oivallisesti, sillä puheen sisällöllinen osuus nivoutuu lastensuojelun kontekstiin. Eriarvoisuus puolestaan rakentuu ihmisten välisessä puheessa.

4.2.1 Diskurssianalyysin soveltaminen

Alexa Hepburn ja Jonathan Potter (2007, 180) ovat todenneet samoin kuin Colin Robsonkin (2002, 365), että diskurssianalyttiseen tutkimussuuntaukseen on ajan myötä syntynyt useita erilaisia tutkimustraditioita. Diskurssianalyysin lähtökohtia on määritelty eri tahoilla keskenään eri tavoin, ja sitä on sovellettu varsin monimuotoisesti. Näin ollen diskurssianalyysin eksaktia määritelmää tai kuvailua ei voida antaa, vaan sen hahmottaminen ja soveltaminen muuttuu jatkuvasti yhä hankalammaksi. Tutkimusta tehdessämme havaitsimme, että diskurssianalyysin toteuttamiselle on monenlaisia vaihtoehtoja. Tämä voi osin liittyä diskurssianalyysin kentän hajanaisuuden lisäksi siihen, että se samalla mahdollistaa useita erilaisia soveltamisen tapoja. Näin ollen myös me pyrimme tutkimuksessamme muodostamaan oman näköisemme tavan tehdä diskurssianalyysiä.

Pietikäisen ja Mäntysen 2009, (24–25) mukaan diskurssin käsite viittaa lausetta suurempien kokonaisuuksien lisäksi kielenkäytön tilanteisuuteen. Ensimmäisessä ajatellaan kielenkäytön järjestäytyvän jollakin tietyllä tavalla, ja seuraavassa tilanteisuus liittyy sosiaaliseen toimintaan ja sen vaihteluun. Mats Alvesson ja Dan Kärreman (2011, 1136–1146) ovat todenneet, ettei diskurssia tulisi käyttää ainoana käsitteenä. Huomioon tulisi ottaa lisäksi sen ulkopuolelle jäävät sosiaaliset tekijät, mitkä muokkaavat käsitystä todellisuudesta. Näitä voivat olla esimerkiksi kulttuuriset tekijät. He ovat nähneet, ettei diskurssin vaikuttavuutta ja voimaa saa yliarvioida. Jokisen, Juhilan ja Suonisen (2016, 21) mukaan

diskurssianalyysi on nähtävä suhteellisen väljänä teoreettisena viitekehyksenä sen sijaan, että sitä pidettäisiin tiukan selkeärajausena tutkimusmenetelmänä.

Eriarvoisuus nousi käsitteenä aineistolähtöisesti tutkimuksessamme keskeisen käsitteen tasolle. Tämä johti siihen, että tavoitteeksemme muodostui aineiston analyysissa paikantaa lastensuojelun asiakasvanhempien keskustelusta eriarvoisen vanhemmuuden sosiaalista todellisuutta rakentavia diskursseja. Analyysivaiheessa tarkoituksenamme oli asettaa nämä löydetyt diskurssit tarkemman analyysin kohteeksi ja tarkastella niiden sisältöjä. Hirsjärvi ja Hurme (2008, 155) ovat todenneet, ettei diskurssianalyysiin ole olemassa valmista etenemistapaa tai kaavaa. Aineiston ensimmäisellä lukukerralla pyrimme hahmottamaan vanhempien keskustelusta kokonaiskuvan eli sen, mistä kaikista aiheista ja teemoista vanhemmat puhuivat. Ruokonen (2020) toteutti haastattelut puolistrukturoidulla teemahaastattelulla. Hirsjärvi ja Hurme (2008, 48) toteavat puolistrukturoidussa teemahaastattelussa kaikille osallistujille olevan samat teema-alueet ja aihepiirit. Tämä mahdollistaa tutkittavien äänen tuomisen kuuluviin. Teemahaastattelussa keskeisimpinä ovat ihmisten tulkinnat ja merkityksien antaminen asioille ja tapahtumille.

Toisella aineiston lukukerralla keskityimme tarkastelemaan, millaisia tunteita vanhempien keskinäisessä puheessa oli havaittavissa. Huomasimme, että olimme tehneet keskenämme samanlaisia havaintoja siitä, miten analyysissä näkyi sen erittely, miten vanhemmat puhuvat. Näistä vahvimmin kuului eriarvoisuus, suru, syyllisyys, viha ja välittäminen. Kolmannella lukukerralla sovimme poimivamme aineistosta nämä viisi tunnetta, jotka merkitsisimme sovittujen värikoodien mukaisesti. Teimme molemmat tämän vaiheen itsenäisesti, minkä jälkeen vertailimme tuloksia yhdessä. Havaitimme, että olimme värikoodanneet aineiston pääosin samalla tavalla. Ainoastaan muutamasta kohdasta kävimme keskustelua siitä, mikä tunne vanhemman puheessa kuului. Olimme molemmat tehneet saman havainnon siitä, että eriarvoisuus kuului vanhempien puheessa useissa kohdissa haastatteluiden aikana. Tutkimuksemme luotettavuutta lisää se, että tulkitsimme aineistoa ja vanhempien puhetta samalla tavalla, tietämättä millaisia havaintoja toinen oli tehnyt.

Eriteltyämme diskurssit aineistolähtöisesti sekä värikoodattuamme aineiston, lajitelimme tekstit eri tiedostoihin, jotta tarkempaa analyysia olisi helpompi työstää. Hirsjärvi ja Hurme (2008, 155) painottavat, että diskurssianalyysissä aineistosta etsitään yhtäläisyyksiä, eroavaisuuksia sekä huomioidaan poikkeukset. Lajitelluistamme tiedostojen

koosta oli havaittavissa eriarvoisuuden diskurssin selkeä painotus muihin diskursseihin nähden. Tämä sai meidät pohtimaan, että diskurssien tarkemmassa analyysissä olisi hyvä tarkastella sitä, miten eriarvoisuuden diskurssi kuuluu muiden diskurssien sisällä. Eriarvoisuuden diskurssin vahva esiintyminen vanhempien puheessa sai meidät tarkentamaan tutkimusaihettamme ja -kysymystämme. Myös Hirsjärvi ja Hurme (2008, 15–16) korostavat, ettei tutkimus etene aina lineaarisesti ja esimerkiksi tutkimuskysymykset voivat tarkentua analyysin edetessä.

Tutkimusaiheen ja -kysymyksen tarkennuttua päätimme jakaa analyysin kahteen pääluokkaan: eriarvoisuusdiskurssiin ja tunnediskursseihin. Eriarvoisuusdiskurssin rakentamaa sosiaalista todellisuutta puolestaan analysoimme ja tarkastelimme suhteessa yhteiskuntaan ja muihin vanhempiin. Tunnediskursseissa käsittelemme ja analysoimme tarkemmin, miten vanhempien puheessa rakentuu eriarvoisen vanhemmuuden sosiaalinen todellisuus surun, syyllisyyden, vihan ja välittämisen kautta. Eriarvoisuusdiskurssi erosi siis tunnediskursseista siten, että se on stabiili, tunnediskursseissa mukana kulkeva kantava käsite omasta vanhemmuudesta. Tunnediskurssit vahvistivat eriarvoisuusdiskurssia tuoden siihen syvyyttä ja ulottuvuuksia, mitkä puolestaan ylläpitivät eriarvoisuuden kokemusta.

4.3 Eettisyys tutkimuksen tekemisessä

4.3.1 Eettinen ajattelu

Lastensuojelutyö on eettistä keskustelua herättävää työskentelyä, mihin liittyy vahvoja arvokäsityksiä. Näin pitääkin olla, sillä työskentelyn voidaan ajatella tapahtuvan toisen ihmisen elämässä. Perhe on yksikkönä herkkä ja haavoittuvainen. Näin ollen tutkimus vanhemmuudesta lastensuojelun kontekstissa sisältää paljon sensitiivisyyden kysymyksiä. Lastensuojelun asiakkuudessa olevat perheet sijoitetaan yhteiskunnallisessa ajattelussa herkästi marginaaliin, vaikka asiakkuudessa ja sosiaalihuollon palvelun tarpeessa voi olla ihan kuka tahansa. Elämällä kun on tapana osua vuorollaan meistä jokaiseen. Perheen kanssa työskentelemiseen kuuluu liittyä vahvasti ajatus siitä, ettei sosiaalityöntekijän ja perheenjäsenten arvojen tarvitse olla yhtäläiset, jotta palvelu olisi laadukasta. Sosiaalityöntekijältä vaaditaan äärimmäistä herkkyyttä toimia asiantuntijana tilanteissa, missä joudutaan arvioimaan yksilöiden suoriutumista. Aini Pehkonen ja Marja Väänänen-Fomin (2011, 7) määrittelevät sosiaalityön hyvinvointityöksi, jolla on aivan erityinen

eettinen velvollisuus. Sen yhtenä tehtävänä on tunnistaa ja tuoda näkyväksi niitä ajankohdaisia yhteiskunnallisia prosesseja, jotka uhkaavat yksilöiden, perheiden ja erilaisten yhteisöjen hyvinvointia. Myös Anna Metteri ja Kaisa-Elina Hotari (2011, 69) ovat todenneet sosiaalityön luonteeseen kuuluvan työskentelyn eettisesti herkillä, mutta samanaikaisesti vastuullisilla osa-alueilla.

Steven Shardlow (1998, 30) puolestaan ei ole yhtä optimistinen, sillä hän näkee moraalisten ratkaisujen ja sosiaalityön todellisuuden välillä ilmenevät etäisyyden vaikuttavan eettisen keskustelun vähäisyyteen sosiaalityössä. Sosiaalityössä on välttämätöntä kehittää eettistä keskustelua jo siksi, että sosiaalityön keskipisteessä ovat ihmisten väliset sosiaaliset suhteet ja ihmisten käyttäytyminen. Näemme eettisyyden ja moraalikäsitteiden liittyvän vahvasti sosiaalityöhön kentällä, mutta aivan yhtä merkittävää ja välttämätöntä mielestämme on kytkeä ne myös sosiaalityön tutkimuksen tekemiseen.

Myös Ruokonen (2020, 33–36) on ottanut aineistonkeruuprosessissaan tutkimusetiikan jo siinä vaiheessa huomioon, kun hän on tiedottanut tutkimuksesta osallistujille. Haastattelut ovat perustuneet vapaaehtoisuuteen, minkä lisäksi haastateltavilla on ollut mahdollisuus vetäytyä tutkimuksesta milloin tahansa. Ruokonen on antanut aineistonsa vanhemmille peitenimet. Tutkimusaineisto on säilytetty salanasuojatun tiedoston takana koodattuna. Litteroinnissa hän on käyttänyt muutamassa kohdassa valikoivaa taktiikkaa varmistaa anonyymiteetin säilymisen. Lastensuojelun erityispiirteen vuoksi vanhemmille on selkeytetty, ettei haastattelussa esiin tulevat asiat vaikuta heidän lastensa asiakkuuteen lastensuojelussa.

Myös me tutkijoina sitoudumme noudattamaan tutkimuksessamme hyvää tieteellistä käytäntöä, etiikkaa ja moraalialia kaikissa tutkimuksemme vaiheissa. Säilytämme tutkimusaineistoamme tutkimuksen aikana asianmukaisella huolellisuudella suojattuna tiedostona. Tutkimuksen päätyttyä hävitämme aineiston täydellisesti. Toimintatapojamme ohjaavat koko tutkimusprosessin ajan yleinen huolellisuus ja kunnioitus aineistoa kohtaan, sekä rehellisyys ja tarkkuus tutkimustyössä. Nämä kriteerit pätevät myös tulosten esittämisessä, tallentamisessa sekä tulosten ja tutkimuksen arvioinnissa. (TENK 2012.) Vastuu tutkimusaineiston käsittelystä ei poistu koskaan, vaan eettisyydestä on huolehdittava koko aineiston elinkaaren ajan. Lähtökohtana ihmisiin kohdistuvissa tutkimuksissa on luottamus tutkijoihin ja tieteeseen. Tutkittavien henkilöiden luottamus saadaan säilymään vain, jos tutkija ja tutkimus kunnioittaa tutkittavien oikeuksia ja ihmisarvoa. Tutkijan on

tärkeää perehtyä tutkittavan kohteen taustoihin. (TENK 2019.) Lastensuojelun kontekstissa tehdyissä tutkimuksissa onkin erityisen tärkeää huomioida, että tutkittavat aiheet voivat olla osallistujille hyvinkin arkaluonteisia tai sensitiivisiä.

4.3.2 Eettinen kirjoittaminen

Pro gradu – tutkielmamme kirjoittamisen yhteydessä pidämme mukana kriittisen arvioinnin lisäksi kunnioittavaa kirjallista ilmaisua haastateltavia ja heidän ihmisarvoaan kohtaan. Tämä lähestymistapa koskee lisäksi kaikkia tutkimusprosessimme aikana tekemiämme valintoja. Esa Pohjanheimo (2005, 239) on todennut arvojen tulevan konkreettisesti näkyviin tekemiemme valintojen kautta. Rachael Litherland (2008, 410) puolestaan korostaa tutkijan tietoisuuden tärkeyttä siinä, ettei hän huomioi tahattomasti vain kaikista äänekkäimpien kokemuksia, tai yleistä yksittäisiä näkemyksiä koko ryhmän näkemyksiksi. Tutkijoihin liitetyt ja edellä mainituin tavoin edellytetyt ominaisuudet asetuvat mielestämme eettisen kirjoittamisen lähtökohtiin. Aineistossamme on sekä äänekkäitä että hiljaisia osallistujia, ja koska asiasisältö on kirjallisessa muodossaan herkästi puhuttua voimakkaampaa, on tähän havaintojen tasapuolisuuden nimissä syytä kiinnittää erityistä huomiota.

Näemme sosiaalityön etiikan liittyvän siis vahvasti siihen, miten tuotamme kirjallista tekstiä. Kirjoittaminen on usein tapa ajatella, ja ajattelemiseen puolestaan liittyy paljon tulkinnanvaraisuutta. Riitta Granfelt (2002, 127) on todennut, että moraalisesti hankalista aiheista on vaikeaa kirjoittaa. Tutkimuksen tekemisessä on otettava huomioon se, että sosiaalityön kuuluu olla vahvasti arvolatautunut professio. Annie Pullen-Sansfacon ja Stephen Cowden (2013, 36) toteavat, että sosiaalityön eettisiä ohjeita tulee käyttää muistutuksena ammatin arvoista. Siitä huolimatta ne eivät missään tapauksessa voi korvata kriittistä arviointia. Ammattieettinen työote edellyttääkin sosiaalityöntekijältä kykyä kriittiseen pohdintaan.

Allan Barskyn (2010, 3) mukaan arvot viittaavat esimerkiksi yksilön, perheen tai ryhmän toiminnassaan toteuttamiin ihanteisiin. Ajattelemme, että tutkimuksen kirjoittaminen on toimintaympäristönä sellainen, missä toteutetaan ammatillisia ihanteita siten, että eettisyys ja arvot kulkevat jatkuvasti sen mukana. Granfelt (2004, 144) on todennut, että litteroidun tekstin kohdalla on mahdollista menettää osa vuorovaikutuksen sävyistä.

Vuorovaikutustilanteiden kuvaamiseen ei ole myöskään helppoa löytää oikeita sanoja. Tällöin lukijalta voi jäädä pois osallisuuden kokemus. Seuraavissa luvuissa esittelemme tutkimuksemme diskurssianalyysin tulokset. Avaamme sitä, millaisten diskurssien kautta eriarvoinen vanhemmuus rakentuu lastensuojelun asiakkaiden vanhempien puheessa.

5 Eriarvoisuusdiskurssi

Tutkimuksessamme halusimme selvittää, minkälaisia diskursseja vanhempien puheessa oli löydettävissä ja miten diskurssit rakensivat heidän eriarvoisen vanhemmuutensa sosiaalista todellisuutta. Viittaamme diskurssilla haastattelupuheessa rakentuvaan sosiaaliin todellisuuteen. Gergen (1994) on todennut, että astumme diskurssien maailmaan aina kun alamme puhua siitä, mitä on. Vanhempien puheessa ilmeni selkeimmin viisi diskurssia, joista tutkimuksemme päädiskursseiksi muodostuivat eriarvoisuus- ja tunnediskurssit. Eriarvoisuusdiskurssiin sisältyi kaksi ulottuvuutta, eriarvoisuus avun saamisessa sekä suhteessa muihin perheisiin. Tunnediskurssit olivat puolestaan suru-, syyllisyys-, viha- ja välittämisdiskurssi.

Eriarvoisuusdiskurssi näyttäytyi aineistossamme kaksisuuntaisena, ja se muodostui aineistolähtöisesti myös keskeiseksi käsitteeksi tutkielmassamme. Yhtäällä eriarvoisuutta ilmeni aineistomme perusteella vanhempien ja yhteiskunnan välillä ja toisaalla asiakkuudessa olevien vanhempien ja muiden vanhempien välillä. Asiakasvanhemmat joutuivat kokemaan sellaisia asioita ja tunteita lastensa kanssa, mitä muut vanhemmat eivät välttämättä koskaan joudu kokemaan. Tämän vuoksi näimme tärkeänä erotella nämä kaksi eriarvoisuuden ulottuvuutta toisistaan. Michael Billig ym. (1988, 119) ovat todenneet, että erontekoa kahden eri, eli niin sanotun meidän ja heidän välillään tuotetaan usein vedoten elämäntapojen ja -tyylien erilaisuuteen huolimatta siitä, ettei kyseinen uskomus kestäisikään perusteellista tarkastelua. Eriarvoisuuteen liittyy vahvasti erilaiset valtakokemukset niin viranomaisten kuin muiden vanhempien tahoilta.

5.1 Eriarvoisuus avun saamisessa

Keskeinen ulottuvuus eriarvoisuusdiskurssissa oli eriarvoisuus vanhempien avun saamisessa. Helne (2002) on tutkinut yhteiskunnan merkitystä, ja hänen mukaan suurin huomio kiinnitetään tavallisesti syrjäytyneeseen henkilöön siten, että hänet määritellään tai häntä luonnehditaan passiiviseksi tai poikkeavaksi. Tämän sijaan olisi tärkeämpää kiinnittää huomio yhteiskuntaan, missä syrjäytymistä syntyy, mutta myös synnytetään. Vanhemmat kertoivat haastattelussa siitä, miten vaikeaa oli saada apua ja siitä, miten helposti saattoi

jäädä kokemuksiineen ulkopuolelle. Seuraavan aineistokatkelman vanhempi painotti lisäksi sitä, ettei ollut saanut apua mistään.

H3: Monet vanhemmat on sitten paljon sitäkin, kun ei oo saanut niinkun apua mistään... Et... sitten just tää, kun ei ystävät ja sukulaiset osaa tai ymmärrä sitä tilannetta.

Vahva eriarvoisuus ja marginaaliin asettaminen rakentui vanhemman puheessa aivan kuin aito tahto avun antamiselle olisi jäänyt puuttumaan, ja hän olisi jäänyt aivan yksin sekä yhteiskuntaan että läheisiin nähden. Vanhempi korosti avun saamattomuudesta sitä, että monet vanhemmat olivat jääneet ilman yhteiskunnan tarjoamaa apua, vaikka he olivat sitä aktiivisesti etsineet ja pyytäneet.

H6: Mä oon siis hakenut kymmenen vuotta tukihenkilöä (lapselleni) ja mä en oo koskaan saanut sitä. Oikeesti hain sadoista paikoista, ei sadoista paikoista, kun monista paikoista. Mutta kymmenestä ainaskin. Ihan mist vaan. Rahalla tai ilman, mut tota en oo saanut. Sit sai tämän ryhmän kautta... löytyy yks. Mut sit se... se oli niinkun mahdollista puol vuotta ja sit se täytti 17 ja sit se loppu siihen.

Erään vanhemman kymmenen vuoden mittainen ajanjakso tukihenkilön etsimiselle tuntuu mistä tahansa näkökulmasta katsottuna täysin kohtuuttomalta. Puhumattakaan siitä, että se kuuluu sosiaalityöntekijän työnkuvaan. Vanhempi tuskasteli avun saamattomuutta todeten, ettei saanut sitä rahallakaan tästä yhteiskunnasta lapselleen. Kun apu lopulta löytyi hänen itsensä hankkimana, sitä oli mahdollista saada vain lyhytkestoisesti. Vanhemman turhautuneisuus oli käsin kosketeltavaa, ja samalla hyvin ymmärrettävää. Pekka Karjalainen (2016, 3–5) toteaa sosiaalityössä vallitsevien käytäntöjen olevan varsin toimintokeskeisiä. Sosiaalityön menetelminä käytetään enimmäkseen neuvontaa ja ohjausta, minkä lisäksi laaditaan suunnitelmia ja tehdään palveluohjausta. Yksilöitä autetaan jo olemassa olevissa olosuhteissa sen sijaan, että pyrittäisiin muuttamaan sosiaalisia ongelmia aiheuttavia yhteiskunnallisia rakenteita. Karjalaisen mukaan sosiaalityö ei näin ollen riittävän hyvin tavoita nimenomaan kaikkein heikoimmassa asemassa ja palveluiden tarpeessa olevia ihmisiä, jotka olisivat palveluiden tarpeessa.

H2: ja niinkun ja se ohjelista, mikä annetaan, et toimikaa näin... Ihan, ku ei ois yritetty, et... joo... Mut mä olin siis tosi onnekas, et annettiin se lappu. Ihan niinkun muutam... ensimmäisillä... Mun mielest se oli hyvin nop... joo ei me varmaan monta kertaa oltu tavattu sitä meidän sosiaalityöntekijää.

Haastateltava kertoi aineistossa, ettei hän ollut tavannut lapsen omaa sosiaalityöntekijää montaakaan kertaa, vaikka lapsella oli kuitenkin olemassa lastensuojelun asiakkuus. Vanhempaa itseään oli vastuutettu palveluun hakeutumisesta. Vanhemman puheessa kuului tuska siitä, että ensin apu piti itse löytää, minkä lisäksi oli kyettävä ymmärtämään mitä ja millaista apua oli ottamassa vastaan. Totaalisuus ilmeni puheessa, kun vanhempi ei kokenut saavansa apua, vaikka kovasti sitä pyysi ja etsi. ”Mitään apua ei saa mistään”, tai ne eivät kohdistuneet juuri hänelle. Tämä lisäsi hänen eriarvoisuuttaan yhteiskunnan jäsenenä.

H5: Niinkun, et tavallaan, sit kun sä oot sen avun piirissä, ni sun pitäs viel tietääki, et minkälaista se apu on. Kun on siinä siinä... siinä niinkun ongelmassansa. Ni sit tulee semmonen olo, että ei tähän mistään saa apua, ei tähän oo olemassa mitään apua. Ja vaikka yritätkin vähän kahlailta jotain. Ni sit tuntuu, et ei oikein niinkun kohdistu.

Aineistossa näyttäytyi haastateltavan valitettava kokemus siitä, että palveluista ei kerrottu hänelle tarkemmin, eikä toisaalta ongelmien keskellä eläessä tiedon hankintaan riittäneet hänen omat voimavaransa. Tästä seurasi toivottomuuden ja eriarvoisuuden tunne ja kokemus, sillä hän ei nähnyt minkään palvelun sopivan itselleen. Toisaalta niiden sisällöstäkään ei oikeastaan ollut mahdollista saada riittävästi tietoa. Tämä asetti haastateltavan pohtimaan yhteiskunnallista ulkopuolisuutta ja erillisyyttä, kun palveluita ei löytynyt hänelle kohdennettuina tai soveltuvina.

Erving Goffman (2012, 65, 68–69) lähestyy aihetta todeten, että se miten kuvittelemme tai näemme itsemme näyttäytyvän muiden silmissä ei perustu sattumanvaraisuuteen. Sen sijaan se on yhteiskunnallisista rakenteista ja käyttäytymiskooodeista omaksuttua. Sukupuolta pidetään vanhemmuudessa yhtenä identiteettimme määrittelijöistä, sillä sen perusteella tehtävät erottelut näyttäytyvät rakenteellisina ja ohjaavat esimerkiksi yksilöllisiä uravalintoja. Samalla kuitenkin eletty aika samoin kuin yhteiskunnan tilakin vaikuttavat sukupuoleen liitettyihin ideaaleihin.

On mielenkiintoista pohtia, mitkä asiat ovat myötävaikuttamassa aineistomme vanhempien kokemukseen eriarvoisuudesta. Liian usein tämä nähdään ainoastaan yksilöllisenä vastuuna. Eriarvoisuudessa on kuitenkin kyse myös sellaisesta syrjäytyneisyydestä, minkä ajattelemme liittyvän yksilön ja yhteiskunnan väliseen etäisyyteen. Ranskalainen sosiologi ja antropologi Durkheim (1977, 26, 42) on jo aiemmin innostanut meitä pohtimaan yksilön ja yhteiskunnan välistä suhdetta. Asiakasvanhempi ei muistanut saaneensa

muuta kuin netin kautta annettavaa apua perheensä tilanteeseen. Hän rakensi puheessaan epätietoisuutta siitä, minkälaista hänelle aiemmin annettu palvelu oli ollut.

H2: Mä oon vähän niinkun koko ajan täs vähän niinku kelannu sitä, et on niinkun mul ollut jotain vertaistuki tai tämmöst ryhmää aikasemmin...Mä en vielkään muista muuta, kun netin kautta.

Hän käytti epämääräistä ja laajaa käsitettä ”jotain vertaistuki tai tämmöst ryhmää”, mistä rakentui vaikutelma siitä, ettei hän ollut täysin tietoinen ryhmän kontekstista. Aiemmin saatu apu ei ollut tuntunut vanhemmasta kovin merkittävältä, mikä herättää ajatuksen siitä, ovatko yhteiskunnan tarjoamat palvelut olleet oikeanlaisia esimerkiksi siksi, että ne on toteutettu vain virtuaalisesti? Kohdatuksi tulemisen kokemus voisi toki välittyä myös siten, mutta vanhempi ei puheensa perusteella muistanut tarkemmin sitä, mihin ryhmään hän oli aiemmin osallistunut.

Yves Barel (1984, 43) on kirjoittanut niin sanotusta näkymättömästä marginaalisuudesta. Näin ajatellessa ilmiön ymmärtämisessä ei ole keskeistä se, minkälaisia aste-eroja marginaalisuudessa havaitaan. Merkittävämpää on ottaa huomioon se, että yksilön on mahdollista olla samaan aikaan sekä marginaalinen että integroitunut. Pohdimme Barelín ajatusten äärellä sitä, miten me yhteiskuntamme jäseninä konstruimme vanhemmuuden eriarvoisuutta ja siihen liittyvää sosiaalista todellisuutta, kun kuulemme vanhempia ja tuotamme kuulemastamme puhetta tai tekstiä? Aineistossamme vanhemmat pohtivat yhdessä sitä, miten vaikeaa on luottaa siihen, että heidät kuullaan aidosti ja oikein apua etsiessään. Vanhempi puhui siitä, että vertaistukiryhmä oli ainut paikka, missä hän pystyi puhumaan asioistaan ilman pelkoa.

H2: Et, ainut paikka, mis pysty niinkun, mis pysty puhumaan. Mut kuitenkin silleen, et mul ei ainakaan ollut mitään pelkoo siitä, että se puhuminen heikentäs mejän niinku tilannetta, koska ei... Mä luen... mä oon niinku lukenu näitä nettikeskusteluja jonkun verran, ni mulla ei ainakaan oo sellasta oloo, et ”sossu valvoo.”

Sosiaalityöntekijää ei koettu varsinaisesti kontrolloivana henkilönä ja häneen saattoi osittain luottaakin. Vanhempi oli kuitenkin lukenut netistä keskusteluja, ikään kuin varmistakseen, mikä on sosiaalityöntekijän rooli – valvova vai tukea ja palveluja tarjoava. On varsin relevanttia pohtia yhteiskunnallista vastuuta yksilön marginalisoitumisesta. Juhila (2008, 60) on pohtinut eriarvoisuusdiskurssia sosiaalityössä, nähden sen perustuvan ymmärrykseen siitä, että yksilön ongelmien taustalla on rakenteellisia, eli sosiaalisia ja

yhteiskunnallisia elementtejä. On melko tyypillistä ajatella, että lastensuojelun asiakkaiden perheissä tapahtuu samanlaisia marginaalisia asioita. Näin ei kuitenkaan ole, mikä näkyi vanhempien keskustelussa, kun he pohtivat sitä, minkälaisista asioista he olivat vertaistukiryhmässä keskustelleet. Asiat järkyttivät, tuntuivat vaikeilta ja vierailta. On siis tarpeetonta yleistää erilaisten sosiaalisten ilmiöiden kohdentumista kaikkiin lastensuojelun kontekstissa eläviin perheisiin.

H6: Sä oot nyt tämmönen tyyppi ja tos on nyt tommonen ryhmä ja mä uskon, koska mä oon nyt ammattilainen, et sä sovit tohon ja sä saat siitä hyötyä.” Et sillä silmällä, kun se seurais mua, eikä sillain, niinkun ”näit on satoja ryhmiä, et mene nyt hyvä ihminen jonnekin.” En varmaan mene.

Vanhemman puheessa rakentui ”tämmönen ja tommonen”, mitkä viittaavat luokitteluun ja vähättelyyn ja antoivat vaikutelman siitä, ettei vanhemmalla ollut selkeää omaa paikkaa yhteiskunnassa. Myös ”tyyppi” on ”ammattilainen” -sanana vastakohtana jyrkkä ilmaisu vanhemmalta, joka totesi hänelle todetun, että on satoja ryhmiä, mistä hän voisi mennä vain johonkin. Tästä syntyi vaikutelma siitä, ettei hänen yksilöllisiä tarpeitaan oltu aidosti kuultu tai huomioitu. Vanhempi ei tuntunut sopivan yhteiskunnan tarjoamien palveluiden asiakkaaksi, vaikka hän oli aktiivisesti hakenut apua. Hän jäi yhteiskunnalliseen marginaaliin vastoin omaa toivettaan ja pyrkimystään.

Helne (2002) on tutkinut väitöskirjassaan syrjäytymistä yhteiskunnallisena ilmiönä, nostaten esille mielenkiintoisen syrjäyttämisen käsitteen. Hänen näkemyksensä mukaan on tyypillistä, että syrjäytymistutkimuksessa osoitetaan jotakin tiettyä väestöosaa yhteiskunnan reunalla. Oikeammin katseet olisikin suunnattava keskelle. Syrjäyttämisellä tarkoitetaan sellaisten rakenteellisten epäkohtien huomioimista, joiden ajatellaan syrjäyttävän ihmistä yhteiskunnan keskeltä yhteiskunnan reunalle.

H6: Tai jotakin tyyppejä vois vaikka viedä kädestä pitäen. Et nyt mennään. En paljon vaadi, mut vähän kuitenkin.

Vanhempi koki avun olevan hänen nuorelleen saavuttamattomissa, ja hän kaipasi siihen konkreettista tukea, kuten nuoren hakemista pois marginaalista kädestä pitäen ja palveluiden sekä tuen piiriin saattamista. Puheessa rakentui myös varovainen vaatimus yhteiskunnan palveluita kohtaan ja samalla tietoisuus siitä, että hän on palveluun oikeutettu. On vaikeaa nähdä osallisuuden lisääntyvän ja syrjäytyneisyyden vähentyvän, mikäli yhteiskunnallinen palvelujärjestelmä ei kykene tarjoamaan yksilöille heidän tarvitsemaansa

palvelua ajantasaisesti tai muutoin relevantisti. Liian moni jää yhä palveluiden ulkopuolelle. Toisaalta vanhemman puheesta kuului, ettei avun hakeminenkaan ollut riskitöntä.

H1: Lääkärissä. Ää... Venäläinen mies lääkäri ja suomalainen fysioterapeutti...öö...öö... Heitti mut ulos huoneesta ja totaa... tivasi lapselta, mikä suo vaivaaaaa sitten saivat hänestä ulos ajatuksen, että hän pelkää äitiä ja sitten he olivat tekemässä lastensuojeluilmoitusta.

Eriarvoisuus, ulkopuolisuuden tunne ja vanhemmuuden jonkinlainen irrottaminen äidistä tuntui pelottavalta tilanteessa, missä hän haki lapselleen apua. Yhtäkkiä hänestä oli lääkärin silmissä rakentunut uhkakuva tai pelon aihe lapselleen. Haastateltavan kertoman perusteella tivaaminen oli johtanut tietynlaisen asiasisällön ilmaisemiseen, mikä osaltaan johti lastensuojeluilmoituksen tekemiseen. Vanhempi ei tullut kohdatuksi pelkästään yksilönä tai vanhempana, vaan hänet kohdattiin automaattisesti lastensuojelun asiakasvanhempana, mikä sulki pois hänen ihmisyyttänsä. Hyvin lyhyessä kohtaamisessa oli siis haastateltavan vanhemmuuteen rakennettu sellaista sosiaalista todellisuutta, mihin vanhempi oli toisaalta jo tottunut huolimatta siitä, mikä oli tapaamisen lähtökohtainen tarkoitus.

Yllä olevaan kiteytyy valitettavan mainiosti ranskalaisen filosofi Jacques Derridan kirjoittama ajatus ilmiöiden tutkimisesta. Hän on todennut, että tutkiessamme jotain ilmiötä meidän on tutkittava sitä, mitä ilmiön ajatellaan olevan. Tämän lisäksi meidän on tutkittava sitä, mitä ilmiö näennäisesti sulkee pois. Jälkimmäisestä osasta vaietaan kuitenkin usein. (Ks. Burr 2000, 106–107.) Haastateltava ei ollut tilanteessa sosiaalityön tutkimuksen kohteena, vaan hän vei lapsensa lääkärin ja fysioterapeutin vastaanotolle. Missä vaiheessa vanhemman kuuleminen yksilönä loppuu ja oletamus lastensuojelun kontekstissa olevasta vanhemmuudesta alkaa? Yhteiskunnalla on suuri merkitys asenteisiin ja niiden yksilöllisiin vaikutuksiin vanhemmuudessa.

Erik Allardt (1971, 91) kiteytyksen mukaan yksilön ja yhteiskunnan välistä suhdetta ja siinä ilmenevää normittomuuden tilaa voidaan kuvata myös Durkheimin anomian käsitteen kautta. Sosiaalisen vieraantumisen hän sen sijaan näkee yksilöllisenä reaktiona kyseiseen tilanteeseen. Vieraantumista oli tapahtunut aineistomme vanhemmilla sekä suhteessa omaan lapseen että yhteiskunnallisiin palveluihin, kun he olivat kokeneet jääneensä ilman apua. Oman keinottomuuden suhteen puhe rakentui totaalisenä, ikään kuin vanhempi olisi lähes sitä mieltä, ettei hänellä itsellään ollut lapselleen enää mitään apua tai tukea annettavanaan.

H3: Ni ei mulla oo enää mitään keinoja tai mitään ja mitään keinoja, mutta sillä tavalla auttaa ellei hän sitten itse niitä apuja halua.

Iilana Aalto (2012, 29) samoin kuin Kristiina Berg (2008, 170) näkevät vanhemmuuden rakentuvan lapsen ja vanhemman välisen suhteen lisäksi suhteessa yhteiskunnallisiin ja kulttuurisiin käytäntöihin. Yhteenkuuluvuuden tunteeseen ja siihen pyrkimiseen voi mielestämme liittyä erilaisia vallan ulottuvuuksia, mikä näyttäytyi myös aineistossamme ajoittain. Steven Lukes (2005, 119) toteaa valtaan liittyen, että keskeinen kysymys siinä on, keitä dominoidaan ja millä perusteilla. Nyky-yhteiskunnassa näyttää hänen mukaansa siltä, että valtaan liittyy se, että jotkut ovat toisille alisteisia. Tätä pidetään jopa itsestään selvänä. Yksilön toive osallisuudesta, hyväksynnästä, arvostuksesta ja tarpeellisissa määrin toteutuvasta yhteisöllisyydestä näyttäytyi aineistossamme kauttaaltaan. Valitettavaa on myös se, miten vahvasti eriarvoisuus näyttäytyi yksilön ja yhteiskunnan välisenä etäisyytenä esimerkiksi palvelujärjestelmään ja avun saamiseen liittyen.

Lastensuojelun asiakkuudessa olevien lasten vanhemmat ovat arjen työssämme tuoneet usein esiin kokemuksiaan vallan ja eriarvoisuuden tunteesta suhteessa muihin yhteiskuntamme vanhempiin. Pohdimme tätä tutkimusta tehdessämme sitä, miten todellisuus edellä mainitusta vakavasta kokemuksesta rakentuu. Tuottavatko sosiaalihuollon ammattihenkilöt eriarvoista ja valtakeskeistä puhetta, vai tapahtuuko se vanhempien itsensä – lasten asiakkuudessa tai sen ulkopuolella olevien – keskuudessa? Eriarvoistaminen on jo itsessään vallankäytön menetelmä. Cynthia Hardyn ja Nelson Phillipsin (2004, 299) mukaan diskurssi muotoilee valtasuhteita samalla kun valta puolestaan muotoilee sen, kenellä on mahdollisuus päästä vaikuttamaan diskursseihin. Billig ym. (1988, 135) huomauttavat vapauden ja kontrollin suhteesta ylipäätään, että se rakentuu aina ristiriitaisena. Tämä johtuu siitä, ettei vapauden hahmottaminen ilman rajoja ole mahdollista.

Vanhempi pohti aineistossa sitä, miten vaikeaa oli luottaa siihen, että häneen uskotaan ja etenkin siihen, että hänen ja lapsensa elämään liittyviä päätöksiä tehdään aidon ja parhaan tietämyksen mukaisesti. Hänen puheessaan oli kuultavissa luottamuspulaa ja epäröintiä. Toisaalta hän koki lastensuojelun kautta muodostuneen kannattelevaa valtaa, mitä hän ei kokenut haitallisena, vaan turvallisuuden tunnetta luovana. Tämä oli kuitenkin vaatinut aikaa ja opettelua.

H5: Mutta tota... tota, tota... Jotenkin siis semmosia kannattelevia ihmisiä tarvitaan, et sä teet oikein ja sä... Mä jotenkin oon... yrittänyt opetella, et

kun niitä päätöksi tehdään sen hetkisen parhaan tietämyksen mukaisesti. Niinkun, että, että tota... Et ei niitä tehä niinkun noin vaan.

Hiitolan (2015) mukaan lastensuojeluperheitä ohjataan työskentelyssä hyvin pitkälti suostuttelevan vallan keinoin. Tämän tarkoituksena on pyrkimys saada vanhemmat ymmärtämään jollakin uudella tavalla se, mihin onnellisen ja onnistuneen perhe-elämän taivottelussa tulisi pyrkiä. Tätä tavoitetta varten vanhemmille tarjotaan tietoa niin sanotusta hyvästä elämästä ja siihen liittyvästä vanhemmuudesta. Suostuttelevan vallan keinot toimivat yhdessä kontrollointiin perustuvien hallintakeinojen kanssa.

Eräs aineistomme äiti harmitteli työntekijän passiivisuutta. Hänen näkemystään nuoren auttamisesta ei oltu otettu sosiaalityöntekijän ja tukihenkilön tahoilta vastaan. Tämä oli jäänyt painamaan hänen mieltään, sillä hän oli tullut ohitetuksi, eikä hänelle ollut muodostunut kokemusta siitä, että hänen näkemyksensä olisi arvokas tai, että häntä oltaisiin aidosti kuultu avun hakijana.

H6: Sul pitää olla se motivaatio itsellä, et sä tuut sinne ryhmään. Ja, kun sitä ei oo ja se (nuori) makaa siellä sängyssä ja pelaa tai tekee muita hölmöyksiä tai... ei onnistu. Ni se on mun mielest semmonen, minkä voi kirjoittaa kultakirjaimin sinne graduus. Et ne tarvii oikeesti, eikä se riitä, et sen viereen mennään istumaan ja kysymään, minkälainen päivä tänään on ollu... Ja sit, eikä riitä sekään, et olet koulussa kunnolla, niin pääset pizzalle, koska ne ei pysty siihen. Et ne pitää viedä ensin pizzalle ja sit vasta pyytää, et se koulu menis hyvin.

Sosiaalityön tutkimus on vanhemmankin mielestä tärkeää, sillä hän halusi näkemyksensä kirjattavan kultakirjaimin graduun. Vanhempi koki nuorensa jääneen vaille aitoa kohtaamista, mikä oli johtanut eriarvoisuuden kokemukseen. Vanhempi käytti puheessaan painokkuutta toistaen ”ei se riitä” täydennyksiä lauseissaan. Hän halusi näin ollen painottaa sitä, miten minimaalisesti lastensuojelun asiakkuudessa olevia nuoria ja heidän vanhempiaan kohdataan.

5.2 Eriarvoisuus suhteessa muihin perheisiin yhteiskunnassa

Vanhempien puheessa rakentui eriarvoisuus suhteessa niihin perheisiin, joissa ei tietävästi ollut samoja haasteita kuin heidän perheessään. Vanhemmat puhuivat näistä perheistä ”normaaleina” ja he puhuivat vähättelevään sävyyn ongelmista, mitä arvelivat heillä olleen. Vähättely kuului puheessa oman lapsen raadollisen tilanteen vertaamisena

toisen perheen lapsen hyvään koemenestykseen. Seuraavan aineistokatkelman vanhempi käytti puheessaan sanaa ”elelee”, joka loi rentoa kuvaa toisten perheiden elämästä.

H3: Ihmiset, jotka elelee ihan normaalia elämää ja keittää puurot aamulla ja mennään aamulla kouluun ja harmitellaan, kun tuli vaan kasipuoli keesta, ni sit on se toinen se synkempi puoli niin... Toki on hyvä kertoo ihmisille, missä niin kun menee. Ei ehkä ihan kaikille. Mutta sitten niinkun, no elämän raadollisempi puoli.

Vanhempi näki muiden arjen hyvin tavanomaisena omaansa verrattuna. Eriarvoisuus kuului puheessa siten, että vanhempi oli tarkka sen suhteen, kenelle hän uskalsi ja pystyi puhua oman perheen ”synkemmästä puolesta”. Burr (2015, 5) toteaa, että tieto ja sosiaalinen vuorovaikutus vaikuttavat yhdessä siihen, miten toimimme. Olemassa olevat ja jo aiemmin muodostuneet käsityksemme maailmasta pitävät yllä tiettyjä sosiaalisen toiminnan malleja, poissulkien vastaavasti toisia. Tämä näkyi aineistossamme tilanteessa, jossa kaksi äitiä puhuivat tottuneesti siitä, miten heidän elämässään vanhemmuus oli tutun erilaista verrattuna muiden äitien vanhemmuuteen. Kokemus yhdisti heitä vanhempina, mikä rakentui puheessa siten, että kokemusmaailman nähtiin tuovan heille kahdelle jotakin yhteistä, lastensa erilaisista diagnooseista huolimatta.

H1: Voidaan olla erilaisia, mut tietyllä tavalla se kokemusmaailma tuo jotakin sellasta, sellasta yhteistä, että vaikka tosiaan diagnoosit vaihtelee. Et todellakin äärestä laitaan tossakin porukassa, mutta se niinku toi riittävää etäisyyttä myös siihen, että ei oo vaan mun oma napa.

Erilaisuus yhdistetään hyvin herkästi yhteiskunnallisessa ajattelussa eriarvoisuuteen. Näin ei kuitenkaan pitäisi olla, sillä jokainen meistä on erilainen suhteessa johonkin toiseen, mikä ei saa johtaa eriarvoiseen kohteluun. Aineistomme vanhemmat pelkäsivät syyllisten hakemista, eivätkä kyenneet irtaantumaan itsensä luokittelemisesta ja vertailusta. Eriarvoisuuden tunne vanhemmuudessa voikin olla niin suuri, että kolmen lapsen äidin verratessa itseään muihin, hän puhui ”oikeista äideistä” itsensä vastakohtana. Hän kuitenkin sanoitti empivään sävyyn äitiyttään esimerkiksi lastensa lukumäärän kautta, mutta silti hän luokitteli itsensä ”ei oikeisiin äiteihin”. Puheessa rakentui kuitenkin ymmärrys siitä, että oikea äiti on suhteeton käsite hänen kohdallaan, kun hän pohti kasvattaneensa kolme lasta.

H4: Niin, must oli hirveen mielenkiintosta just, et kun mä kuulen niinkun oikeitten äitien juttuja siitä. Oonhan mä tietysti... oonhan mä itte kasvatanu kolme lasta ja näin.

Äiti asetti puheessaan itsensä vanhemmuuden marginaaliin ja hän piti näiden ”oikeiden äitien” juttuja mielenkiintoisena. Toisen vanhemman puheessa kuului etäisyys ja haikeus, kun oli vanhojen tanssien aika. Hän pohti, missä vaiheessa tilanteet omassa elämässä alkoivat mennä huonosti, toisin kuin muilla. Vanhempi puhui muun muassa verraten omaa vanhemmuuttaan toisen vanhemman elämäntilanteeseen siten, että hän peilasi sitä oman lapsensa elämän kautta.

H1: oli ihan outoo, kun me tyttäreni kanssa kateltiin, miten hänen ikäsiään lapsia niin... vanhemmat leuhottaa, ”miten ihanaa, Vanhojen tansseissa.” Ja, ja totaa... Sit niinkun ihmeteltiin, on he... ”Oi onks toikin niinkun tän näkönen.” En ois melkeen niinkun tunnistanutkaan, mut tuntee niinkun, vanhemman tiedän ja niinku näin... Tavallaan tuntu, et sillon, kun oltiin hirveen niinkun... jotenkin se yhteinen maailma, mutta sen myötä sitten se hiekkalaatikko, on niinku hiljentynyt, kun lapset käy eri tahtiin juuri niinkun tietyllä lailla johtuen niinkun... Siis siitä, että kun tyttärellä ei ole mennyt nyt niin hyvin putkeen. Eli se, mikä hänelle jäi, se sosiaalinen ahdistus, hidastaa niin paljon koulutahtia plus, että hän ei ees halua... halunnut vanhojen tanssiin.

Kateus kuului puhekielisenä ilmaisuna leuhottamisesta, kun vanhempi kuvaili toisen vanhemman iloa, aivan kuin siihen ei olisi ollut lupaa, koska hän ei voinut jakaa tuota iloa. Vanhempi oli kiinnittänyt huomiota myös siihen, miltä toinen vanhempi näytti. Hän selitteli sitä, että oman lapsen ahdistuneisuuden vuoksi tilanne oli heillä mennyt surulliseen suuntaan. Puheessa rakentui tarve selittää sitä, miksi asiat olivat nyt niin kuin ne olivat. Mietimmekin, kenelle vanhempi sitä selittää, itselleen vai vertaisryhmän vanhemmille? Muille yhteiskuntamme vanhemmille?

Oman perheen tilanteen vertaaminen ei rajoittunut ainoastaan vanhojen tansseihin, vaan sitä tapahtui myös lasten harrastuksista puhuttaessa. Vanhemman puheesta kuuluu jatkuva yrittäminen ja pyrkimys kuvailla omia haasteita toisille vanhemmille. Heidän ongelmansa tuntuivat kovin vähäpätöisiltä, mikä kuuluu puheessa liioitteluna ”vaan neljäkymmentä treeniä”.

H5: Sä yrität sitä työkaverille sanoo, et ”joo meil on aika rankkaa”, ni työkaveri saattaa sanoo ”et niin meilläkin on rankkaa, kun Jani-Petteri ei enää jaksa käydä siellä viidennessäkymmennessä tai mitähän se nyt on... et se käy vaan neljäkymmentä treeniä.” Sit on vaan ite sillain, et nii, mul on pikkusen eri potenssissa nää ongelmat.

Vanhempi koki, että hänen ongelmat ovat ihan eri mittasuhteissa muihin vanhempiin nähden. Puheesta kuului, etteivät nämä kaksi vanhemmuuden maailmaa voisi ymmärryksen

tasolla lainkaan kohdata toisiaan. Sama kokemus rakentui myös erään toisen vanhemman puheessa, kun hän puhui elämänsä raadollisesta puolesta.

H3: Mutta sitten niinkun, no elämän raadollisempi puoli niin, jos tollanen vaan niinkun on mahdollista ja pystyy... ni ehdottomasti niinkun sellasten ihmisten kanssa, koska he on niinkun nähny sitä ja tietää, mitä se on ja kokenut sen, ni se tuen määrä on tai se asioiden käsittäminen on ihan erilaista.

Ongelmat tuntuivat perheissä hyvin yksityisiltä ja sellaisilta, mitä ei haluttu jakaa kenen tahansa kanssa. Eriarvoisuus muihin perheisiin ja vanhempiin rakentui puheessa ehdottomana, sillä vanhempi ei ollut valmis keskustelemaan elämäntilanteestaan muiden kuin vertaistukiryhmään osallistuvien vanhempien kanssa. Heiltä saatu tuki ja ymmärrys oli ”ihan erilaista”. Kokemuksellisuuden tärkeä merkitys kuului puheessa, missä vanhempi käytti esimerkiksi termiä ”ehdottomasti”. Yksityisiltä tuntuivat myös toisen vanhemman ongelmat. Hän kertoi salanneensa naapureiltaan elämäntilanteestaan sen, että lapsi on huostaanotettu.

H2: Mut se ei taas oo niin. Ku moni kakku päältä kaunis. Sä et voi tietää, mitä siellä... Mä voin niinkun veikata, et jos mä paukauttaisin jollekin meidän naapurille mejän elämäntilanteen. Eihän ne tiä kato, et meidän Salla ei asu kotona.

Vanhemman puheessa rakentui kuva kulissien ylläpitämisestä, ”moni kakku päältä kaunis”. Vanhempi oli kyennyt elämään siten, ettei ongelmien todellisuus näyttäytynyt edes lähiympäristöön. Hän korosti puheessaan, ettei kukaan voi koskaan tietää, mitä toisen kodissa tapahtuu, tai keitä siellä ylipäättään asuu. Eräs vanhempi sen sijaan pohti suhdetaan alkoholiin. Äidin puheessa rakentui kuva siitä, että hänen nauttimansa iltakalja ei ole yhtä sallittu kuin jonkun muun vanhemman, sillä hänet nähtiin automaattisesti rappioalkoholistina. Äidin puheessa kuului morkkis siitä, ettei voi edes iltakaljaa ottaa tulematta leimatuksi alkoholistiksi.

H1: Kun itellä on niinkun silleen morkkis siitäkin, että mun iltakaljani olisi sitten syy siihen, että tota... Niinkun... Että ei ole todellaankaan ole kyse mistään rappioalkoholista vanhemmista, mutta tässä perhetilanteessa vaan meni jotain, niin pahasti pieleen... Kylhän muakin peloteltiin sillon ens alkuun, ”olen by the way raskaana”, ”miten sinä voit kuvitella, että sä pystyt kasvattamaan täyspäistä lasta pääkaupunkiseudulla”.

Vanhempi kertoi myös, että hänen pärjäämistään oli kyseenalaistettu toteamalla, miten juuri hän voisi kykenevänsä kasvattamaan lapsestaan täyspäisen pääkaupunkiseudulla.

Vanhempi koki tämän pelotteluna tilanteessa, jossa hän ohimennen kevyehkösti lausahti ”olevansa muuten raskaana”. Näemme edellä mainitun eriarvoistavana puheena, sillä raskaudesta ilmoittamiseen liittyy yleensä enemmän ilon huudahduksia, kuin pelottelevaa puhetta. Kuten jo tähänastinen analyysimme viittaa, eriarvoisuuden kokemiseen liittyi vanhemmilla monenlaisia tunteita. Seuraavassa luvussa käsittelemme neljää tutkimuksesamme esiintynyttä diskurssia.

6 Tunnediskurssit

Sosiologi Sari Näreen (1999, 9–10) mukaan tunteita pidetään ihmisen yksityisyyteen liittyvänä ilmiönä. Ian Burkitt (2014, 18–19) näkee sosiaalisten suhteiden käyvän läpi jatkuvaa prosessia, ollen alati ajassa muuttuvia. Lisäksi niin emootioiden kuin ihmistenkin voidaan nähdä olevan aina muodostuneita suhteessa toisiinsa. Tunteet ovat Burkittin mukaan dynaamisia, ennakoimattomia ja ihmisten yhdessä luomia. Kukaan ei näin ollen voi olla yksin kontrollissa siitä, millaiseksi vuorovaikutus missäkin tilanteessa muodostuu. Tämän vuoksi sosiaalista vuorovaikutusta ja emootioita olisikin tarpeellista tutkia relationaalisesta perspektiivistä. Tällöin tutkimuksessa on huomioitava vuorovaikutuksen dynaamisuus ja keskitettävä analyysin terä mieluummin suhteisiin kuin sen osatekijöihin. Kiinnostavaksi muodostuukin emootion sijainti ja muokkautuvuus sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Henna Pirskanen ja Petteri Eerola (2018, 10–11) toteavat, että tunteilla on niin sosiaalinen, henkilökohtainen, biologinen kuin kehollinenkin ulottuvuutensa. Myös ympäröivällä kulttuurilla ja yhteiskunnalla on vaikutusta siihen, miten koemme erilaisia tunteita, ja kuinka sopivaa on ylipäättään tuntoa.

Kognitiivisen psykologian emeritusprofessori Keith Oatley ja kielitieteilijä, professori Jennifer M. Jenkins (1996, 97) näkevät toisaalta merkittävämpänä sen, että tunteiden ymmärtämiselle löydetään näkökulmia ja tapoja kuin sen, että tuntoa käsitteellistetään tai määritellään. Stephanie Shields (2002, 9–10) puolestaan korostaa, että tunteilla on aina sekä sosiaalinen että kulttuurinen taustansa. Tietyt tunteet linkittyvät ihmiseen esimerkiksi iän, aseman tai sukupuolen perusteella. Tämä osaltaan kuvastaa sitä, etteivät tunteet välttämättä olekaan kovin yksityisiä tai sisäisiä, vaan ne ovat suhteessa toisiin ihmisiin. Näin ollen voidaan ajatella, että tunteet eivät kerro niinkään tai yksinomaan tunteen kokijasta tai sen näyttäjistä, vaan siitä missä kulttuurisessa rakenteessa hän elää tunteitaan kokien.

6.1 Surudiskurssi

Kielitoimiston sanakirja (2014) määrittelee surun olevan jonkin menetyksen, ikävän tapahtuman tai epämieluisan olotilan aiheuttama, usein voimakas ja mahdollisesti pitkäänkin jatkuva mielihahan tai murheen tunne. Suru nähdään luonnollisena reaktiona esimerkiksi erolle tai menetykselle, mutta aivan erityisesti se on sitä silloin, kun rakas ihminen

menehtyy. Surussa ilmenee yksilöllisiä reaktioita menetyksen suhteen. Surudiskurssissa kuuluivat vanhempien tunteet ja kokemukset, jotka liittyivät menetyksiin, yhtäkkisiin muutoksiin, syyllisyyteen, epäonnistumisiin, vanhemman omiin kokemuksiin sekä toiveiden ja suunnitelmien toteutumattomuuteen.

Soili Poijulan (2002, 18) mukaan surun kokemus on jokaisen kohdalla yksilöllistä ja siinä heijastuu ihmisen ainutlaatuisuus. Ihminen, joka kokee surua, joutuu kohtaamaan sellaisia suuria tunteita, joita hän ei välttämättä ole ennen elämässään joutunut kokemaan. Surun kesto ja ihmisen reagoimisen tavat vaihtelevat. Aineistossamme vanhempien puheessa löytyi yhtäläisyyksiä, mutta jokaisen kertomassa korostui myös vanhemman ja perheen yksilöllinen tilanne.

Surun aiheuttamaa reaktiota ja tilannetta kuvailtiin varsin yksityiskohtaisestikin. Vanhemmat kuvailivat oman kehonsa reagoimista surussa etenkin niissä tilanteissa, joissa suru iski niin sanotusti voimalla päälle. Kehon reagoimista näkyi esimerkiksi itkuna ja koko kehon värinä. Vanhemman puheesta huokui jopa epätoivo siitä, että surun tunne ei menisi ohitse, sillä itku oli niin kova.

H4: Mä itkin niin kovaa, et mä tunsin ihan, miten mä tärisin. Mä aattelin, et nyt, nyt... Sit mä pakotin itteni sieltä ylös, et nyt rauhotu. Ja kävin keittiössä ja söin ja join jotain siinä ja aattelin, et nyt on rauhotuttava täs tilantees, et ei täst tuu mitään.

H4: Mun käsikin tärisee, et eihän tästä tuu nyt mitään. Kauhee itku. Se oli niin kova itku.

Vanhempi käytti suoraan ”surra-sanaa” kuvaillessaan tunnettaan siitä, ettei lapsi ollut terve. Hän painotti sitä, että hän oli joutunut suremaan monta kertaa, ja suru oli ollut läsnä useasti. Vanhempi pyysi ikään kuin lupaa suremiselleen ja oikeutusta sille, että sairas lapsi olisi riittävä surun aihe ja siksi vaikea tunne kestää.

H5: Ja niinkun, kuinka ja monta kertaa on saannu surra sitä, että sulla ei ole terveitä lapsia. Siis, se on jotenkin mun mielest jotenkin niinkun semmonen, et sais surra sitä, et että mun lapsi ei oo terve. Mä olin kuvitellu, et on terveitä ja persoonallisia ja temperamenttisia ja sit, kun tajuukin niinkun, et nii nää ei oo kumpikaan terve.

Suru ei liity aina välittömään menettämiseen, sillä surra voi myös jotain mielikuvissa tai odotuksissa ilmenevää ja sieltä menetettyä, kuten ihannetta terveen lapsen tasapainoisesta elämästä. Poijula (2002, 18) korostaa, ettei suru vain mene ohitse, vaan ihminen jatkaa elämistä surun kanssa. Ihmisen kokemassa surussa ovat vahvasti läsnä ihmisen aikaisemat menetykset, saatu tuki sekä oma persoonallisuus. Myös Mari Pulkkinen (2016)

painottaa, ettei surua voida käsittää ajassa etenevänä prosessina, joka etenisi tiettyjen vaiheiden kautta päätepisteeseen. Suru on ennemminkin olemisen tila, joka jää määrittämään ihmisen tulevaa sekä mennyttä elämää.

Vanhemman puheessa kuului menneisyyden pohtiminen hänen mieltiessään sitä, mitä hän oli tehnyt väärin lapsensa kanssa, ja mikä oli aiheuttanut lapsen tietynlaisen reagoimisen. Tästä syntyi vanhemmalle surua samalla, kun hänen kertomassaan menneisyyden teot linkittyivät nykyisyyteen. Vanhemmuuden saattoi nähdä rakentuvan siis menneessäkin. Vanhempi kuvaili hyvin yksityiskohtaisesti erästä yötä, jolloin hän ei voinut käsittää omia puutteitaan vanhempana. Hän painotti vanhemmuuttaan puhumalla täsmällisesti ”omasta pojastaan” eikä esimerkiksi ”vain pojastaan”.

H4: sillon, kun mä kerroin, et mä itkin sillon koko yön. Mulla oli oikeesti semmonen tunne, et oonks mä oikeesti näin hirvee. Et mitä ihmettä. Et miten mun aivot ei sano, et mitä mä oon tehny. Miten mä en löydä sitä... Mä yritin pohtii kauheesti itteeni, et miten mä oon niinkun... et mä oon tehnyt niin hirveitä, ku oma poika sanoo tällasta, et mitä mä oon tehny.

Vanhemman riittämättömyyden tunne ja syyllisyys olivat suruun kietoutuen koskettavan vahvasti esillä aineistossamme. Tunne siitä, että on täydellisen epäonnistunut vanhempana, voi olla ratkaisevan kaoottista. Juha Itkosen (2020, 17) mukaan nykyaikaisessa surukäsityksessä suru nähdään osana luonnollista ihmiselämää. Surun pitäisi antaa kulkea vapaana, sillä muuten suru voi muuttua monimutkaisemmaksi ja alkaa vaikuttamaan ihmisen kokemukseen merkityksellisestä elämästä. Eräs vanhempi kertoi haastattelussa, että suru voi tulla yllättäen. Hän koki tietävänsä sen jonkinlaisesta tietystä tunteesta. Vanhemman puheesta korostui se, ettei suru poistu koskaan kokonaan elämästä. Maiju Hirvonen (2020, 55) korostaakin, että surun luonne voi olla aaltoilevaa. Suru ei lakkaa vaikuttamasta ja olemasta surijan elämässä pitkänkään ajan jälkeen.

H4: Mä tunnen sen, kun mä huomaan, että usein sitten se suru tulee vaan yhtäkkiä.

H6: Joo, siin on vaan se toinen näkökulma, et näin on ja miten pärjät, mut mikä on se tunne... se suru...

Jokainen ihminen kokee elämässään surua. Vanhempi nimesi surun tunteeksi pohtien kuitenkin sen täsmällisyyttä ja sitä, minkälainen se tunteena oikeastaan on. Erilaiset muutokset ihmisen elämässä voivat aiheuttaa surua. Suru voi liittyä myös siihen, etteivät asiat elämässä menneet niin kuin ihminen oli toivonut tai suunnitellut. Vanhempien keskinäisessä puheessa rakentui selkeästi se, että heidän lapsensa elämä ei ollut mennyt toivotulla tavalla ja se, miten tämä asia oli vaikuttanut heidän vanhemmuuteensa.

H5: *Mä olin, et nii mutta eikös se oo siis myös siitä se suru, että ne toiveet ei toteutunutkaan... Sä oot toivonu sitä ja tätä ja tota. Ja se suru on, et ei ne nyt meekkään niin.*

H6: *Se mun nuoreni ei nyt ole sellainen, kun mä olen haaveillu.*

Vanhempi kuvaili surua todeten toivoneensa useita asioita, eli ”sitä ja tätä ja tota”, mutta jääneensä vaille niistä mitään. Hän kohdensi surua määrittelemällä sen ”ja se suru on” - alkuisesti. Samalla toiveet ja haaveet eivät olleet toteutuneet, mikä oli aiheuttanut surua. Haastatteluissa ilmeni myös surua siitä, että vanhempi oli luullut lapsensa asioiden selkeytyneen ja hänen tilanteensa parantuneen. Vanhemmalle tulikin yllätyksenä, ettei lapsen tilanne ollutkaan niin hyvin kuin hän luuli. Vanhempien puheesta kuuli, kuinka lapsen elämän epävarmuudet heijastuivat heihin. Vanhemmuuden saattoi tällöin nähdä rakentuneen niin sanotusti epävarmuuden päälle. Vanhempi ei esimerkiksi voinut tietää, kuinka kauan lapsella menee hyvin, tai missä kunnossa lapsi löytyy ”hatkareissunsa” jälkeen. Vanhemman käyttämä ilmaisu valmiustilasta kuvastaa hyvin tilanteen epävarmuutta. Surun lisäksi vanhemman puheessa oli kuultavissa toivottomuutta.

H4: *Äidin suruja, et oma lapsi on yhtäkkiä... sä kuvittelet, et kaikki on hyvin ja näin ja sit huomaatkin ”et ei, eihän tolla oookkaan kaikki hyvin.” Et nää on niinku ihmeellisiä juttuja. Mitä ei sitten niinkun... Mitkä tulee vaan niinkun eteen.*

H3: *... ja sit se valmiustila, missä siinä oltiin koko ajan, et jos tulee tieto, et tyttö löytynyt tai jotain vastaavaa ni...*

Vanhempi nimesi surun ”äidin suruksi”, mikä liittyy vahvasti vanhemmuuteen samoin kuin puheessa käyttämänsä kuvailu ”omasta lapsesta”. Vaikeat asiat tulivat elämässä eteen yllättäen, mikä lisäsi vanhemman surua. Surudiskurssi näkyi vanhempien puheessa kasautuneena suruna, minkä vuoksi osa vanhemmista kertoi käyneensä aiemmin sururyhmissä. Poijulan (2016, 132–133) mukaan sururyhmän tavoitteena on edistää suruprosessia sekä mahdollisesti lieventää ja ehkäistä menetyksestä aiheutuvia ongelmia. Ryhmä mahdollistaa tunteiden ilmaisemisen ja kokemuksesta puhumisen. Surua koettiin aineistomme vanhempien keskuudessa olleen paljon elämässä, minkä vuoksi erillinen sururyhmä oli koettu hyvänä. Matti Huttusen (2009, 1769–1770) mukaan pitkittynyttä surua voidaan kuvata esimerkiksi traumaattiseksi, suremattomaksi, patologiseksi tai komplisoituneeksi suruksi. Tällaisessa surussa häiritsevät mielikuvat ja oireet jatkuvat kuukausia tai vuosia esimerkiksi läheisen ihmisen kuoleman jälkeen. Vanhempien puheessa surudiskurssi kuului useassa eri kontekstissa. Suru oli ikään kuin kasaantunut vanhemman elämään ja rakentanut näin osaltaan eriarvoista vanhemmuutta.

H4: *mun ois pitänyt mennä aikaisemmin jo johonkin tällaseen sururyhmään, koska mul on niin paljon surua elämässä.*

H4: *Et, jos joku on sururyhmä, ni onks se yleisesti sururyhmä, et sä voit surra kuolleita läheisiäs ja sä voit surra lastes sairauksia ja onks se niinkun tämmönen sururyhmä. Mut sit, jos taas ajatellaan, että joku vertaistukiryhmä niinkun me oltiin, ni eiks me voida siellä niinkun surra kaikkee. Ku se on meidän vertaisryhmä, niin mehän saadaa itse valita, mitä me siellä puhutaan ja tavallaan, et niinkun, ”mä oon nyt surullinen tästä ja tästä, mutta...”*

Vanhempi pohti surun määrää ja sitä, minkä tyyppistä surua on missäkin kontekstissa oikeutettua surra. Hän perusteli suremisen mahdollisuutta sillä, että oikea paikka sille oli vain vertaistukiryhmä, sillä se antoi hänelle ja muille vanhemmille mahdollisuuden puhua haluamistaan asioista ja niiden herättämästä surusta. Tämä tuki eriarvoisuuden kokemusta, sillä ryhmän koettiin antavan heille luvan surra asioita, ikään kuin se olisi heille sallittua ainoastaan suljetussa piirissä.

Aineistoissa esiintyi myös surua lapsen tai muun läheisen ihmisen menettämisestä. Mervi Nyfors (2021, 45) toteaa, että tunneside vanhemman ja lapsen välillä on yleensä todella voimakas ja tämän vuoksi oman lapsen kuolemaan liittyvä surukin on intensiteetiltään erityisen voimakasta. Vanhemman kertomassa ilmeni hyvin paljon menettämistä ja surua. Hän oli kokenut surua jo menettämästään lapsesta, ystävän syöpädiagnoosista ja toisen lapsensa samanaikaisesta sairastumisesta.

H5: *Mä olin menettänyt mun lapseni, ni mun hyvä ystäväni sai syöpädiagnoosin, niinkun silloin samaan aikaan, kun mun poika alkoi sairastuun.*

Nyfors (2021, 200) korostaa, että kiintymyssuhde vanhemman ja lapsen välillä on niin ainutlaatuinen, syvällinen sekä perustavanlaatuinen, ettei suhde jää ainoastaan emootioksi, vaan se ylettyy paljon syvemmälle. Voidaankin ajatella, että lapsen menettäminen on vanhemman raskaimpia kokemuksia elämässä. Myös Huttunen (2009, 1769–1770) painottaa, että surua voi olla eri tasoista.

H5: *Olihan mä sitten siinä sururyhmässä sitten, kun se mun lapsi teki sen itsemurhan. Siellä sit sillein niinkun, vaik siel oli vanhojakin äitejä ja aikuisia lapsia, ni siin kumminkin se vanhempi, joka menettää lapsen, ni se oli niinku tosi merkityksellistä. Et se ei katonu sitä ikää.*

Haastatteluissa vanhempi kertoi lapsensa itsemurhasta ja sururyhmästä. Vanhemmalle oli merkityksellistä, että sururyhmässä oli saman kohtalon kokeneita vanhempia, eikä ryhmään osallistuneiden iällä ollut merkitystä. Vanhempi puhui ”vanhoista äideistä” ja itsensä oman ikäisenään äitinä siten, että äitiys määrittä heitä enemmän kuin heidän ikänsä.

Kaikista merkityksellisin asia oli kuitenkin se, että vanhempi oli menettänyt lapsensa. Lastensuojelun asiakkuuteen ylipäätään saattaa liittyä surun lisäksi syyllisyyttä ja häpeää. On sanomattakin selvää, että vanhemmalla, jonka lapsi on ollut lastensuojelun asiakkuudessa ja sittemmin tehnyt itsemurhan, on käsiteltävänä useita päällekkäisiä ja monimerkityksellisiä tunteita.

6.2 Syyllisyysdiskurssi

Syyllisyys on tässä diskurssissa vallitseva tunne, minkä vuoksi olemme nimenneet sen syyllisyysdiskurssiksi. Siinä on elementtejä myös häpeän tunteesta. Syyllisyys ja häpeä rinnastetaan tunteina usein toisiinsa, vaikka ne ovat eri asioita. Häpeä nähdään syyllisyyttä primaarimpana ja kokonaisvaltaisempana kokemuksena. Syyllisyys koskee jotakin itsen tekoa, joko psyykkistä tai konkreettista, mutta häpeä sen sijaan koskee itseä kokonaisvaltaisesti. Syyllisyyttä voidaan pyrkiä korjaamaan erilaisin teoin tai sovituksin, mutta häpeä vaatisi koko itsen muuttamista. (Ikonen & Rechart 1994.) Syyllisyyden tunnistaminen on ongelmallista, sillä se on niin samankaltainen tunne kuin esimerkiksi häpeä. Syyllisyyden tunnistamista ja erottamista vaikeuttaa lisäksi se, että muut tunteet voivat aktivoida, vahvistaa tai lieventää häpeän tunnetta. (Izaed 1997.) Myös Paavo Kettunen (2011, 62) näkee syyllisyyden ja häpeän olevan ilmiöinä samankaltaisuudessaan helposti sekoitettavissa toisiinsa. Joskus niitä käytetään toistensa synonyymeinä. Vaikka nämä ovat ilmiöinä suht lähekkäin, tunnetasolla ne keskittyvät eri puoliin ihmisen näkemyksestä itsestään.

Esimerkiksi eräs vanhempi koki laaja-alaisesti syyllisyyttä siitä, että hän oli kenties aiheuttanut lapselleen psyykkisiä ongelmia. Tilanne oli hänelle kestävä, ja puhui it-sesyytöksistään ja siitä, miten niiden äärellä oma maailma oli lähellä romahtaa.

H1: Mutta sitten todellakin, kun maailma meinas niinku romahtaa, kun lapselle tuli, tuli näitä psyykkisiä ongelmia. Ja sit alko hirveen syyttely iteläki, että minäkö tän kaiken takana oon.

Vanhemman puheessa rakentui syyllisyys siitä, että hän ei pärjännyt äitinä ilman lastensuojelun tukitoimia – jos niidenkään avulla. Hän puheessaan kuului pohdinta siitä, miten kauan hän oli pyrkinyt täyttämään äitiyteen osoitettuja odotuksia, mutta ei ollut siihen kyennyt. Hänellä oli syyllinen olo siitä, että hän tarvitsi yhä tukea osatakseen olla äiti.

H1: *Mä aina aattelen, että ”herran jumala”. Vieläks mä tarviin. Eiks musta oo vieläkään äidiksi?*

Gergenin (2015, 3–4) mukaan toiveemme, emootiomme tai ajatuksemme eivät koskaan ole yksinomaan vain omiamme, vaan ne rakentuvat sosiaalisessa dialogissa. Suvi Krok (2009, 71) on sosiaalityön väitöskirjassaan todennut, että hyvän äitiyden vaatimuksessa sosiaalisesti rakentunut äitiyden malli vaikuttaa kerrontaan, ja kerronta vahvistaa toisaalta äitimallin rakentumista. Vanhempi päivitteli puheessaan syyllisyyttään äitiyden vajavuudestaan käyttäen melko lopullisen kuuloisia painosanoja, kuten ”aina ja vieläkään”.

Thomas Scheff (2003 ja 2014) on tutkinut häpeää ja todennut, että myös häpeän tunnetta voi hävetä. Tällöin yksilö alkaa käyttäytyä ikään kuin sitä ei oikeasti olisi olemassakaan. Samalla häpeä on kuitenkin meihin yksilöinä eniten vaikuttava emootio ja tärkein, mutta usein piiloon jäävä moraalieemootio. Minuuteen kietoutuva häpeä vaikuttaa yksilön jokapäiväiseen vuorovaikutukseen. Vanhempi totesi lyhyesti olleensa jälleen epäonnistunut, sen enempiä aihetta avaamatta. Häpeä näkyi puheessa tunteena, mitä oli vaikeaa sanoittaa.

H5: *Tuli semmonen tunne, että...Et oot senkin taas epäonnistunut kanssa.*

Donald Mosher (1979) määrittää syyllisyyden yleiseksi odotukseksi rangaista itseään silloin kun on rikkonut, ennakoit rikkovansa tai on jättänyt noudattamatta sisäistettyä moraalista standardia. Syyllisyyden tunteeseen liittyy siis vahvasti moraalinen käsitys. Koetuna tunteena syyllisyyteen liittyy vahvasti kipeä katumuksen tunne, sekä itsesyytös ja itsensä rankaiseminen, kun on syyllistynyt tai harkinnut syyllistyvänsä rikkomukseen (Izard 1977; Mosher 1979). Haastateltavan syyllisyys oli niin syvää, että hän pohti olevansa paha ihminen. Lisäksi hän kyseenalaisti oman mahdollisuutensa ja kykynsä toimia äitinä.

H1: *Et se oli niinkun selkee havainto, että ihan varmasti oli kaikki yrittänyt parhaansa, mutta sitten kun tulee jotain sellasta, että, että niinkun kielkelta lähtee pohja, pohja. Niinkun... [huokaus] pois, niin totaa... tota, tota... Niin jollakin lailla se, se niinkun se tuli... Mulle tuli muutaman kerran, kun mä aattelinkin, et oonks mä niinkun paha ihminen.*

Syyllisyys kuuluu ihmisen perustunteisiin. Sitä ei ole opittu, vaan se on yksi ihmisen fundamentaalisista tunteista (Izard 1977). Häpeä on syvemmältä kumpuava tunne kuin syyllisyys. Se syntyy silloin, kun henkilö kokee, että muut huomaavat hänen syvälle

pinttyneet vikansa. Syyllisyyteen liittyy halu tehdä tekemättömäksi sen aiheuttanut tapahtuma tai toive siitä, että olisi itse käyttäytynyt muulla tavalla. (Tangney, Miller, Flicker & Hill Barlow, 1996.) Aineistossamme kuului läpi vanhempien kokemus häpeästä, vaikka he eivät sitä eksaktisti sanoittaneetkaan. Vanhempi kertoi, ettei hän ollut kyennyt puhumaan edes läheisilleen omista huolistaan lapseensa liittyen. Tähän vaikutti myös huoli ja häpeä siitä, että oman psyyken epätasapaino tulisi huomatuksi perheen ulkopuolella tai siitä, mikäli joku tulkitisi hänen kärsivän mielenterveysongelmista. Tässä hän ajatteli itsensä lisäksi lapsensa parasta peläten sillä olevan vaikutuksia lapsen kohteluun tai hyvinvointiin.

H1: Tai koin, että niille sukulaisille en halunnut asiaa kertoa. Koska en myöskään halunnut, että lapsi kärsii jälkikäteen siitä, että totaa... Et kaikki on tietoisia, et ”jaa tuolla viiraa päässä”.

Gershen Kaufmanin mukaan (1993, 56) häpeällä on laaja-alaisia vaikutuksia ihmisen identiteetin lisäksi omantunnon rakentumiseen. Häpeä koettelee yksilön minuutta sitä häiriten ja hetkittäin järkyttäen. Häpeä nähdäänkin huonon itsetunnon, itsen epäilyn ja turvottomuuden tunteen käynnistäjänä. Häpeä altistaa ylipäätään kokonaisvaltaiselle huonommuuden tuntemukselle.

H2: Ei jaksa selittää kellekään mitään, ei jaksa kuunnella kenenkään ihmettelyjä ja voivotteluja kautta sitä, et mitäs noillakin on mennyt vikaan. Koska niinku havaitsee tässä, että on pakko kestää ja kaikkee, yrittää selvitä, ni oma itse häviää.

Vanhemman puheessa kuului paine siitä, että omaa vanhemmuutta arvioitiin ja arvosteltiin ulkopuolelta. Tämä oli vienyt voimavaroja ja vähentänyt sosiaalista kanssakäymistä siksi, että oma jaksaminen on ollut niin vähäistä. Samalla vanhempi oli pelännyt tulla syyllisyytensä kanssa kohdatuksi vuorovaikutustilanteissa. Puheessa välittyi vahvasti syyllisyyden lisäksi lannistuneisuus ja tunne epäonnistumisesta. Häpeä ja syyllisyys voivat olla niin voimakkaita tunteita, että käsitys minuudesta vähitellen häviää, vieden lopulta pois kokemuksen äitinä kelpaamisesta.

Kun vanhemmat keskustelivat lastensa kasvattamiseen liittyvistä tunteista, välittyi puheesta syyllisyyden lisäksi huono itsetunto ja epäonnistuminen omassa vanhemmuudessa. Valtteri Viljanen (2011, 69) on todennut ihmisen kyvystä kokea häpeää siten, että täydellinen häpeästä irtaantuminen ei kenties voi olla mahdollista. Tämä johtuu siitä, että ihminen on sosiaalinen olento, ja sen myötä kiinnostunut muiden mielipiteistä häneen ja

ajatuksiinsa liittyen. Viljanen näkee häpeällä olevan myös sosiaalinen ulottuvuutensa, minkä myötä häpeän pelko voi alkaa ohjaamaan yksilön toimintaa. Tämä voi lopulta johdattaa siihen, että pelko häpeästä rajoittaa sosiaalista elämää merkittävästi. Aineistomme keskustelut käytiin vertaistukiryhmässä, missä kaikilla vanhemmilla joko on tai oli ollut, kontakti lastensuojeluun.

Jim Walkerin (2011, 454) mukaan vanhemman häpeä voi ilmetä puhumattomuutena, sillä puhuminen voisi olla riski nöyryytetyksi tai paljastuneeksi tulemiselle. Robyn Munford (2009, 54) pitää tärkeänä sosiaalityöntekijän roolia ja sitä, että hän saa muodostettua vanhempaan hyvän yhteyden. Tätä kautta mahdollistuvat turvalliset yhteiset kohtaamiset ammattilaisen ja vanhemman välillä, mikä puolestaan on lähtökohta sille, että vanhempi pystyy käsittelemään riittämättömyyden tunteitaan, syyllisyyttään ja häpeäkokemuksiaan. Aineiston perusteella kävi selkeästi ilmi, miten paljon sekä häpeää että syyllisyyttä liittyi vanhemmalla jokapäiväiseen elämään. Asioista ei kehdattu puhua välttämättä läheisimmillekään henkilöille, vaan tilanteita oli salattu tietoisesti ja aktiivisesti. Tämä ei ollut ainakaan keventänyt arkea millään tavoin.

H6: Kyl mä jätin niinkun jäävuoren sen alaosan kertomatta aika monesta asiasta, kun en mä vaan pystyny, enkä mä vaan osannu, ku olen toivoton puhuja. Välillä tuntu siltä, et haluaisin kertoa, mut en mä sit vaan... kun ei tullu sitä hetkee... Ni semmosia... Mikä sua esti? Se minä itse. Ei yhtään mikään muu. Saan syyttää ihan itseäni.

Vanhempi kuvaili itseään toivottomaksi puhujaksi. Hän olisi halunnut kertoa vaikeista asioistaan, niistä nimenomaisista tärkeistä asioistaan, mitkä hän oli aina jättänyt kertomatta. Hän ei siihen kyennyt, ja syyllisti siitä itseään, kokien yhä lisääntyvää häpeän tunnetta toruen itseään. Vanhempi koki, että hänen kuului ottaa kaikki vastuu puhumattomuudestaan itselleen. Missä menee raja siihen, että tunne joko muuttuu tai siihen tulee mukaan viha heitä kohtaan, jotka ovat asettaneet heitäkin koskevat vanhemmuuden yhteiskunnalliset normit ja odotukset – kenties liian korkealle.

6.3 Vihadiskurssi

Tunteena myös viha kuuluu ihmisen perustunteisiin. Vihan alle voi piiloutua muita tunteita ja se voi suojata ihmistä kohtaamasta sellaisia tunteita, joiden kohtaamiseen hänellä ei vielä ole tarpeeksi voimavaroja (Goleman 1997, 341–342; Jääskinen 2020).

Yhteiskuntatieteiden tohtori Tuija Virkki (2004, 40) toteaa sosiologian väitöskirjassaan, että vihan tunteita samoin kuin vihaisuuttakin on tarkastelu sekä fysiologisina reaktioina että opittuina käyttäytymistäipumuksina. Näiden lisäksi vihaa on tutkittu yksilöllisinä ja ainutkertaisina tai sosiaalisina, kulttuurisesti ja historiallisesti muuttuvina käytäntöinä.

Vanhempien puheessa kuului vahvasti välittäminen ja rakkaus omaa lasta kohtaan, mutta myös osaltaan katkeruus ja viha elämäntilanteeseen liittyen. Vanhempien puheesta kuuli, että haastava elämäntilanne oli jatkunut jo kauan, mikä osaltaan oli johtanut tuskastumiseen.

H2: ..mut kyllä täytyy sanoa, että kyllä nyt suoraan sanottuna veetuttaa aika paljon. Mä yritän järjestää kaikki koulut, neuvottelen, neuvottelen ja taas kusee niinku kaikki hommansa. Ja niinkun se, niinkun... et niinkun sanotaan näin, että... ää... eri tilanteissa ryhmiin tulee eri lailla. Mun ongelmat on nyt niin paljon pahemmat kuin silloin.

Vanhempi käytti puheessaan kirosanoja ja toisti sanallisesti pyrkimystään järjestää asioita parempaan suuntaan. Lopulta hän vertasi nykyhetkeä menneeseen, nähden sen muuttuneen huonommaksi. Vihadiskurssi kuului vanhempien puheessa oman elämäntilanteen lisäksi ympärillä olevia tahoja kohtaan. Vanhempien puheessa rakentui kuva siitä, että he olivat joutuneet taistelemaan ja neuvottelemaan eri yhteistyötahojen kanssa, saadakseen lapselleen riittävän tuen ja avun. Vanhemman vihan ja ärtyneisyyden taustalla oli kuitenkin edelleen suru ja huoli omasta lapsesta. Vanhemman puheessa rakentui toisaalta myös kuva siitä, että tilanne oli jatkunut pitkään ja ongelmat olivat kasaantuneet, mikä ilmeni vihana ja ärtyneisyytenä.

Vihaan voi liittyä muitakin tunteita, kuten pettymystä toisia kohtaan tai mielipahaa siitä, etteivät asiat olleet menneet niin kuin vanhempi oli itse suunnitellut (Jääskinen 2020). Vanhempien puheessa rakentui kuva tilanteiden vaihtelevuudesta ja siitä, että joskus oli ollut myös parempia ja helpompia aikoja. Puheessa kuului toive muunlaisesta elämäntilanteesta ja siitä, että kun tilanne ei ollut edennyt toivottuun suuntaan, se pisti suorastaan vihaksi. Vanhempi pystyi sanoittamaan vihan kokemuksensa ilman, että hän käytti siihen kiertoilmaisua tai lieventävää lisäystä.

H3: Miksi näin ja miksei noin ja miksi ei kukaan ja pistää vihaksi, kun tämä menee tällä tavalla.

Vihadiskurssi kuului myös vanhempien puheessa heidän kokiessaan tullessa silmäti-
kuiksi esimerkiksi lasten kouluissa. Vanhemmat olivat kokeneet, että lasta ja häntä itse-
ään oli haukuttu yhteistyötahojen toimesta.

H6: Kyllä haukuttiin lasta ja minua.

Eräs vanhempi piti yhtenä syynä silmätiukuksi joutumiselle sitä, että hän oli ollut avoin
perheensä haasteista ja ongelmista. Vanhempi koki, että hänen lastansa syytettiin tämän
avoimuuden vuoksi aina kaikesta. Vanhempien puheessa syytetyksi joutuminen nostatti
tunteita, ja he kokivat tilanteen menneen liian pitkälle. Viha voi ylipäättään ilmetä tilan-
teessa, missä ihminen on kokenut tullessa kohdelluksi väärin tai epäoikeudenmukaisesti.
Myös Michalinos Zembylas (2007, 18) korostaa yksilön kokemaa epäoikeudenmukai-
suutta, joka voi ilmetä vihana, mikä puolestaan toimii ihmisen defenssinä kyseisessä ti-
lanteessa. Vanhempi toisteli oman lapsensa nimeä pitäessään hänen puoliaan tilanteessa,
missä häntä syytettiin automaattisesti, vaikkei hän olisikaan ollut syyllinen tapahtumiin.
Tässä kulki raja, mikä selkeästi opettajan taholta ylitettiin, eikä vanhempi kyennyt sitä
hyväksymään.

*H4: jos oli metelii, ni se oli aina Jere. Se sano aina, et Jere, Jere... Ja sehän
teki opettaja siinä vaiheessa, et Jere oven ulkopuolelle. Se meni jo liian...
alko mennä liian pitkälle, olin niin hermostunut silloin siitä.*

Perheen ongelmiin ei myöskään saatu apua, vaan sitä pyytäessä siitä seurasi uusia hanka-
luuksia. Eräs vanhempi totesi, että hän oli jopa myöntänyt perheellään olevan ongelmia,
ja tämän seurauksena lasta syytettiin aina kaikesta. Vanhempi korosti, että syytökset ”kär-
jistyivät” aina hänen lapseensa.

*H5: Nii, kun siinä saattaa olla just toi toinen ääripää, et sit tavallaan, kun
sä myönnät että meil on ongelmia, ni sitten kärjistyy sit aina siihen sun lap-
sees...*

Vanhemmat puhuivat suoraan sellaisista tunteista lapsiaan kohtaan, joita ei välttämättä
pidetä ”hyväksyttävänä” tai sopivina puhua ääneen. Vanhempien rohkea puhuminen vi-
han tunteesta ryhmän kesken voi johtua siitä, että vertaistukiryhmässä jokin yhteinen omi-
naisuus yhdistää vertaisia. Ryhmän kesken jaetaan kokemuksia, joista osallistujat saavat
tukea arkeen sekä tuntevat yhteenkuuluvuutta (Dennis 2003; Kippola-Pääkkönen 2018,
163–164; Mikkonen 2009, 29).

H1: *Mut sitten, kun eihän niitä kielteisiä tunteita esim. sitä lasta kohtaan, niin en tietenkään niitä voinut sanoa kenellä vaan, mutta tavallaan, että muistan, että täällä me joskus tavallaan naurettiinkin, että... tai nauroin, et nyt on Pirkon päivä ja mä oikein tuuletin, että "Vittu mä vihaan sitä mun pentua". Tietyllä tavalla, että se oli sitten niinku näinkin, että... et ei ollut vaan sitä hät... hätää ja myötätuntoa, bye bye, niinku päähän paijausta vaan, et oikeesti sai, sai tota... Mä luulen, et siinä vaiheessa, että jokainen alko saamaan eniten... Mä ainakin sain, niinku, irti... Et se oli se yks kerta, kun mä itkin ja raivosin täällä.*

Turvallinen ilmapiiri ja vertaisten tuki osaltaan mahdollistivat sen, että vanhempi uskalsi sanoa vihaavansa välillä omaa lastaan. Sanoma oli voimakas, mutta vihaan limittyi paljon muutakin. Vanhemmat totesivat haastattelussa useita kertoja, että heitä yhdistää huoli lapsista, joka puolestaan johtuu siitä, että lapsen elämäntilanne ei ole paras mahdollinen. Vanhempi kuvaili puheessaan tunteitaan kirosanojen kautta, samalla siitä välittyi useita päällekkäisiä tunteita, minkä välillä hän ajoittain "seilasi" ikään kuin ei olisi osannut päättää sitä, mikä oli hänen primääritunteensa missäkin kohtaa.

Vanhemmat sanoittivat haastattelussa, että he olivat kokeneet voineensa sanoa sellaisia asioita ääneen, joita he eivät voineet sanoa ystävien tai sukulaistensa kuullen. Vihaa ei voi hallita loputtomiin, vaan sen pitää antaa purkautua, mikä on myös hyväksi ihmiselle (Goleman 1997, 85). Tunteiden purkaminen helpottaa ihmisen oloa ja etenkin puhuminen on tehokas tapa purkaa vihaa (Jääskinen 2020). Vanhemmat kertoivat, että he pystyvät vertaistensa kanssa puhumaan asioista, joista eivät voi muiden kanssa keskustella.

H1: *Tässä porukassa voi tuulettaa, kun tietää sen, että kukaan näistä ei kumminkaan sit juoruamaan jollekin sinut toista kautta tuntevalle.*

Vanhemman oli turvallista kertoa jossain hetkessä vihanneensa lastaan, koska hän uskoi vertaistensa ymmärtävän häntä sen sijaan, että he tuomitsisivat hänet vanhempana. Vanhemmat kertoivat sellaisestakin kokemuksestaan, että heitä oli aidosti kuunneltu ryhmässä ja he olivat voineet olla omia itsejään. Vanhemmat puhuivat haastattelussa useassa kohdassa suoraan vihasta, mutta vihan tunne limittyi usein muihin tunteisiin ja kokemuksiin. Ärsytys ja turhautuminen rakentuivat vahvasti puheessa.

6.4 Välittämiskurssi

Välittämiskurssi kuului vanhempien puhuessa lapsistaan. Sen lisäksi myös siinä, että he kertoivat muiden huomanneen sen, miten paljon he lapsistaan välittävät. Vanhemmat kertoivat kokemuksiaan siitä, että vaikka lapsi oli keskiössä, heistä itsestään oli välitetty vanhempina. Välittämisellä oli siis useita ulottuvuuksia vanhempien puheessa. Nel Noddings (2012, 771–772) toteaa, että ihminen saa alkunsa suhteessa ja elää elämäänsä suhteissa. Tämän katsotaan olevan välittämisen etiikkaa. Suhteessa toinen osapuoli ottaa välittämistä vastaan, kun toinen sitä hänelle osoittaa. Välittäjä ja välittämisen kohde vaihtavat tasavertaisessa suhteessa roolejaan säännöllisesti osoittaen toisilleen välittämistä molemminpuolisesti. Vanhemman ja lapsen välisessä kasvatussuhteessa välittäminen ei kuitenkaan voi olla yhtä tasavertaista tai vastavuoroista.

Hurtig (2003, 14) tarkastelee vanhemmuuden lähestymistä sen tehtäväluonteen kautta, jolloin tarkastellaan, miten vanhempi kykenee toteuttamaan vanhemmuuteen liittyvät velvoitteensa. Alla seuraavassa sitaatissa vanhemman puheessa välittämiseen kiteytyi vahvasti turvallisuuden tunteen luominen lapselle. Tähän kuului vanhemman oleminen kotona ja ruuan antaminen. Vanhempi piti tärkeänä sitä, että lapsen oli kiva tulla kotiin, koska siellä oli joku odottamassa häntä. Myös Söderholm (2004, 59–60) liittyy vanhemmuuteen lapsen perustarpeiden huomioimisen. Vanhempi käytti puheessaan paljon lapsen nimeä, mistä tuli vaikutelma läheisyydestä ja merkityksellisyydestä. Hän kertoi antaneensa itsensä lapselle kokonaan, minkä tarkoituksena oli luoda turvallisuuden tunnetta.

H4: Mut mä sanon, et se on ollu hirveen hyvä asia mulle itselleni ja se on ollu hyvä asia Jerelle. Koska mä oon pystynyt antamaan Jerelle... Mä oon tavallaan antanu niinkun itteni kokonaan. Että vieläkin, vaikka Jere on nyt 17, niin mä nään, että se niinkun tykkää. Siit on ihanaa, et mä oon siellä kotona. Se on joku turvallisuusjuttu, et turvallinen vanhempi on siel kotona. Ja siel on ruokaa ja siel on kaikkee, niinkun et se on semmonen... Kotiin on kiva tulla. Mikä on mun mielestä ihana asia lapsella.

Aineistossamme välittämisen diskurssi kuului vanhempien puheessa esimerkiksi heidän todetessaan tehneensä kaikkensa lastensa eteen. Vanhempi kertoi olevansa jopa epätoivoinen, sillä hän oli niin kovasti yrittänyt tehdä kaikkensa. Ihminen, joka kokee tehneensä kaikkensa toisen ihmisen eteen ei tekisi niin, ellei hän kokisi syvää välittämistä toisesta.

Juha Hämäläinen (1986, 132–135) on tutkinut liseniaatintyössään vanhemmuutta elämänmuutoksena ja todennut, että vanhemmaksi tuleminen ja lasten merkitys liittyvät usein monin tavoin ihmisenä olemisen ja elämän mielekkyyteen. Tutkittavat olivat kokeneet, että lapset tuovat heidän elämälleen päämäärän ja jopa tarkoituksen, sillä yksi ihmisenä olemiseen liittyvä kriteeri on lapsen saamisen myötä täyttynyt. Lapset ovat symboloineet vanhemmille myös elämän jatkumista. Noddingsin (1984) mukaan tämä ei poista lapsen välittämistä vanhemmasta, mutta kasvatussuhteessa vanhemmalla on vastuu lapsen välittämisestä. Vanhemman rooli kasvattajana pitää sisällään paljon erilaisia tehtäviä, jotka elävät lapsen kehityksen mukaan. Eräs vanhempi kuvasi lastaan toivottomaksi murrosikäiseksi ja itseään epätoivoiseksi äidiksi, joka oli yrittänyt tehdä kaikkensa. Puheesta rakentui kuva murrosiän tuomista haasteita, mutta toisaalta vanhempi kertoi tehneensä kaikkensa, joka kuvastaa vanhemman välittämistä lapsestaan.

H5: täällä lastensuojelun ryhmässä, mis oli nää murrosikäset lapset, niin siin tuli kyl tosi konkreettisesti se, että täs arjessa elää tää murrosikänen, joka on ihan toivoton ja äiti, joka on ihan epätoivonen ja äiti, joka on yrittänyt tehdä kaikkensa

Vanhempien puheessa oli kuultavissa useissa kohdissa, ettei elämä ole ollut helppoa ja haasteita matkan varrella on ollut välillä jopa liikaakin. Vanhemmat puhuivat kokemuksistaan ja tuntemuksistaan hyvinkin suoraan ja avoimesti. Kuitenkin vanhempien puheessa rakentui välittäminen niin vanhemman kuin lapsenkin osalta.

H1: Jos en ois yhtään mukulaa saannu, ni oisin ollut vähän, vähän onnettomampi ihminen. Mutta tietysti tota, olisin mielelläni ottanut vähän helpomman kasvuvaiheen hänelle.

Vanhempi kertoi, että hän olisi onnettomampi ilman lapsia. Toisaalta kyseinen vanhempi totesi, että lapsen kasvuvaihe olisi voinut olla helpompi. Vanhempien mukaan lapset ovat tai ovat olleet lastensuojelussa asiakkuudessa, jonka kautta perhe oli saanut tukea. Vanhempien puheessa rakentui kuva siitä, että lapset ovat asiakkuudessa vanhempien omasta halusta sekä huolesta johtuen.

H2: Me ollaan äitejä, me ollaan kaikki oltu ite tekemässä, et ne lapset on ollut poissa tai ne lapset on ollut lastensuojelun asiakkaita pitkälti mejän vanhempien omasta niinku huolesta ja niinku omasta halusta.

Hyvään vanhemmuuteen kuuluu myös avun ottaminen vastaan, jotta lapsen ja perheen tilanne muuttuisi parempaan. Välittämisen diskurssi rakentui siinä, että vanhempi oli ottanut apua vastaan perheelleen. Vanhempi oli kiitollinen siitä, että hän oli saanut lapsen,

eikä sen sijaan käyttänyt terminä esimerkiksi ”tehnyt”, mikä kuvastaa sitä, ettei lapsen saamista pidetty itsestään selvänä.

Vanhemman puheesta kuului välittäminen myös muita lapsiaan kohtaan. Lisäksi hän koki oman hyvinvointinsa tärkeänä asiana. Vanhempi kertoi, että oman lapsen haasteet olivat koskettaneet koko perhettä. Kuitenkin vanhempi oli kokenut, että hänen piti pystyä olemaan vanhempi myös toiselle lapselleen, mikä edellytti sitä, että hän itse oli kunnossa. Tässä rakentui vanhemman välittäminen niin itseään kuin myös muuta perhettään kohtaan, vaikkakin itsestä huolehtiminen kuului puheessa suorituskeskeisenä toimintona.

H3: mun pitää sit kuitenkin niinkun toisellekin lapselle, toiselle lapselle pystyy tekee se, että on ite kunnossa

Vanhempien puheesta kuului tunne siitä, että heistä välitetään, niin omien lasten kuin muidenkin tahojen osalta. Vanhemmat kertoivat, että esimerkiksi heidän oma äitinsä oli lohduttanut heitä ja todennut, että vanhempi oli tehnyt kaiken voitavansa lapsensa eteen. Puheessa rakentui kuva siitä, että muutkin olivat huomanneet vanhemman välittämisen lapsestaan ja myös hänen erinäiset yrityksensä siitä, että asiat ratkeaisivat ja tilanne muuttuisi parempaan. Vanhemman puheesta kuului, että oman äidin sanat olivat hänelle merkityksellisiä, koska vanhempi uskoi oman äitinsäkin surreen joitakin päätöksiä vanhempansa. Puheessa korostettiin äitiä, jotka nostettiin jopa ikään kuin jalustalle.

H5: Must on ollu ihanaa nyt, kun mun äiti on sanonut, että sä oot tehnyt kaikkes. Must tuntuu ihan hirveen hyvältä. Niinkun kaikessa tässä vuosien taivalluksessa. Et niinkun, et sun ei pidä ittees syyllistää koskaan.

H6: Kuinka hirveen tärkeetä, et se on vielä oma äiti. Nii... oma äiti joka niinkun kans niinkun on varmasti surrut aikoinaan kaikennäköisiä päätöksiä.

H5: Se sano mulle, et ”älä huoli”. Sä oot tehny aivan kaikki hyvin. Niin hyvin, kun sä oot vaan osannut, niin sä oot tehny.” Et heti tuli niinkun semmonen tuki sieltä.

Vanhempien puheessa rakentui tunne siitä, että lapsi välittää omasta vanhemmastaan, vaikka he olivat tehneet sellaisia päätöksiä ja ratkaisuja elämässä, jotka olivat saattaneet hankaloittaa elämää. Puheessa korostui se, että vaikka vanhemmat itse olisivat tehneet asioita, jotka eivät olleet lapsen edunmukaisia, oli heidän keskinäinen suhteensa ja välittäminen pysyneet yllä.

H4: Se tunneside on niihin isään ja äitiin olemassa.

Eräs vanhempi tunnisti, että lapsella oli olemassa tunneside äitiin ja isään, vaikkei se aina siltä tuntunutkaan. Välittämisen tunne vanhemmalla ei rajoittunut pelkästään omaan perheeseen ja vertaisiin, sillä myös viranomais-suhteessa oli kuultavissa välittämistä. Vanhempi oli saanut tunnustusta vanhemmuudestaan ja lapsesta välittämistään lastensuojelun perhetyöntekijöiltä.

H5: se tuki, mitä mä siis sain lastensuojelun työntekijältä sitten niinkun siin viimesil hetkil. Se oli kyl ihan siis kertakaikkiaan niinkun... et en ois yksin esimerkiks pystyny menee pahoittelupalaveriin tai muuta, että... Et, että... Se oli kyllä tosi ammattilainen.

Osa vanhemmista oli kokenut sosiaalityöntekijän tuen merkittävänä. Asiakkaan ja viranomaisen välinen suhde ei kuitenkaan ole samanlainen kuin suhde esimerkiksi omaan perheenjäseneseen. Sosiaalityö on muutosta tavoittelevaa ja siinä välittäminen tulee esiin eri tavalla. Juhila (2006, 7, 160) korostaa, että sosiaalityössä tuki ja kontrolli nivoutuvat yhteen ja niitä on joskus vaikeaa erottaa toisistaan. Vallan voidaan aina ajatella olevan läsnä sosiaalityössä. Juhila painottaa myös huolenpitosuhdetta sosiaalityössä, jossa sosiaalityöntekijän kuuluu huolehtia asiakkaasta antamalla apua ja tukea. Näemmekin, että huolenpitosuhteen voisi rinnastaa viranomaisen välittämiseen vanhemmasta. Vanhemman puheessa nimittäin rakentui tunne siitä, että sosiaalityöntekijän tarjoama tuki oli ollut hänelle todella tärkeää niin läsnäolon kuin tarjottavan palvelunkin osalta.

H2: Meil on tosi mahtava sosiaalityöntekijä, se anto mulle lapun käteen ja mä soittelin ja pääsin tähän ryhmään. Et mä oon niinku päässyt... niinku tämmösen ryhmätuen piiriin hyvin nopeesti. Tää on ollut tosi tärkeetä.

Välittämisen diskurssi vanhempien puheessa rakentui monen eri ulottuvuuden kautta. Välittäminen tunteena limittyi huolenpitoon, turvallisuuden tunteeseen, perustarpeisiin vastaamiseen, perheeseen, vertaisiin ja viranomaisiin. Välittämisen tunne oli iso osa sellaista vanhemmuutta, joka pysyy aina taustalla, vaikka vastoinkäymisiä ja haasteita tulisikin vastaan. Vanhemman puheessa oli kuultavissa sitä, että jonkinlaista ”etääntymistä” vanhemman ja lapsen välillä oli ollut havaittavissa tiettyjen ratkaisujen vuoksi. Kuitenkin tunneside ja välittäminen olivat edelleen läsnä.

7 Johtopäätökset ja pohdinta

Tässä luvussa esittelemme tiivistetysti analyysimme keskeisimmät tulokset siitä, miten eriarvoisen vanhemmuuden sosiaalinen todellisuus rakentui vanhempien puheessa niin eriarvoisuuden kuin tunteidenkin osalta. Pyrimme peilaamaan vertaistukiryhmässä käytyä keskustelua aiempiin tutkimuksiin sekä tutkimuksemme teoreettiseen taustaan. Painopisteemme on etenkin Burrin, Gergenin, Bergerin ja Luckmannin näkemyksissä todellisuuden sosiaalisesta rakentumisesta. Merkittävänä tutkimuksena pidämme Helsen väitöskirjatutkimusta syrjäyttämisen yhteiskunnasta. Tämän lisäksi pyrimme arvioimaan tutkimusprosessimme onnistumista ja omaa rooliamme tutkijoina. Lopuksi pohdimme eriarvoisen vanhemmuuden merkitystä yhteiskunnallisella tasolla sekä siihen liittyviä mahdollisia jatkotutkimusaiheita.

Tutkielmamme haastatteluaineistossa vanhempien lastensuojelun vertaistukiryhmässä käydyissä keskusteluissa paikantui selkeästi eriarvoisuus- ja tunnediskurssit. Eriarvoisuusdiskurssi kuului läpi aineiston diskursiivisesti vahvimpana ja sitä tuotettiin vanhempien puheissa myös määrällisesti eniten. Tunnediskursseista paikansimme suru-, syyllisyys-, viha ja välittämiskurssin. Eriarvoisuusdiskurssi oli mukana rakentamassa tunnediskurssien luomaa sosiaalista todellisuutta vanhempien keskinäisessä puheessa.

Eriarvoisuusdiskurssissa oli kaksi ulottuvuutta, eriarvoisuus avun saamisessa ja eriarvoisuus suhteessa muihin vanhempiin. Tärkeiksi kysymyksiksi hahmottuivat siten huoli yhteiskunnan ylläpitämisestä syrjäyttämisestä, riittämättömistä sosiaalihuollon palveluista tai niiden tavoittamattomuudesta. Lisäksi sosiaalityöntekijän rooli jäi eriarvoisuusdiskurssin perusteella vanhemmalle etäiseksi, mikä näyttäytyi esimerkiksi siten, ettei vanhempaa ja lasta ollut välttämättä tavattu sosiaalityöntekijän toimesta pitkänkään asiakkuuden aikana kuin kerran tai kaksi. Vanhemmat olivat myös joutuneet itse etsimään heille sopivinta sosiaalihuollon palvelua, usein lisäksi tuloksetta. Eriarvoisuusdiskurssi osoitti vanhempien kokemusta eriarvoisuudesta suhteessa muihin vanhempiin. Jonkinlainen yhteisen kielen ja sen myötä sosiaalisen todellisuuden kokemus jäi muiden vanhempien kanssa täysin kokematta. Vanhempien puheessa rakentui kuva, jonka mukaan muilla vanhemmilla ei ole todellisia tai yhtä vakavia ongelmia kuin asiakkuudessa olevien lasten vanhemmilla.

Eriarvoisen vanhemmuuden diskurssit loivat samanaikaisuudellaan ja rinnakkaisuudellaan, mutta myös osin päällekkäisyydellään laajan kuvan lastensuojelun kontekstissa ilmenevästä vanhemmuudesta. Yhteenvedona vanhempien käymästä keskustelusta voidaan todeta, että eriarvoisuus nähtiin hyvin kokonaisvaltaisena tunteena ja kokemuksena, mihin liittyi useita erilaisia, päällekkäisiä ja vaikeita tunteita. Eriarvoisuuteen koettiin sisältyvän vahvan negatiivisia tunteita, kuten syyllisyyttä, vihaa ja surua. Näiden lisäksi siihen liittyi valta-asetelma yhteiskuntaan nähden. Alisteisuus kuului olettamuksina siitä, etteivät asiat tule muuttumaan paremmiksi niin palveluiden kuin eriarvoisuuden lieventämisenkään suhteen huolimatta siitä, että joitakin onnistumisen kokemuksiakin ilmeni.

Surudiskurssiin tiivistyi vanhempien puheessa useita erilaisia suruun liittyviä tunteita ja kokemuksia. Nämä liittyivät muun muassa menetyksiin, yhtäkkisiin muutoksiin, syyllisyyden tunteisiin, epäonnistumisen kokemuksiin ja lisäksi toiveiden ja suunnitelmien toteutumattomuuteen. Vanhempien puheessa rakentui myös kuva surun kasaantumisesta, jonka vuoksi osa vanhemmista oli käynyt sururyhmissä. Vanhemmat kuvasivat surun aiheuttamia kehollisia reaktioita sekä surun valtavaa voimaa, joka saattoi iskeä yllättäen. Eriarvoisuus kuului surudiskurssin sisällä esimerkiksi siten, että vanhemmat kokivat, ettei muiden vanhempien tarvitse surra samanlaisia asioita, kuin mitä he olivat joutuneet lastensa elämässä suremaan.

Syyllisyysdiskurssi ilmensi eriarvoista vanhemmuutta vanhempien puheessa monella eri osa-alueella. Puheesta välittyi vahvasti syyllisyyden lisäksi häpeä, huono itsetunto ja epäonnistuminen omassa vanhemmuudessa. Syyllisyys kuului puheessa myös silloin, kun vanhemmat pohtivat omia kykyjään ja mahdollisuuksiaan toimia äitinä. Vanhemmat kokivat epäonnistuneensa, kun he olivat yrittäneet hakea apua perheilleen. Syyllisyys liittyi vahvasti vanhempien jokapäiväiseen elämään, eikä perheen vaikeista elämäntilanteista ollut kehdattu kertoa välttämättä edes läheisille. Eriarvoisuus kuului vahvasti syyllisyydessä esimerkiksi tilanteessa, missä vanhempi koki jopa, ettei hän ollut ”oikea äiti”, veratessaan itseään muihin äiteihin.

Vihadiskurssi kuului vanhempien puheessa niin omaa elämäntilannetta, kuin myös ympärillä olevia tahoja kohtaan. Vanhemmat kokivat, että heitä ja lapsia oli kohdeltu epäoikeudenmukaisesti erinäisten ammattilaisten osalta. Vanhempien puheessa rakentui viha

siitä, että heidät oli otettu silmätikuksi, kun perheen haasteet ja ongelmat oli sanottu ääneen. Vanhemmille oli muodostunut jopa kokemus siitä, että heitä ja lasta oli haukuttu. Vanhemmat kokivat ajoittain oman elämäntilanteensa niin haastavana, että he kertoivat välillä vihaavansa omaa lastaan. Kuitenkin vanhempien puheessa rakentui samalla vahva välittäminen ja huoli omasta lapsesta.

Välittämiskeskustelu kuului vanhempien puheessa kaikesta huolimatta vahvasti. Välittäminen liittyi vahvasti lapsen huolenpitoon ja perustarpeisiin vastaamiseen ja turvallisuuden tunteen luomiseen kotona. Välittämistä ilmeni myös suhteessa perheeseen, vertaisiin sekä joihinkin viranomaisiin. Välittäminen oli iso osa sisukasta vanhemmuutta, joka pysyi aina taustalla, vaikka vastoinkäymisiä ja haasteita tulisikin vastaan. Vanhemman puheessa oli kuultavissa, että jonkinlaista ”etääntymistä” vanhemman ja lapsen välillä oli ollut havaittavissa tiettyjen ratkaisujen vuoksi. Kuitenkin tunneside ja välittäminen olivat edelleen läsnä.

Vanhemmuuden katsottiin olevan kuitenkin välittämiskeskustelusta, huolimatta monenlaisista haasteista lasten kasvatuksen suhteen. Vanhemmat kävivät keskustelua eriarvoisuudesta suhteessa yhteiskuntaan ja muihin vanhempiin. Vertaisilta he kokivat saaneensa sellaisia onnistumisen ja hyväksynnän kokemuksia, mitä he eivät olleet muualta yhteisöistä tai yhteiskunnasta aiemmin saaneet, vaikka he olivat sitä toivoneet ja siihen pyrkineet. Toisaalta vertaisten kertomuksista osalle vanhemmista oli tullut kokemus, ettei heidän perheensä asiat olleetkaan niin huonosti. Joillakin vanhemmilla saattoi olla vielä haastavampaa lastensa kanssa.

Verratessamme tutkimuksemme tuloksia aiemmin vanhemmuudesta tehtyjen tutkimusten tuloksiin, myös meidän tutkimuksemme korostui eriarvoisen vanhemmuuden kokemus suhteessa sekä yhteiskuntaan että lastensuojelun asiakkuuden ulkopuolella oleviin vanhempiin. Forsbergin (2014) perhe- ja Sevónin (2009) äitiystutkimuksissa korostuivat yhteiskunnan vanhemmuudelle asetetut suuret ja tiukat odotukset ja se, etteivät kaikki vanhemmat ja perheet asetu samanlaiseen muottiin. Tutkielmassamme vanhempien eriarvoisuuden ja ulkopuolisuuden kokemukset korostuivat esimerkiksi, kun he vertasivat toisten vanhempien elämänkulkua omaansa. Helne (2002) painottaa syrjäytymiseen liittyvässä tutkimuksessaan yhteiskunnallista vastuuta liittyen perinteiseen ajatteluun yksilöstä reunalla. Hän kääntää katseen reunoilta keskukseen, sillä tuo keskus on konteksti, missä syrjäytyminen on tyypillisesti konstruoitu sosiaalisesti ongelmaksi.

7.1 Yhteiskunnan vastuu eriarvoisuuden aiheuttajana

Vanhemmat tuottivat puhetta vertaistukiryhmässä vanhemmuudestaan. Heidän käymänsä keskustelu ja kokemukset eriarvoisesta vanhemmuudesta tukevat ajatusta siitä, että yhteiskunta on osaltaan vastuussa syrjäyttämistä ja eriarvoisuuden aiheuttamisesta. Puheessa oli nimittäin piirteitä sellaisesta eriarvoisuudesta, mihin he eivät itse olleet voineet vaikuttaa. Yhteiskunnalla on tulosten perusteella suuri vastuu siitä, mihin yksilö yhteiskunnan jäsenenä paikantuu, vaikka vanhemmat näkivät myös omien elämänvalintojen ja tekojen vaikuttaneen marginaaliin ajautumiseen.

Puheessa kuului yhteiskunnan asettamat normit ja vaatimukset vanhemmuudelle. Tämä näkyi esimerkiksi siten, että vanhemmat kokivat epäonnistuneensa suhteessa näihin vaatimuksiin, mikä aiheutti heille myös syyllisyyttä. Burrin (1995, 3–4) mukaan sen, minkä ajattelempa olevan ominaista vanhemmuudelle, ei ole tyypillistä tai sidottavissa koskaan ainoastaan tietylle ajanjaksolle tai tietylle kulttuurille. Konstruktionismi on kiinnostunut sosiaalisesta toiminnasta nimenomaan sen vuoksi, että tiedon merkityksellistäminen tapahtuu ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Tietoa ei siis johdeta luonnosta sellaiseen, vaan sen sijaan ihmiset tuottavat sitä keskinäisessä vuorovaikutuksessaan, eli konstruoivat. Tästä seuraa käsitys siitä, että totuutena pidetyt asiat ovat peräisin sosiaalisista prosesseista. (Burr 1995, 4; Eskola & Suoranta 2000, 194; Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 9.)

Berger ja Luckmann (1995, 29) ovat todenneet, että ihmisen jokapäiväinen elämä esiintyy hänen itsensä tulkitsevana todellisuutena ja subjektiivisesti merkityksellisenä yhteisenä maailmana. Heidän teoriansa keskeinen argumentaatio tiivistyy siihen, että ihmiset sekä tuottavat että uusintavat elämäänsä, jopa maailmaansakin omalla ajattelullaan ja toiminnallaan. Teoriassa arkiymmärrys on siis – voisiko sanoa vain – itsestäänselvyyksinä pidettyjä tulkintoja jokapäiväisen elämän todellisuudesta. Toisaalta vanhempien puheessa eriarvoisuus pysyi yllä ja uusiutui jatkuvasti, kun he puhuivat tunteistaan ja kokemuksistaan. Eriarvoinen vanhemmuus ja rooli lastensuojelun asiakkaana vahvistuivat entisestään yhteisen puheen kautta.

Vanhemmat olivat keskenään siinä mielessä samassa asemassa, että heitä kaikkia yhdisti huolenpito lapsesta ja siihen liittyvä lastensuojelun joko aiempi tai nykyinen asiakkuus. Malcolm Paynen (1997, 17) mukaan todellisuutta ylläpidetään jokapäiväisessä

keskustelussa erityisesti niiden ihmisten kanssa, jotka koetaan itselle merkityksellisinä. Tällöin keskustelu samalla rakentaa ja ylläpitää identiteettiä. Yksilön identiteetti onkin dialektisessa suhteessa yhteiskuntaan. (Berger & Luckmann 1995, 159–184; 195–206; vrt. Berger 1991, 79.) Vanhemmat kokivat olevansa etäällä yhteiskunnan palveluista sekä erilaisessa ja eriarvoisessa asemassa muihin yhteiskunnan vanhempiin nähden.

Helne (2002, 113, 118) toteaa, että syrjäytyneet nähdään usein kokonaisvaltaisesti huono-osaisina, ja heidät halutaan pitää niin sanottuina muina. Toisaalta heidät halutaan samalla palauttaa yhteisyyteen. Syrjäytyneet ovat siis nähtävissä kategoriana, jolla otetaan selkeästi etäisyyttä sen edustajiin. He eivät myöskään ole keskellä eli normaaleina pidettyjä, vaan marginaalissa eli epänormaaleiksi luokiteltuja. Syrjäytyminen on omanlaisensa sosiaalinen konstruktio, ja diskurssi asettuu osaksi syrjäytymisen ja yhteiskunnan hallinnoimista (mt. 21, 26). Syrjäytymisestä käyty keskustelu saattaa heijastua siihen, miten sen kohteena olevat ihmiset näkevät ja ymmärtävät itsensä. He voivat omaksua identiteetin, jota syrjäytyneiltä odotetaan, tai position, jota syrjäytymisdiskurssi tarjoaa. Ei siis ole samantekevää, miten ihmisistä missäkin kontekstissa puhutaan. Olemme sitä mieltä, ettei lastensuojelun asiakkuudessa olevia tulisi asettaa marginaaliin ajattelussa, puheessa tai asenteissa. He nimittäin kokevat jo lähtökohtaisesti olevansa siellä huolimatta siitä, että asiakkuudessa voi olla lapsia ja perheitä mistä tahansa yhteiskuntaluokasta tahansa. Onkin siis tärkeää pohtia sitä, miksi syrjäytyneistä puhuttaessa yhteiskunta ei juuri näytty, tai mikäli näyttäytyy – tekee se sen viattomuuteen verhoutuneena (mt. 44).

7.2 Eriarvoinen vanhemmuus tutkimuksessamme

Tunne- ja eriarvoisuusdiskurssien muodostama keskustelu sisälsi viitteitä yhteiskunnan luomasta eriarvoisuudesta vanhemmuudelle. Perustelemme tätä sillä, että tasa-arvoisuuden kokemusta oli jarruttamassa palveluiden puuttuminen ja niiden huono saavutettavuus. Tähän heillä ei vanhempina ollut mahdollisuuksia vaikuttaa toisin kuin siihen, miten he diskurssiensa myötä rakensivat eriarvoisen vanhemmuuden todellisuuttaan. Steven F. Hick ja Kate Murray (2009, 87) toteavat työntekijöiden tavanomaisina pidettyjen lähestymistapojen korostavan asiakkaiden sopeutumista niihin palveluihin, mitkä ovat yhteiskunnallisen palvelujärjestelmän määrittelemiä. Heidän mukaansa sosiaalisen hyvinvoinnin todellista kehitystä ei voida saavuttaa, ellei tarkastella perusteellisesti esimerkiksi sitä,

miten yhteiskunnassa kohdennetaan erilaisia resursseja. Vanhempien välisessä keskustelussa pyrittiin vaikuttamaan haastattelijaan, jotta hän voisi sosiaalityöntekijänä tutkimuksessaan tuoda yhteiskunnallisia epäkohtia esille. Vanhempien diskursseista löytyi viitteitä avoimeen ja kriittiseen yhteiskunnalliseen keskusteluun.

Brittiläisen sosiologin Beverley Skeggsin (2004, 121) mukaan itsestä kertominen kietoutuu luokkaan. Keskiluokkaiseksi määritetyille henkilölle on tyypillistä jonkinlainen itsevarmuus. Tämä näkyy muun muassa siten, että oma ääni esitetään ja koetaan kuulemisen arvoisena ja lisäksi se, että omista elämäntarinoista kerrotaan erilaisissa ryhmissä tai taiteessa vapaaehtoisesti. Yhteiskunnasta syrjäytyneiden tai jollain tavoin ulkopuolisiksi määritellyiksi tulleiden ihmisten itsestään kertominen tai elämänkertojen esiintuominen on toisenlaista. Tähän liittyy näkökulma kertomisen pakosta, sillä he kertovat tarinansa usein esimerkiksi sosiaalihuollossa, jolloin kertomiseen liittyy ehdollinen näkökulma. Se voi esimerkiksi toimia ehtona taloudellisen tuen saamiselle.

Keskustelu eriarvoisesta vanhemmuudesta ei tulostemme perusteella muodostunut ainoastaan vanhempien välisessä vuorovaikutuksessa konstruoiden, vaan yhteiskunnan vastuun nähtiin myös olevan hyvin vahvasti olemassa. Helne (2002, 172) on todennut, ettei syrjäytymisessä ole kyse vain sosiaalisesta huono-osaisuudesta vaan myös – ja ehkäpä ennen kaikkea – normaalin rajoista. Eriarvoisuuspuheen vaikutukset ihmisten elämään saattavat olla leimaavuudessaan hyvinkin konkreettisia, ja näin luotujen rajojen häivyttäminen kovan työn takana. Näemme hyvin merkityksellisenä sosiaalityöntekijän vastuun liittyen siihen, minkälaista puhetta esimerkiksi lastensuojelun asiakkaista tai heidän vanhemmistaan tuotetaan. Puhe on ajattelun peili samalla kun kirjoitettu teksti on tapa ajatella. On siis selvä, että sosiaalityön etiikka liittyy syrjäytymis- ja eriarvoisuuskeskusteluun oleellisesti.

7.3 Pohdinta

Tässä pro gradu -tutkielmassa olemme käsitelleet eriarvoisen vanhemmuuden sosiaalisen todellisuuden rakentumista. Kiinnostuksemme kohdentui siihen, miten vanhemmat itse rakensivat puheessaan vanhemmuuttaan. Tarkastelumme keskiössä oli etenkin se osa-alue, miten he puhuivat vanhemmuuteensa liittyvistä tunteistaan ja eriarvoisesta – kenties marginaalisestakin suhteesta yhteiskuntaan ja muihin vanhempiin nähden.

Tutkielmamme teoreettisena viitekehyksenä toimi sosiaalinen konstruktionismi, ja siinä erityisesti Bergerin ja Luckmannin näkemys todellisuuden sosiaalisesta rakentumisesta.

Haastatteluaineistostamme selkeimpänä näyttäytyi eriarvoisuusdiskurssi, jonka kautta vanhempien suhde sekä yhteiskuntaan että muihin vanhempiin ilmeni kantavana. Tämän lisäksi aineistossa oli havaittavissa tunnediskursseina suru-, syyllisyys-, viha- ja välittämiskurssit. Mielestämme eriarvoisuusdiskurssin erottaminen tunnediskursseista oli tärkeää, sillä se määrittäi yksilön ja yhteiskunnan välistä suhdetta, siinä ilmenevää etäisyyttä ja vanhemman paikkaa ja asemaa yhteiskunnan jäsenenä. Eriarvoisuuden kokemukseen on yksilötasolla vaikeaa, ellei mahdotontakin vaikuttaa, sillä pahimmillaan yhteiskunta syrjäyttää, määrittää ja luokittelee toiminnallaan yksilön sijainnin marginaaliin.

Tunnediskurssit kuvastivat mielestämme sitä realiteettia, mikä yhteiskunnassamme liitetään vanhemmuuteen lastensuojelun kontekstissa. Tämän lisäksi niihin kietoutui sellainen todellisuus, jossa vanhemmat sitä elävät. Lastensuojelun asiakkailta on arjessaan kokemus siitä, että he ovat eriarvoisessa ja heikommassa asemassa muihin vanhempiin nähden. Näin on jo lähtökohtaisestikin, sillä heidän kohtaamansa arkiseksi muodostuneet vaikeudet ovat sellaisia, mihin välttämättä muut vanhemmat eivät koskaan lapsensa kautta törmää. Onhan täysin eri asia olla huolissaan hieman kotiintuloajasta myöhästyneestä lapsesta kuin pitkään kotoa karussa olleesta, päihteitä käyttävästä lapsesta. Näemme, ettei ole myöskään helppoa elää jatkuvasti surun ja syyllisyyden tunteiden kanssa. Nämä liittyvät usein siihen, että on vanhempana epäonnistunut lapsensa kasvatustehtävässä ja toisaalta myös siihen liittyvissä yhteiskunnallisissa odotuksissa. Haasteet eriarvoisessa vanhemmuudessa tuntuivat olevan pitkäkestoisia, sillä tunteet olivat kumuloituneet ja aiheuttaneet vihaa ja toivottomuutta. Kaikesta tästä huolimatta vanhempien puheessa kuului usein syvä välittäminen lapsiaan kohtaan.

Eriarvoisuuden tunnistaminen on tärkeää, jotta yhteiskunnan eri sektoreiden palvelujärjestelmän ongelmakohtia voidaan muuttaa asiakaslähtöisemmiksi. Vanhemmat olivat tuskastuneita palveluiden puuttumiseen tai niiden huonoon saatavuuteen. Lisäksi he olivat kohdanneet epäasiallista kohtelua erinäisiltä ammattitahoilta. Usein asiakkuudessa olevien vanhempien ajatellaan olevan automaattisesti esimerkiksi päihteiden väärinkäyttäjää, vaikka asiakkuudessa voi olla perheitä ilman päihdeongelmatiikkaa. Yleistävä puhe ja vanhemman marginaaliin asettaminen lastensuojelun asiakkuuden vuoksi on tarpeetonta.

Näemme edellä mainitun syrjäyttävän ja eriarvoistavan vanhempia entisestään, mikä on hyvin huolestuttavaa ja vastoin sosiaalityön eettisiä arvoja. Lapsesta huolehtiminen vaikeutuu eriarvoisuuden hallitessa arkea. Sosiaalityössä on tärkeää tunnistaa eriarvoisuuden kokemukseen liittyviä tunteita, jotta voidaan tukea vanhempaa hänen kasvatustehtäväänsään. Tämä voi pitkällä aikavälillä vähentää tarvetta sijoittaa lapsia kodin ulkopuolelle. Tiukat vanhemmuuteen liitetyt yhteiskunnalliset odotukset ja normit voivat aiheuttaa vanhemmalle pelkoa vääränlaisen vallan käytöstä lastensuojelun asiakkuudessa. Heille voi muodostua ajatus ja kokemus siitä, että heidän vanhemmuuttaan arvostellaan sen sijaan, että sitä arvioidaan lapsen edun näkökulmasta.

Suomalainen sosiaalityö ja etenkin lastensuojelutyö ovat tällä hetkellä kriisissä. Sosiaalityöntekijöitä on valtakunnallisesti liian vähän, heillä on lakisääteisestä asiakasmitoituksesta huolimatta liikaa asiakkaita ja vaihtuvuus alalla on suurta. Myös palkkakeskustelu työn vaativuuden ja siitä maksettavan korvauksen välillä on hyvin aktiivista. Tutkimuksemme tulokset ovat merkittäviä sosiaalityölle, sillä eriarvoisuus on ilmiönä laaja-alainen, eikä keskity vain yhteen elämän osa-alueeseen. Vaikka lastensuojelussa lapsi onkin varsinainen asiakas, myös vanhemman kanssa työskennellään tiiviisti. Tiiviimmistä ja onnistuneemmasta työskentelystä on hyötyä myös lapselle.

Tutkimuksemme herättää tarpeen jatkotutkimukselle. Tätä perustelemme sillä, että haastatteluaineistomme vanhemmat olivat vertaistukiryhmän jäseniä, ja näin ollen aineisto oli suhteellisen pieni. Lastensuojelun asiakasvanhempien eriarvoisuuden kokemusta olisi tärkeää tutkia laajemmin lastensuojelun kontekstissa. Jatkotutkimus olisi mielenkiintoista toteuttaa esimerkiksi kyselytutkimuksena, sillä mietimme läpi tutkimuksemme tekemisen sitä, minkä verran vanhemmat puhuvat eri tavoin suljetussa ryhmässä kuin esimerkiksi oman lapsen vastuusosiaalityöntekijän kuullen. Entä edellyttääkö eriarvoisuuden tutkiminen tietoista omakohtaista kokemuksellisuutta aiheesta tai siitä, mihin itse integroituu tai marginalisoituu? Jäimme pohtimaan myös sitä, minkälaisia haasteita Barelin (1984) näkymätön marginaalisuus asettaa eriarvoisuuden tutkimiselle. Granfelt (2004, 140) on perehtynyt kokemusten tutkimiseen kirjoittaen muun muassa, että vaikka hän ei itse ole elänyt esimerkiksi asunnottomana, huumeriippuvuudessa tai vankeudessa, hän on kuulemiensa ja tutkimiensa tarinoiden kautta päässyt rajallisesti eläytyen osalliseksi tutkimukseen osallistuneiden kerrottuihin kokemuksiin.

Pro gradu -tutkielman tekeminen prosessina edellytti meiltä laaja-alaista paneutumista vanhemmuuteen, eriarvoisuuteen ja useisiin niihin liittyviin vaikeisiin tunteisiin. Aihe kosketti meitä ammatillisella tasolla syvästi ja jouduimme pitämään läsnä ajatusta siitä, ettemme anna työkokemuksemme lastensuojelussa vaikuttaa oletuksiimme aineistoa lu-
kiessamme ja analysoidessamme. Koemme tutkijoina onnistuneemme niin hyvin kuin mahdollista. Olemme kyenneet tarkastelemaan ainestoa etäältä sekä olemme keskenämme reflektoineet havaintoja päätyen samoihin tulkintoihin ja lopputuloksiin. Tämä lisää tutkimuksemme luotettavuutta.

Lähteet

- Aalto, Ilana 2012: Isyyden aika. Historia, sukupuoli ja valta 1990-luvun isyyskeskusteluissa. Jyväskylän yliopisto.
- Alatalo, Marjo & Lappi, Kari & Petrelius, Päivi 2017: Lapsikeskeinen suojeleminen ja perheen toimivuuden tukeminen lastensuojelun perhetyössä ja perhekuntoutuksessa Kohti monitoimijaista, yhteistä perhetyötä. Terveyden- ja hyvinvoinninlaitoksen työpapereita 21/2017. Juvenes Print- Suomen yliopistopaino. Helsinki.
Oy. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/134616/URN_ISBN_978-952-302-859-3.pdf?sequence=1. Viitattu 4.2.2023.
- Allardt, Erik 1971: Yhteiskunnan rakenne ja sosiaalinen paine. Wsoy. Porvoo
- Alvesson, Mats & Kärreman, Dan 2011: Decolonializing discourse: Critical reflections on organizational discourse analysis. *Human Relations*, Vol. 64(9), 1121–1146.
- Araneva, Mirjam 2022: Lapsen suojeleminen: Toteuttaminen ja päätöksenteko: käsikirja lapsen asioista päättävälle. 2., uudistettu painos. Alma Talent. Helsinki.
- Bardy, Marjatta 2013: Lastensuojelun ytimissä. Juvenes Print – Suomen yliopistopaino Oy. Tampere. Saatavilla: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104421/URN_ISBN_978-952-245-853-7.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 31.3.2023.
- Barel, Yves 1984: La dissidence sociale. *Actions et recherches sociales* (3), 29–50.
- Barsky, Allan 2010: The Virtuous Social Work Researcher. *Journal of Social Work Values and Ethics*, Volume 7 (1). White Hat Communications. Florida Atlantic University. Saatavilla <http://jswve.org/download/2010-1/6virtuous-sw-researcher.pdf>. Viitattu 18.3.2023.
- Berg, Kristiina. 2008: Äitiys kulttuurisina odotuksina. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 48/2008. Väestöliitto. Helsinki.
- Berger, Peter L. & Luckmann Thomas 1994: Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Tiedonsosiologinen tutkielma. Tiedon sosiologinen tutkielma. Toinen painos. Alkuteos *The Social Construction of Reality*, 1966. Suomentanut ja toimittanut Vesa Raiskila. Gaedamus. Helsinki.
- Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas 1995: Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen: Tiedonsosiologinen tutkielma. Gaudeamus. Helsinki.
- Billig, Michael & Condor, Susan & Edwards, Derek & Gane, Mike & Middleton, David & Radley, Alan 1988: *Ideological Dilemmas. A Social Psychology of Everyday Thinking*. Sage. London.
- Blom, Raimo & Kankainen, Tomi & Melin, Harri 2012: Jakaantunut Suomi. Raportti ISSP 2009 Suomen aineistosta. Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston julkaisuja; 10. Tampereen yliopisto. Tampere.
- Booth, Tim & Booth, Wendy 1997: Making Connections: A narrative study of adult children of parents with learning difficulties. Teoksessa Barnes Colin ja Mercer Geof (toim.) *Doing disability research*. The Disability Press, Leeds. UK, 123–140.
- Burkitt, Ian 2014: *Emotions and Social Relations*. SAGE Publications. London.

- Burr, Vivien 1995: *An Introduction to Social Constructionism*. Routledge. London.
- Burr, Vivien 1997: *An Introduction to Social Constructionism*. Routledge. London.
- Burr, Vivien 2000: *An Introduction to Social Constructionism*. Routledge. London & New York.
- Burr, Vivien 2003: *Social Constructionism*. Second Edition. Routledge. Great Britain.
- Burr, Vivien 2015: *Social Constructionism*. 3rd Edition. Routledge. Great Britain.
- Butler, Judith 2009: *Frames of War. When is Life Grievable?* Verso. London & New York.
- Civil, Tiina 2018: Lapsen ja perheen kohtaaminen lastensuojelun avohuollossa – Tarkastelua systeemisestä näkökulmasta. Teoksessa Petrelius, Päivi & Eriksson Pia (toim.): *Uudistuva lastensuojelu – kohti asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoimintaa*. PunaMusta Oy. Helsinki, 96–109. Saatavilla: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137112/URN_ISBN_978-952-343-208-6.pdf. Viitattu 31.3.2023.
- Cobb, Sidney 1976: Social support as a moderator of life stress. *Psychosomatic Medicine* 38 (5), 300–314.
- de Botton, Alain 2004: *Status anxiety*. Uusintapainos 2005. Penguin Books. London.
- Dennis, Cindy-Lee 2003: Peer support within health care context: a concept analysis. *International Journal of Nursing Studies* 40 (3), 321–332.
- Durkheim, Émile 1977: *Sosiologian metodisäännöt*. Tammi. Helsinki (Alkuperäisteos 1895).
- Durkheim, Émile 1990: *Sosiaalisesta työnjaosta*. Suom. S. Randell. Gaudeamus. Helsinki. Ranskankielinen alkuteos 1898.
- Embudeniya, Gayathri & Veinot, Paula & Bell, Emma & Bell, Mary & Nyholm-Young, Joyce & Sale, Joanna E. M. & Britten, Nicky 2013: The experience and impact of chronic disease peer support interventions: A qualitative synthesis. *Patient Education and Counseling* (92), 3–12.
- Eskola Jari & Suoranta Juha 2000: *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Vastapaino. Tampere.
- Fairclough, Norman 1992: *Discourse and social change*. Polity. Cambridge.
- Fairclough, Norman 1997: *Miten media puhuu*. Vastapaino. Tampere.
- Forsberg, Hannele 2011: Kiistanalainen perhe ja moraalinen järkeily sosiaalityössä. *Janus* vol. 19 (3) 269–274.
- Forsberg, Hannele 2012: Johdatus kirjan käsitemaailmaan. Teoksessa Forsberg, Hannele & Autonen-Vaaraniemi, Leena (toim.): *Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily ja sosiaalityö*. Vastapaino. Tampere, 7–21.
- Forsberg, Hannele 2014: Konstruktionistinen lähestymistapa perheeseen. Teoksessa Jallinoja, Riitta & Hurme, Helena & Jokinen, Kimmo (toim.): *Perhetutkimuksen suuntauksia*. Gaudeamus Oy. Tallinna, 123–138.
- Foucault, Michel 2003: *Abnormal. Lectures at the Collège de France 1974–1975*. Toimittanut Arnold Davidson. Alkuteoksesta: *Les Anormaux* (1999) kääntänyt Graham Burchell. Verso. London & New York.

- Gergen, Kenneth J. 1991: *The saturated self. Dilemmas of Identity in Contemporary Life*. U.S.A. Harper Collins. Basic Books. New York.
- Gergen, Kenneth J. 1994: *Realities and Relationships: Soundings in Social Construction*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Gergen, Kenneth J. 1999: *An Invitation to Social Constructionism*. Sage: London.
- Gergen, Kenneth J. 2009: *An invitation to Social Construction*. Sage. London.
- Gergen, Kenneth J. 2015: *An Invitation to Social Construction (3rd edition)*. Sage. London.
- Giddens, Anthony 1984: *The constitution of society: outline of the theory of structuration*. Berkeley: University of California Press.
- Goffman, Erving 2012: *Vuorovaikutuksen sosiologia*. Vastapaino. Tampere.
- Granfelt, Riitta 2002: Pahasta kirjoittaminen. Teoksessa Laitinen, Merja & Hurtig, Johanna (toim.) *Pahan kosketus. Ihmisyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä*. PS-kustannus. Keuruu.
- Granfelt, Riitta 2004: Hetkeksi jaetut maailmat? Kokemuksia vankilasta ja tuetun asumisen yhteisöstä.
Saataavilla <https://journal.fi/janus/article/view/50262/15160>. Viitattu 6.3.2023.
- Hacking, Ian 2009: Mitä sosiaalinen konstruktioismi on? Koskinen, Inkeri (käänt.). Vastapaino. Tampere.
- Hakalehto, Suvianna 2016: Lastensuojelua koskeva sääntely ja päätöksenteko. Teoksessa Hakalehto Suvianna & Toivonen Virve (toim.): *Lapsen oikeudet lastensuojelussa*. Kauppakamari. Helsinki, 33–37.
- Hall, Stuart 2002: Identiteetti. Lehtonen, Mikko & J. Herkman, Juha (käänt.). Vastapaino. Tampere.
- Hampson, Sarah E. 1982/ 1988: *The Construction of Personality. An Introduction*. Second Edition. T. J. Press. Iso-Britannia.
- Hardy, Cynthia & Phillips, Nelson 2004: *Discourse and Power*. Teoksessa Grant, D., Hardy, C., Osrick, C. & Putnam, L. (toim.) 2004. *The Sage Handbook of Organizational Discourse*. Sage Publications Ltd, The Cromwell Press Ltd. Trowbridge, Wiltshire, Great Britain
- Heinonen, Hanna 2016: Lastensuojelu ja lapsen etu. Teoksessa Hänninen, Kaija & Jouttimäki, Päivi & Lehto-Lundén, Tiina & Salovaara, Petra & Törrönen, Maritta & Veistilä, Minna: *Vastavuoroinen sosiaalityö*. Gaudeamus. Helsinki, 243–260.
- Helavirta, Susanna 2012: Koti lastensuojelun asiakkaana olevien lasten kuvaamana ja moraalisten kannanottojen kohteena. Teoksessa Forsberg, Hannele & Autonen-Vaaraniemi, Leena (toim.): *Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily ja sosiaalityö*. Vastapaino. Tampere, 147–167.
- Helne, Tuula 2020: *Syrjäytymisen yhteiskunta*. Tutkimuksia 123. Stakes. Helsinki.
- Hepburn, Alexa & Potter, Jonathan 2007: *Discourse analytic practice*. Teoksessa Seale, Clive & Gobo, Giampietro & Gubrium, Jaber F. & Silverman, David (toim.): *Qualitative research practice*. Sage. London, 180–196.

- Hick, Steven F., & Murray, Kate 2009: Structural Social Work. Teoksessa Grey, Mel & Webb, Stephen A.: Social Work. Theories and Methods. Sage Publications Ltd. London.
- Hiitola, Johanna 2015: Hallittu vanhemmuus - Sukupuoli, luokka ja etnisyys huostaanottoasiakirjoissa. Tampereen yliopisto. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/96664/978-951-44-9721-6p.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Viitattu 1.2.2023.
- Hiltunen, Tarja 2015: Äitiys, huostaanotto ja voimaantuminen. Jyväskylän yliopisto. https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/47882/978-951-39-6408-5_v%0c3%a4it%0c3%b6s12122015.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 5.2.2023.
- Hirsjärvi, Sirkka & Huttunen, Jouko 2001: Johdatus kasvatustieteeseen. WSOY, Juva.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2008: Tutkimushaastattelu – teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Gaudeamus. Helsinki University press.
- Hirvonen, Maiju 2020: Surun prosessikaaviota ei ole. Teoksessa Lahti, Tuuli (toim.): Suru. Duodecim. Helsinki, 55–56.
- Hokkanen, Liisa 2009: Empowerment valtaistuminen ja voimaantumisen dialogina. Teoksessa Mäntysaari Mikko, Pohjola Anneli & Tarja Pösö (toim.): Sosiaalityö ja teoria. WS Bookwell Oy. Juva.
- Huttunen, Matti 2009: Suru ja masennus. Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim. <https://www.duodecimlehti.fi/lehti/2009/16/duo98251?keyword=Suru%20ja%20mase>. Viitattu 21.2.2023.
- Hurtig, Johanna 2003: Lasta suojelemassa: etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Lapin Yliopisto. Rovaniemi.
- Hyväri, Susanna 2005: Vertaistuen ja ammattiauttamisen muuttuvat suhteet. Teoksessa Marianne Nylynd & Anne Birgitta Yeung (toim.): Vapaaehtoistoiminta: anti, arvot ja osallisuus. Vastapaino. Tampere, 214–235.
- Hämäläinen, Juha. 1986: Vanhemmuuteen siirtyminen elämänmuutoksena: perhekasvatuksellinen tutkimus vanhemmuudesta tulkinnallisen sosiologian viitekehyksessä. Jyväskylän yliopisto.
- Ikonen, Pentti & Rechartd, Eero 1994: Häpeän alkua ja sen myöhemmät vaiheet. Kirjassa: Thanatos, häpeä ja muita tutkielmia. Nuorisopsykoterapia-säätiö. Helsinki, 129–160.
- Itkonen, Juha 2020: Surua on tutkittu jo vuosisatojen ajan. Teoksessa Lahti, Tuuli (toim.): Suru. Duodecim. Helsinki, 9–17
- Izard, Carroll E. 1977: Human Emotions. New York, 329–354.
- Juhila Kirsi 2006. Sosiaalityöntekijänä ja asiakkaana. Vastapaino. Tampere.
- Juhila, Kirsi 2008: Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön yhteiskunnallinen paikka. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila (toim.): Sosiaalityö aikuisten parissa. Vastapaino. Tampere.
- Juhila, Kirsi 2009: Sosiaalityön selontekovelvollisuus. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti, Janus 17(4), 296–312.
- Juhila, Kirsi 2014: Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Hansaprint Oy. Vantaa, 140–142.

- Jokinen, Arja 2002: Diskurssianalyysin suhde sukulaistraditioihin. Teoksessa Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi ja Suoninen, Eero (toim): Diskurssianalyysi liikkeessä (2. painos). Vastapaino. Tampere.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero. 2016: Diskurssianalyysi: teoriat, peruskäsitteet ja käyttö. Vastapaino. Tampere.
- Jokinen, Eeva. 2005: Aikuisten arki. Gaudeamus. Helsinki.
- Jääskinen, Anna-Mari 2020: Opi perustunteista: Viha antaa pontta ja voimaa. Perustunteet. Tunne & Taida. Suomen tunnetaitokoulutus. www.tunnejataida.fi/opi-perustunteista-viha-antaa-pontta-ja-voimia. Viitattu 6.3.2023.
- Kaikko, Kirsi ja Friis, Leila 2009: Menetelmät lastensuojelun tukena. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim.): Lastensuojelun ytimissä. Yliopistopaino Oy. Helsinki.
- Kallio, Johanna & Hakovirta, Mia (toim.) 2020: Lapsiperheiden köyhyys & Huono-osaisuus. Vastapaino.
- Karjalainen, Pekka 2016: Tavoitteena uudenlainen sosiaalityö. PRO SOS –seminaari, Lappeenranta. THL. Saatavilla http://www.socom.fi/wp-content/uploads/2016/11/Pekka_Karjalainen_15_11_16.pdf. Viitattu 27.2.2023.
- Kasper, kasvatus- ja perheneuvonta ry. VOIKUKKIA-vertaistukiryhmä. <https://suomenkasper.fi/lastensuojelu/vertaistukea-vanhemmille-ja-laheisille/voikukkia-vertaistukiryhma/>. Viitattu 4.2.2023.
- Kaufman, Gershen 1993: The psychology of shame. Theory and treatment of shamebased syndromes. Routledge. London.
- Kettunen, Paavo 2011: Kätkeyty ja vaiettu suomalainen hengellinen häpeä. Kirjapaja. Helsinki.
- Kielitoimiston sanakirja: 2014. Kotimaisten kielten keskus ja Kielikone Oy. Saatavilla <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/>. Viitattu 21.2.2023.
- Kippola-Pääkkönen, Anu 2018: Vertaistuen hyödyt ja haasteet kuntoutuksessa. Teoksessa: Lindh Jari & Härkäpää Kristiina & Kostamo-Pääkkö Kaisa (toim): Sosiaalinen kuntoutuksessa. Lapland University Press. Rovaniemi, 174–191.
- Korpinen, Johanna 2008: Istuntoja institutionaalisen katseen alla. Lastensuojelun suulliset käsittelyt hallinto-oikeudessa. Tampereen Yliopistopaino Oy – Juves Print.
- Krok, Suvi 2009: Hyviä äitejä ja arjen pärjääjiä : yksinhuoltajia marginaalissa. Tampereen Yliopistopaino Oy – Juves Print.
- Kuusela, Pekka 1999: Sosiaalisen konstruktionismin liike sosiaalitieteissä. Kirjasta Kuusela, Pekka & Saastamoinen, Mikko (toim.): Ruumis, minä ja yhteisö. Sosiaalisen konstruktionismin näkökulma. Kuopion yliopiston selvityksiä.
- Kuusela, Pekka 2001: Minästä yhteisöön, yhteisöstä minään. Teoksessa Pekka Kuusela & Mikko Saastamoinen (toim.) Ruumis, minä ja yhteisö. Sosiaalisen konstruktionismin näkökulma. Kuopio: Kuopion yliopisto.
- Laakso, Riitta 2012: Vanhempien kanssa tehtävä työ ja moraalikysymykset lasten kodissa. Teoksessa Forsberg, Hannele & Autonen-Vaaraniemi, Leena (toim.): Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily ja sosiaalityö. Vastapaino. Tampere, 25–44.

- Laitinen, Merja & Kempainen, Tarja 2010: Asiakkaan arvokas kohtaaminen. Teoksessa Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli (toim.): Asiakkuus sosiaalityössä. Gaudeamus. Helsinki, 138–139.
- Laitinen, Merja & Niskala, Asta 2013: Sosiaalityön suhde asiakkuuteen. Teoksessa Laitinen, Merja & Niskala, Asta (toim.): Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Hansaprint Oy. Vantaa, 9–12.
- Lastensuojelulaki. (417/2007).
Saataavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417#L14P83>. Viitattu 30.1.2023.
- Lastensuojelun käsikirja. Mitä lastensuojelu on?
Saataavilla <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/mita-on-lastensuojelu>. Viitattu 30.1.2023.
- Litherland, Rachael 2008: Involving people with dementia in service development and evaluation. Teoksessa Downs, Murna & Bowers, Barbara (toim.): Excellence in dementia care: Principles and practice. McGraw-Hill Education. Maidenhead, 397–413.
- Lukes, Steven 2005: Power: A radical view (2nd ed.). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Machin, David & Mayr, Andrea 2012: How to do critical discourse analysis. Sage publications Ltd. London.
- Marmot, Michael 2004: Status syndrome. Significance, 1(4), 150–154. Saataavilla <https://rss.onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/j.1740-9713.2004.00058.x>. Viitattu 18.2.2023.
- Meeuwisse, Anna & Swärd, Hans 2019: Perspektiv på sociala problem. Scanbook AB. Stockholm.
- Melin, Harri & Blom, Raimo 2011: Yhteiskunnallinen eriarvoisuus. Teoksessa Toiminnallisia loukkuja. Hyvinvointi ja eriarvoisuus yhteiskunnassa. (toim.): Atte Oksanen & Marko Salonen. Tampereen yliopiston Oy-Juvenes Print, 194–213.
- Metteri, Anna & Hotari, Kaisa-Elina 2011: Eettinen kuormittuminen ja toimintaympäristöt nuorten palveluissa. Teoksessa Aini Pehkonen & Marja Väänänen-Fomin (toim.): Sosiaalityön arvot ja etiikka. PS-kustannus. Juva, 67–92.
- Mikkonen, Irja 2009: Sairastuneen vertaistuki. Kopijyvä. Kuopion yliopiston julkaisuja.
- Mishler, Elliot G. 1986: Research Interviewing. Context and Narrative. Harvard University Press. Massachusetts.
- Mosher, Donald L. 1979: The meaning and measurement of guilt. Teoksessa Emotions in personality and psychopathology. (toim.) Carola Izard. University of Delaware. Newark, 103–129.
- Munford, Robyn 2009: Shame and recognition: Social work practice with vulnerable young people. Palmerston North, New Zealand: School of Social Work, Massey University.
- Noddings, Nel 1984: Caring: A feminine approach to ethics & moral education. University of California Press. London

- Noddings, Nel 2012: The caring relation in teaching. *Oxford Review of Education*, 38 (6), 771–781.
- Nyfors, Mervi 2021: Lapsen kuolema - Traumaattinen suru kotimaisessa omaelämäkerrallisessa kirjallisuudessa. Oulun yliopisto. Punamusta, Tampere.
- Nylund, Marianne 2005: Vertaisryhmät kokemusten ja tiedon jäsentäjinä. Teoksessa Marianne Nylund & Anne Birgitta Yeung (toim.): *Vapaaehtoistoiminta. Anti, arvot ja osallisuus*. Vastapaino. Tampere, 195–235.
- Näre, Sari 1999: Tunteiden sosiologia yhteiskuntatutkimuksen kentässä. Teoksessa Näre, Sari (toim.): *Tunteiden sosiologiaa I. Elämyksiä ja läheisyyttä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.
- Nätkin, Ritva 2003: Moninaiset perhemuodot ja lapsen hyvä. Teoksessa Forsberg Hannele ja Nätkin Ritva (toim.): *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Yliopistopaino. Helsinki, 16–38.
- Oatley, Keith & Jenkins, Jennifer. M. 1996: *Understanding emotions*. Blackwell Publishers. Cambridge.
- Payne, Malcolm 1997: *Modern Social Work Theory*. Second edition, Wales, Great Britain: Macmillan Press LTD. Creative print and Desing.
- Pehkonen, Aini & Väänänen-Fomin Marja (toim.) 2011: *Sosiaalityön arvot ja etiikka*. PS-kustannus. Juva.
- Pekkarinen, Elina 2006: Murrosikäisten tyttöjen kokemukset lastensuojelun ryhmätoiminnasta. Teoksessa Hannele Forsberg, Aino Ritala-Koskinen & Aino Törrönen (toim.) *Lapset ja sosiaalityö: Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleen arviointia*. PS-kustannus. Juva, 99–128.
- Pietikäinen, Sari & Mäntynen, Anne 2009: *Kurssi kohti diskurssia*. Vastapaino. Tampere.
- Pirskanen, Henna & Eerola Petteri 2018: *Johdanto: Tunteet perhe- ja läheissuhteissa*. Teoksessa Petteri Eerola & Pirskanen Henna (toim.): *Perhe ja tunteet*. Gaudeamus. Tallinna, 7–27.
- Pohjanheimo, Esa 2005: Pysyvää ja eriytyvää: arvomuutoksia Suomessa 1970-luvulta nykypäivään. Teoksessa Anna-Maija Pirttilä-Backman, Marja Ahokas, Liisa Myyry & Susanna Lähteenoja (toim.): *Arvot, moraalit ja yhteiskunta. Sosiaalipsykologisia näkökulmia yhteiskunnan muutokseen*. Gaudeamus. Helsinki, 237–257.
- Pojjula, Soili 2016: *Lapsi ja kriisi. Selvitytyksen tukeminen*. Kirjapaja. Helsinki.
- Pojjula, Soili 2002: *Surutyö*. Kirjapaja. Helsinki.
- Potter, Jonathan ja Wetherell, Margaret 1987: *Discourse and social psychology: Beyond attitudes and behaviour*. Sage. London.
- Pullen-Sansfaçon, Annie, & Cowden, Stephen 2013: *The Ethical Foundations of Social Work*. Abingdon. Routledge.
- Rautio, Susanna 2016: *Neuvolan perhetyö vanhemmuuden varhaisena tukena ja yhteistyönä*. Jyväskylän yliopisto. https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/49289/978-951-39-6578-5_vaitos23042016.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 4.2.2023.

- Robson, Colin 2002: Real world research: A resource for social scientists and practitioner researchers. Blackwell, Oxford.
- Rose, Nikolas 1990: Governing the Soul. The Shaping of Private Self. Routledge. London & New York.
- Ruokonen, Mirka 2020: Vanhempien kokemuksia vertaistukiryhmistä osana lastensuojelun avohuoltoa 2020 [sähköinen tietoaaineisto]. Versio 1.0 (2021-09-24). Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja]. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD3511>
- Räty, Tapio 2019: Lastensuojelulaki. Käytäntö ja soveltaminen. 4. uudistettu painos. 1. painos 2008. Otavan Kirjapaino Oy. Keuruu.
- Saari, Juhon 2015: Huono-osaiset. Gaudeamus. Helsinki.
- Saari, Juhon & Eskelinen, Niko & Björklund, Liisa 2020: Raskas perintö. Ylisukupolvinen huono-osaisuus Suomessa. Gaudeamus. Helsinki.
- Saastamoinen, Kati. 2010. Lapsen asema sijaishuollossa – Käsikirja arjen toimintaan. Edita Prima Oy. Helsinki.
- Sarason, Irwin G. & Levine, Henry M. & Basham, Robert B. & Sarason, Barbara R. 1983: Assessing social support: The social support questionnaire. Journal of Personality and Social Psychology 44 (1), 127–139.
- Scheff, Thomas 2003: Shame in Self and Society. Symbolic Interaction 26 (2).
- Scheff, Thomas 2014: The Ubiquity of Hidden Shame in Modernity. Cultural Sociology 8 (2).
Saataavilla <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1749975513507244?journalCode=cusa>. Viitattu 8.3.2023.
- Sevón, Eija 2009: Maternal responsibility and changing relationality at the beginning of motherhood. Jyväskylän yliopisto. <file:///C:/Users/K%C3%A4ytt%C3%A4j%C3%A4/OneDrive/Ty%C3%B6p%C3%B6yt%C3%A4/Lotta/Sosiaality%C3%B6/MAISTERI/Orientaatio%20Pro%20Gradu%20-tutkielmaan/eij.pdf>. Viitattu 5.2.2023.
- Shardlow, Steven M. 1998: Values, Ethics and Social Work. Teoksessa Adams, Robert; Dominelli, Lena & Payne, Malcolm (ed.) 2002: Social Work. Themes, Issues and Critical Debates. Second Edition. Basingstoke: Palgrave in association with The Open University, 30–40.
- Shields, Stephanie 2002: Speaking from the heart: gender and the social meaning of emotion. Cambridge University Press.
- Sihvonen, Ella 2016: Huoli kadonneesta vanhemmuudesta 2000-luvun suomalaisessa yhteiskunnassa: lasten kasvatusta ja vastuullinen vanhemmuus. Kasvatus & Aika 10(5) 2016, 72–86. <https://journal.fi/kasvatusjaaika/article/view/68587/29890>. Viitattu 1.2.2023.
- Silvasti, Tiina & Lempiäinen, Kirsti & Kankainen, Tomi 2014: Eriarvoisuuden uudet paikat. Teoksessa Kirsti Lempiäinen & Tomi Silvasti (toim.): Eriarvoisuuden rakenteet. Vastapaino. Tampere, 18–19.
- Skeggs, Beverley 2004: Class, Self, Culture. Routledge, Taylor & Francis Group. London & New York. Saataavilla

<https://www.scribd.com/document/523713026/Beverley-Skeggs-Class-self-culture-2004#>. Viitattu 4.2.2023.

- Suikkanen-Malin, Tuija 2015: Yhteinen vanhemmuus sijaishuollossa. Tarinoita yhteisyydestä vanhemmuuden tehtäviä hoitavien välillä. Ammatillinen lisensiaatin tutkimus. Helsingin yliopisto/sosiaalitieteiden laitos. Saatavilla <https://www.sosnet.fi/loader.aspx?id=a375e695-954c-43c3-81fa-f3c30df9acc0>. Viitattu 20.3.2023.
- Suoninen, Eero 2004: Kielen käytön vaihtelevuuden analysoiminen. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.): Diskurssianalyysin aakkoset (3. painos). Vastapaino. Tampere,
- Söderholm, Annlis 2004: Lapsen laiminlyönti. Teoksessa Söderholm, Annlis & Halila, Ritva & Kivitiie-Kallio, Satu & Mertsola, Jussi & Niemi, Sirkku (toim.): Lapsen kaltoinkohtelu. Kustannus Oy Duodecim. Helsinki, 187–201.
- Tangney, June & Miller, Rowland S. & Flicker, Laura & Hill Barlow, Deborah 1996: Are shame, guilt, and embarrassment distinct emotions? *Journal of personality and social psychology*. 70 (6), s1256-1269.
- Therborn, Göran 2014: Eriarvoisuus tappaa. Suom. T. Henttonen. Vastapaino. Tampere.
- THL 2018: Sosiaali- ja terveystalvelujen yhdenvertaisuuden käsitteet. Saatavilla <https://thl.fi/documents/890257/905529/Sosiaali-+ja+terveystalvelujen+yhdenvertaisuuden+k%C3%A4sitteet/aa8ade63-9046-479b-898e-900608099396>. Viitattu 26.3.2023.
- THL 2022: Tilastoraportti. Huostaanottojen määrä väheni vuonna 2021. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/144518/Lastensuojelu_2021_korjattu_07062022.pdf?sequence=5&isAllowed=y. Viitattu 4.2.2023.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta, TENK 2012: Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje. https://tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf. Viitattu 2.2.2023.
- Tutkimuksen neuvottelukunta, TENK 2019: Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje. https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2019.pdf. Viitattu 10.2.2023.
- Tiitinen, Sanni 2015: Supporting Parenthood in Interaction A conversation analytic study of maternity and child health clinics. Suomen Yliopistopaino Oy – Juvés Print. Tampere. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/96527/978-951-44-9673-8.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Viitattu 3.2.2023.
- Vilén, Marika 2006: Lapsuus : erityinen elämänvaihe. WSOY oppimateriaalit. Helsinki.
- Viljanen, Valtteri 2011: Häpeän filosofiasta. Teoksessa Korkeila, Jyrki & Joutsenniemi, Kaisla & Sailas, Eila & Oksanen, Jorma (toim.): Irti häpeäleistä. Duodecim. Helsinki, 54–62.
- Virkki, Tuija 2004: Vihan voima. Gummerus Kirjapaino Oy. Saarijärvi.
- Walker, Jim 2011: The relevance of shame in child protection work. *Journal of SocialWork Practice*, 25 (4), 451–463.

Yleissopimus lapsen oikeuksista. (60/1991)

https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060/19910060_2.

Viitattu 30.1.2023.

Zembylas, Michalinos 2007: Mobilizing Anger for Social Justice: The politicization of the emotions in education. *Teaching Education* 18 (1), 15–28.